

România post-criză

Reprofesionalizarea României III

Raport al Institutului de Proiecte pentru Inovație și Dezvoltare (IPID)

București – Mai 2010

Consiliul Director al IPID:

Ecaterina Andronescu

Sergiu Celac

Virgiliu N. Constantinescu (fost președinte IPID, 2006)

Florin Constantiniu

Daniel Dăianu (fost președinte IPID, 2007)

Călin Georgescu (director executiv IPID)

Vasile Ghețău

Victor Giurgiu

Ionel Haiduc (președinte IPID, 2009, 2010)

Cristian Hera (fost președinte IPID, 2008)

Marius Iosifescu

Mugur Isărescu

Mircea Malița

Dan Puric

Șerban Sturdza

Gheorghe Ștefan

Editor:

Sergiu Celac

Asistent editare:

Roxana Mazilu

Copyright ©IPID, 2010

Toate drepturile asupra acestei cărți sunt rezervate IPID.
www.ipid.ro

ISBN 978-973-0-08645-4

SUMAR

Trezirea la realitate.....	5
<i>Dr. Călin Georgescu</i>	
Criza și culturile nesustenabile.....	17
<i>Acad. Mircea Malița</i>	
Întoarcerea la rațiune este necesară.....	27
<i>Prof. Daniel Dăianu</i>	
Economia la răscruce? Dar știința economică?.....	43
<i>Prof. Lucian-Liviu Albu</i>	
Ce fel de Românie vrem?	47
<i>Prof. Adrian Curaj</i>	
Agricultura și dezvoltarea durabilă.....	61
<i>Acad. Cristian Hera</i>	
De la declin la progres în silvicultură	71
<i>Acad. Victor Giurgiu</i>	
Cadrul demografic	85
<i>Prof. Vasile Ghețău</i>	
Schimbările climatice conduc la o nouă strategie energetică.....	93
<i>Prof. Ioan Dan Gheorghiu</i>	
În loc de concluzii: Priorități naționale pentru România post-criză.....	103

DESPRE AUTORI:

Dr. Călin Georgescu - director executiv al IPID, director executiv al Centrului Național pentru Dezvoltare Durabilă, secretar general al Asociației Române pentru Clubul de la Roma.

Acad. Mircea Malița - membru al Academiei Române, membru în consiliul director al IPID, fost ministru al învățământului, fost ambasador în Elveția și în Statele Unite ale Americii.

Prof. Daniel Dăianu - profesor la SNSPA din București, membru în consiliul director al IPID, fost ministru de finanțe și deputat în Parlamentul European.

Prof. Lucian-Liviu Albu - director al Institutului de Prognoză Economică al Academiei Române, membru corespondent al Academiei Române.

Prof. Adrian Curaj - președinte al Autorității Naționale pentru Cercetare Științifică, profesor la Universitatea Politehnică din București.

Acad. Cristian Hera - membru al Academiei Române, președintele Academiei de Științe Agricole și Silvicultură „Gheorghe Ionescu-Șișești”, fost președinte al IPID în 2008.

Acad. Victor Giurgiu - președintele secției de silvicultură a Academiei de Științe Agricole și Silvicultură „Gheorghe Ionescu-Șișești”, membru în consiliul director al IPID.

Prof. Vasile Ghețău - profesor la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială din București, director al Centrului de Cercetări Demografice „Vladimir Trebici” al Academiei Române, membru în consiliul director al IPID.

Prof. Ioan Dan Gheorghiu - președinte – director general al Institutului de Studii și Proiectări Energetice din București, președinte al Federației Patronale Energia.

TREZIEREA LA REALITATE

Dr. Călin Georgescu

Prezentul volum nu își propune să ofere soluții miraculoase pentru ieșirea României din criza economico-financiară care bântuie lumea de peste doi ani de zile. Depășirea acestor momente dificile va depinde în mare măsură de evoluția conjuncturii economice europene și internaționale. În mod hotărâtor însă, reluarea unei creșteri sănătoase va fi determinată în cazul României de consecvența cu care se vor implementa măsurile de asanare și stabilizare prescrise de acordurile încheiate cu Uniunea Europeană, Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială, programele de convergență în perspectiva adoptării monedei unice europene și utilizarea inteligentă a avantajelor pe care ni le oferă calitatea de membru al UE. Unele soluții pentru limitarea efectelor crizei și, mai ales, a impactului ei negativ asupra populației au fost aplicate cu succes în mai multe țări membre ale UE, vechi și noi, precum și în alte state ale lumii. Aici nu este mare lucru de inventat – principalul este să nu mai facem greșeli elementare, să punem capăt expedientelor amatoriste, să repunem în drepturi profesionalismul autentic.

Ceea ce ne interesează mai degrabă este ce vom face după aceea. Absența unei viziuni coerente și realiste asupra viitorului pe care ni-l dorim și pe care suntem capabili să ni-l construim a stat la obârșia multora dintre necazurile cu care ne-am confruntat în ultimul an și de pe urma cărora suferim cu toții în continuare. Planurile strategice cu bătaie mai lungă, unele meritorii, au rămas uitate în sertarele prăfuite ale unei birocrații timide și tot mai obediente din pricina politizării excesive. Fiecare nouă formulă de guvernare pare să se fi ambiționat să pornească de la zero, abandonând proiecte la jumătatea drumului și lansând inițiative ale căror efecte sunt calculate sub aspect mai mult mediatic sau electoral decât funcțional. Ne-a lipsit de fiecare dată ideea unificatoare a gândirii sistemice, conștiința faptului că orice măsură aparent rațională azi poate crea mai târziu efecte perverse cu ramificații multiple.

Faptul că anumite carențe de gândire prospectivă se constată și în alte părți nu poate oferi decât o consolare parțială atunci când analizăm propriile noastre slăbiciuni conceptuale și vulnerabilități structurale aici, în România. Este adevărat că actuala criză economică și perioada de creștere încetinită care, inevitabil, îi va urma reprezintă un simptom al unor tare mai vechi de sistem, rezultatul unor excese și imprudențe acumulate în timp la nivel global.

Într-un fel, starea economiei mondiale se aseamănă cu procesul de accentuare a schimbărilor climatice. În ambele cazuri erorile de judecată și refuzul de a lua în considerație efectele pe termen mediu și lung ale acțiunii umane în raport cu economia și mediul natural au căpătat o dimensiune globală, un fenomen aparent izolat fiind capabil să declanșeze consecințe generalizate sub forma unei reacții în lanț. Se adeverește astfel pilda clasică din teoria haosului care spune că un curent de aer minuscul produs de bătaia din aripi a unui fluture undeva, în pădurile Amazoniei, poate reprezenta impulsul inițial al unei furtuni violente de cealaltă parte a globului. Peste ciclurile firești ale naturii și economiei, capabile cândva să absoarbă șocurile întâmplătoare și să se autoregleze, intervențiile nesăbuiței umane multiplicare în rețeaua interdependențelor globale suprapun un element destabilizator major cu posibile consecințe catastrofale. Criza actuală nu a făcut decât să arate că fragilizarea progresivă a sistemelor naturale, ca și a celor economico-financiare, ne-a adus pericolos de aproape de punctul de inflexiune, când constituirea unei mase critice de acumulări negative poate face ca destrămarea structurilor existente să devină ireversibilă.

Acesta este contextul în care trebuie să recântărim opțiunile care ne stau la îndemână și să oferim o perspectivă clară pentru viitor. S-a spus cândva că expresia ultimă a interesului național este supraviețuirea. Nici când rezonanța acestui adevăr nu a fost mai actuală decât acum.

Într-un mod întrucâtva explicabil, discursul politic și dezbaterile publice din România s-au axat în principal în ultimele luni pe problemele imediate generate de criză. Asemenea preocupări sunt legitime și necesare. Dar se crează impresia că așteptările pentru perioada post-criză se rezumă la revenirea la situația dinainte, fără nici un gând pentru viitor, fără a pune în discuție faptul că, poate, tocmai modelul nesănătos de dezvoltare pe care l-am urmat timp de douăzeci de ani ne-a adus în situația în care ne aflăm. Până și discuția necesară despre reforma statului pare să se limiteze la o redistribuire a puterii între diferitele segmente ale elitelor politice fără să reiasă prea clar ce se dorește a se face cu aceasta putere.

Nu putem spune că, într-un moment de restriște, nu ne-am bucurat de înțelegerea și sprijinul comunității europene și internaționale. Însă această bunăvoință nu este nici nelimitată și nici necondiționată. Ea se bazează pe evaluarea permanentă a acelor fapte și realizări palpabile care să inspire încrederea propriei populații și a partenerilor externi în seriozitatea politicilor publice ale țării. Ori tocmai acest ingredient esențial este pus acum la îndoială. Iar redobândirea încrederii depinde în cel mai înalt grad de capacitatea noastră de a articula o perspectivă convingătoare: iată unde vrem să ajungem într-un răstimp dat, iată ce vom face pentru a îndeplini obiectivele propuse!

Cadrul conceptual pentru o asemenea abordare orientată spre viitor există. Noua strategie a Uniunii Europene "Europa 2020"¹ stabilește o seamă de principii de acțiune și obiective concrete de atins la orizontul următorului deceniu. Ele sunt obligatorii pentru toate statele membre și vor trebui să fie transpuse în ținte și traiectorii naționale ce urmează să fie omologate și validate la sesiunea Consiliului European din iunie 2010. Aceasta înseamnă că fiecărei țări membre, deci și României, îi revine răspunderea pentru elaborarea și punerea în aplicare a programelor specifice de implementare a strategiei europene. Complexitatea efortului ce trebuie făcut într-un termen foarte strâns reclamă o implicare activă din partea tuturor celor care dispun de competențele necesare pentru finalizarea optimă a acestui proces.

Însuși titlul documentului produs de Comisia Europeană precizează faptul că reluarea creșterii economice în ansamblul UE va trebui să aibă trei trăsături distinctive de natură principială: să fie *inteligentă* în sensul de a se baza pe cunoaștere și inovare; să fie *durabilă* (sau *sustenabilă*) în sensul de a promova o eficiență sporită în utilizarea resurselor, de a majora performanțele ecologice și a încuraja creșterea competitivității; să întărească *incluziunea* în sensul de a crește gradul de ocupare a forței de muncă și de a consolida coeziunea socială și teritorială a Uniunii Europene.

Este de reținut faptul că noua strategie a UE se apropie și mai mult, în comparație cu Agenda Lisabona care a precedat-o, de preceptele clasice ale dezvoltării durabile ca doctrină predominantă a progresului european în secolul XXI. Legătura factorilor uman, socio-politic și economic în procesul dezvoltării cu cei privind interacțiunea chibzuită și responsabilă cu mediul natural devine acum organică. S-a parcurs un drum lung de la atitudinea militant-ostilă față de mediu (cel mai bine ilustrată de celebra zicere miciurină: "Să nu așteptăm daruri de la natură. Trebuie să i le smulgem!") până la însușirea adevărului peren că civilizația umană este un subsistem al ordinii naturale a Terrei și trebuie să funcționeze în armonie cu celelalte subsisteme pentru a putea supraviețui. În cadrul conceptual oferit de noile directive ale Uniunii Europene nu mai avem de a face cu două strategii distincte: una pentru competitivitate și crearea de locuri de muncă și alta pentru o dezvoltare durabilă și eco-eficientă. Cele două sfere de preocupări se întrepătrund și se apropie până la contopire.

Strategia "Europa 2020" reprezintă și în alte privințe un progres față de viziunea înfățișată în Agenda Lisabona care se încheie cu rezultate oarecum dezamăgitoare în acest an și nu doar din pricina elementelor perturbatoare introduse de criză. Devenise evident chiar înainte de declanșarea crizei că unele ținte prioritare convenite în anul 2000 nu vor putea fi atinse din cauza unor alocări

1

Communication from the Commission, *Europe 2020: A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth*, COM(2010)2020, Brussels, 3 March 2010.

insuficiente de fonduri la nivel național și comunitar precum și datorită slăbiciunii pârgurilor de monitorizare și asigurare a îndeplinirii obligațiilor asumate voluntar de statele membre. Obiectivele noii strategii rămân ambițioase, nu foarte ușor de atins, dar parcă mai realiste și mai bine articulate într-o interacțiune logică a elementelor componente. Mecanismele de implementare sunt și ele mai bine conturate la nivel politic și executiv conform prevederilor Tratatului de la Lisabona. Principalul accent se pune în continuare pe dezvoltarea și valorificarea maximală a factorului uman, iar indicii calitativi, obiectiv măsurabili, capătă o pondere egală cu cei cantitativi în expresie numerică sau procentuală. Uniunea Europeană nu se mai autodefinește doar în comparație, în termeni concurențiali, cu alte centre de putere sau zone de dezvoltare tradiționale sau emergente ci se pune în competiție cu ea însăși din punctul de vedere al abilității de a furniza bunăstare și o calitate superioară a vieții pentru proprii cetățeni.

Obiectivele indicative stabilite în cadrul Uniunii Europene pentru finalul deceniului următor ne privesc nemijlocit și pe noi, cei din România. Ni le-am asumat în cunoștință de cauză și va trebui să depunem eforturi uriașe pentru a le îndeplini sau măcar pentru a obține progrese semnificative pe această cale. După cinci ani de pregătire pentru aderare și mai bine de trei ani de la dobândirea calității de membră cu drepturi și îndatoriri depline a Uniunii Europene, România nu mai poate invoca scuza că nu s-a acomodat cu mecanismele UE și cu exigențele pe care acestea le impun. Pentru propriile noastre neîmpliniri nu avem dreptul moral să blamăm pe nimeni altcineva. Rămâne însă un fapt că, datorită unor handicapuri istorice, România se situează încă la indicatorii principali ai dezvoltării pe unul dintre ultimele locuri din Uniunea Europeană. Vom putea conta și pe mai departe pe solidaritatea și sprijinul partenerilor noștri europeni, dar grosul strădaniilor pentru a ne alinia la standardele de performanță și comportament ale UE trebuie făcute de noi aici, în această țară.

Acum un an și jumătate, am făcut calculele, în contextul elaborării Strategiei Naționale pentru Dezvoltare Durabilă a României² pe termen scurt, mediu și lung, cum anume și în ce orizont de timp am putea ajunge la nivelul mediu de performanță al UE la principalii indicatori, în condițiile în care nici partenerii noștri europeni nu vor sta pe loc. Concluzia specialiștilor, validată de Consiliul Științific sub egida Academiei Române, a fost că, în mod realist, vom putea ajunge la această cotă cam prin anul 2030. Revăzând estimările inițiale în lumina șocului negativ provocat de criză și ținând seama de o posibilă încetinire a ritmului de creștere în cei câțiva ani de redresare post-criză, rezultă că punctul de convergență dintre traiectoria medie de dezvoltare a ansamblului UE și cea a României nu se modifică. Se vor impune, probabil, unele ajustări de ținte intermediare, dar

2

Document aprobat de Guvernul României prin Hotărârea nr. 1460 din 12 noiembrie 2008, publicat în Monitorul Oficial nr. 824 din 8 decembrie 2008, www.strategia.ncsd.ro.

obiectivul strategic rămâne în esență același. Principalul este să ne dăm, în sfârșit, seama de faptul că însuși modelul dezvoltării naționale trebuie schimbat din mers pentru a se încadra în filonul principal al evoluției civilizației europene.

Schimbările necesare în mentalitatea specific românească despre care se vorbește atât (de prea multe ori pe un ton defetist și auto-denigrator) vor interveni de la sine, în mod firesc, pe măsură ce ne însușim normele europene și veghem cu strășnicie la respectarea lor. Onorarea muncii oneste nu mai este, în Europa de azi, un apanaj exclusiv al popoarelor nordice sau germanice, respectul față de lege, unică pentru toți, nu mai este o trăsătură distinctivă numai a britanicilor, iar propășirea prin cultură nu mai este un monopol francez sau italian. Acestea sunt acum bunuri și virtuți comune ale civilizației moderne de tip european. Prin cultivarea lor spaniolii nu sunt mai puțin spanioli, irlandezii mai puțin irlandezi sau finlandezii mai puțin finlandezi. Și tot așa nemunca, hoția și politicianismul ieftin nu sunt defecte congenitale ale poporului român. Am dovedit în istorie că, atunci când știm încotro mergem și în ce scop, suntem capabili de fapte mari, demne de respectul tuturor. Devenind mai europeni, vom căpăta și noi, românii, motive suplimentare de a fi mândri că suntem români în Europa.

O examinare atentă a celor cinci obiective-cheie și a celor 7 inițiative programatice trasate de Uniunea Europeană pentru orizontul 2020 relevă faptul că ele parcă ar fi croite expres pentru a răspunde unor priorități fundamentale ale României. Măsurile propuse se orientează spre corectarea unor slăbiciuni percepute la nivelul întregii Uniuni în cadrul competiției globale. Particularitatea specifică a României în acest context este aceea că la fiecare dintre temele prioritare slăbiciunile noastre sunt mai mari decât cele constatate în majoritatea țărilor membre iar efortul ce va trebui depus pentru depășirea lor va fi și el, proporțional, mai mare.

Pentru a fi sinceri până la capăt cu noi înșine, trebuie să recunoaștem faptul că, în intervalul unui singur deceniu s-ar putea să nu fim în măsură să îndeplinim toate obiectivele transformatoriale stabilite pentru ansamblul Uniunii Europene. Angajamentul total pe acest drum este însă esențial pentru viitorul României europene. Dar să le luăm pe rând pentru a vedea unde ne situăm, ce avem de făcut și la ce rezultate ne putem aștepta.

Ținte indicative Europa 2020

1. Asigurarea unei rate de ocupare de 75% a populației în vârstă de 20-64 ani

Cu o medie de 69% a ocupării forței de muncă (63% pentru femei și 76% pentru bărbați, dar numai 46% pentru persoanele în vârstă de 55-64 ani), Uniunea Europeană se situează încă sub performanțele principalilor competitori globali.

De asemenea, numărul de ore efectiv lucrate este cu 10% mai mic în UE decât în cazul SUA sau Japoniei. La aceasta se adaugă faptul că în următorii 3-4 ani sporul natural al populației europene va intra pe o pantă negativă, accentuând și mai mult fenomenul de îmbătrânire și generând presiuni crescânde asupra sistemelor de pensii și asistență socială.

În cazul României situația este mult mai serioasă, iar efortul pentru recuperarea decalajelor existente va trebui să fie considerabil mai mare. Rata ocupării forței de muncă în România este la începutul anului 2010 de 58% (cu 11% sub media UE), în scădere cu aproape un procent față de cifra anului 2007. Trendul demografic negativ este printre cele mai alarmante în Europa și este agravat de fenomenul migrației externe a forței de muncă tinere și calificate.

În aceste condiții redresarea situației în România nu se poate reduce doar la stimularea creării de noi locuri de muncă și introducerea în circuitul productiv a unor rezerve importante de forță de muncă existente în mediul rural ci reclamă un ansamblu de măsuri proiectate pe termen mediu și lung pentru redresarea treptată a balanței demografice și valorificarea superioară a capitalului uman. Politicile privind majorarea ratei de ocupare a forței de muncă trebuie să fie conjugate cu cele referitoare la dezvoltarea învățământului și formării profesionale în forme relevante pentru cerințele pieței muncii, inclusiv modalități dinamice de recalificare și învățare pe tot parcursul vieții, îmbunătățirea sistemului de sănătate, promovarea activă a incluziunii sociale. Este necesară, prin urmare, o gândire strategică și integratoare care să-și găsească expresia în pachete legislative coerente și mecanisme eficiente de raportare, monitorizare și intervenție.

Îmbunătățirea ocupării forței de muncă nu se poate realiza, după cum arată experiența recentă a României, prin umflarea artificială a schemelor de personal din administrație și sectorul public, de cele mai multe ori pe criteriile clientelare. Mai ales în sfera funcționarilor publici este necesară și urgentă instituirea unor parametri limpezi de performanță, specificați expres în fișa postului și monitorizați permanent conform unor protocoale riguroase pentru fiecare gen de activitate.

Dar rezervorul principal de capital uman încă foarte slab valorificat în România se află în mediul rural. Nu prin migrarea spre marile orașe sau în cautarea de lucru în străinătate vom rezolva problema ci prin dinamizarea diversificată, prin deconcentrarea și relocalizarea activităților productive și serviciilor la sate și în micile orașele aflate azi într-o stare de somnolență economică.

În economia modernă dispar multe dintre constrângerile tehnologice care favorizau cândva concentrarea producției în mari unități industriale. Stimularea dezvoltării micilor întreprinderi în mediul rural, unde investițiile în

mijloacele fixe sunt mult mai modeste, în calitate de furnizori sau subcontractori ai mării industrii, are și avantajul de a reduce costurile economice, ecologice și culturale asociate congestiei urbane. Înainte de instalarea crizei, multe dintre instituțiile bancare din România se pregăteau să-și extindă activitățile în zone încă neacoperite de servicii financiare moderne. Un început de redresare economică va accelera cu siguranță acest proces. O guvernare înțeleaptă va ști să sesizeze oportunitățile ce se deschid, adoptând din vreme măsurile necesare pentru crearea unui cadru favorizant. Judecând după experiența altor țări care au avut un punct de pornire similar cu cel al României, efectele privind majorarea ocupării forței de muncă s-ar putea să depășească așteptările rezonabil de optimiste.

2. *Investirea unui procentaj de 3% din PIB-ul Uniunii Europene în cercetare/ dezvoltare.*

Cheltuielile cumulate pentru cercetare, dezvoltare și inovare reprezintă încă sub 2% din produsul intern brut al Uniunii Europene, în comparație cu 2,6% în SUA sau 3,4% în Japonia. Măsurile cuprinse în inițiativa "O Uniune inovativă", parte integrantă a strategiei UE la orizontul 2020, identifică domeniile prioritare asupra cărora trebuie să se concentreze eforturile instituțiilor europene și statelor membre, inclusiv prin atragerea mai activă a capitalului privat.

La acest capitol România nu stă prea bine.³ Alocările bugetare pentru cercetare științifică și dezvoltare tehnologică se situează, ca procentaj din PIB, la mai puțin de jumătate din media UE. Potrivit datelor statistice date recent publicității de Comisia Europeană, performanța efectivă a României este plasată pe antepenultimul loc în rândul țărilor UE la capitolul inovare. Cam aceeași este situația în privința indicatorilor obiectivi care contabilizează numărul de brevete înregistrate și numărul de contribuții apărute în publicațiile din fluxul principal al cunoașterii raportat la populația țării. Este, totuși, îmbucurător faptul că, în pofida penuriei de resurse pentru cercetare, rata de recuperare a ramânerii în urmă și de îmbunătățire a performanței inovative a fost în România, până în 2009, printre cele mai înalte în Europa.

Aici nu este vorba doar de mai mulți bani de la buget (cu toate că această cerință va trebui să fie îndeplinită de România drept obligație de membru al UE) ci și de crearea unei ambianțe propice pentru descătușarea energiilor creatoare a comunității științifice românești, pentru recunoașterea și respectarea rolului ei de propulsor al progresului întregii societăți. Este mare nevoie ca oamenii politici din România să se deprindă, măcar la un nivel elementar, cu rigorile raționamentului științific. Nu este mai puțin adevărat că și comunitatea științifică

3

Pentru o evaluare critică a situației q.v. acad. Ionel Haiduc, "Știința românească pentru secolul XXI", în *Șansa României – oamenii. Reprofesionalizarea României II*, IPID, București, martie 2009, www.ipid.ro.

ar trebui să se aplece cu mai multă înțelegere asupra mecanismelor specifice ale gândirii moderne de tip politic.

3. *Atingerea țintelor 20-20-20 la capitolul energie și schimbări climatice*

Directivile UE prevăd, la orizontul anului 2020, majorarea la 20% a aportului surselor regenerabile în balanța energetică totală, reducerea cu 20% a emisiilor de gaze cu efect de seră și îmbunătățirea cu 20% a eficienței energetice. Se estimează că implementarea acestor obiective va crea cel puțin un milion de noi locuri de muncă în țările UE, generând totodată și alte beneficii economice și ecologice importante.

România este destul de bine plasată pentru atingerea în termen a acestor ținte. Proiectele în domeniul energiei eoliene aflate în curs de execuție, plus intrarea în funcțiune a unor centrale hidroelectrice de putere medie și mică iar într-o perspectivă apropiată extinderea folosirii energiei solare pe măsură ce costurile de producție devin mai competitive vor crea premise chiar și pentru depășirea țintei de 20% la sursele regenerabile. Problema care se cere rezolvată în cel mai scurt timp este legată de preluarea adaosului de energie curată cu producție intermitentă (eoliană, solară) în rețeaua națională în condiții de siguranță. Reducerea programată a emisiilor se va realiza prin trecerea unor termocentrale de la cărbune la gaze naturale și retehnologizarea unor instalații puternic poluante. Cel mai mare potențial pentru conformarea cu standardele europene este însă în domeniul sporirii eficienței prin reducerea intensității energetice pe unitate de produs, limitarea pierderilor în rețelele de termoficare și îmbunătățirea substanțială a performanței termice a clădirilor. Importante rezerve de eficiență există în industria grea, a cimentului și materialelor de construcție, transporturilor, agriculturii, precum și în consumul casnic.

4. *Asigurarea unei proporții de 40% de absolvenți ai învățământului superior în segmentul de vârstă de 30-34 ani*

Acest obiectiv urmărește majorarea în ansamblul Uniunii Europene a numărului de persoane cu studii universitare din grupa de vârstă menționată cu aproape 10% în condițiile în care cifrele corespunzătoare actuale sunt de 40% în SUA și peste 50% în Japonia. Se are în vedere și îmbunătățirea calității învățământului superior, ținând seama de faptul că numai 2 universități din UE se încadrează în topul primelor 20 din lume conform grilei de evaluare de la Shanghai. Obiectivul de 40% sintetizează, de fapt, un program de acțiune care se întinde în amonte și în aval pe toată filiera educațională, de la învățământul preșcolar până la studiile doctorale și post-doctorale, incluzând și educația permanentă a adulților prin reciclare și perfecționare profesională.

Și la acest capitol România pornește la drum cu dezavantaje evidente de ordin cantitativ și, mai ales, calitativ.⁴ Strădania de a atinge procentajul de absolvenți universitari stabilit de UE presupune mai mult decât dublarea numărului produs în prezent de România (circa 16%). Dacă UE își propune să reducă abandonul școlar până în 2020 la 10% (față de 15% în prezent), cifra actuală pentru România este de aproape 20%. De asemenea, România deține un record european singular, înregistrând un regres în privința competențelor elementare ale școlărilor din ciclul gimnazial potrivit criteriilor obiective ale evaluărilor internaționale. Nici o universitate românească nu figurează în topul primelor 500 din lume.

S-au imaginat în România tot felul de reforme ale educației și învățământului, discuțiile pe aceasta temă continuă dar rezultatele tangibile se lasă încă așteptate. Atâta vreme cât sectorul educațional rămâne subfinanțat și prost condus, fără aproape nici o legătură cu cerințele reale ale pieței muncii, atâta vreme cât statutul social și profesional al dascălului este împins în derizoriu, România va fi condamnată la înapoiere iar decalajele care o despart de țările avansate se vor adânci în continuare.

5. *Reducerea cu 25% a numărului persoanelor care trăiesc în sărăcie*

Prin înfăptuirea acestui deziderat Uniunea Europeană tinde să scoată din sărăcie și să asigure o existență decentă pentru un număr de circa 20 milioane de europeni. Pragul de sărăcie este definit, conform normativelor Comisiei Europene, la 60% din venitul mediu real pe cap de locuitor în fiecare dintre țările membre ale UE. În ultimul timp această definiție a fost pusă în discuție în cadrul Parlamentului European, atrăgându-se atenția asupra faptului că aplicarea unui criteriu strict formal trece sub tăcere discrepanțele colosale dintre statele membre UE (în Luxemburg, de pildă, pragul sărăciei este de 1600 euro).

În condițiile din România, unde peste 3,5 milioane de gospodării țărănești practică o agricultură de subzistență sau semi-subzistență pe suprafețe de sub 5 hectare iar în aglomerările urbane se extind zonele de sărăcie extremă, problema sărăciei se pune în alți termeni, duri și dureroși. Șocul crizei economice actuale a redus într-un singur an produsul intern brut pe cap de locuitor cu circa o mie de euro, ceea ce se reflectă puternic în puterea de cumpărare și în greutatea vieții de zi cu zi a populației. Iată de ce reluarea unei creșteri sănătoase și stabile care să ofere o perspectivă clară generațiilor prezente și viitoare capătă la noi o dimensiune cu adevărat existențială.

Toate aceste obiective indicative ale UE sunt legate între ele și se condiționează reciproc, antrenând modificări conceptuale esențiale în privința

4

Prof. Cezar Birzea, Dr. Ciprian Fartușnic, "A doua tranziție. Provocări pentru sistemul de învățământ românesc", în *Șansa României – oamenii. Reprofesionalizarea României II*, IPID, București, martie 2009, www.ipid.ro.

modelului de dezvoltare, ajustărilor structurale necesare și responsabilității statului în toate componentele sale de decizie și execuție. Ele sunt completate de 7 inițiative programatice care detaliază prioritățile de acțiune pentru deceniul următor: 1. "O Uniune a inovării" pentru îmbunătățirea cadrului funcțional și a accesului la finanțare pentru cercetare și inovare în vederea transpunerii rezultatelor în produse și servicii utile, generatoare de creștere și locuri de muncă; 2. "Tineretul în mișcare" pentru ameliorarea performanței sistemului educațional și facilitarea inserării tinerilor pe piața muncii; 3. "O agendă digitală pentru Europa" vizând extinderea introducerii accesului rapid la Internet și valorificarea pieței digitale unice europene în beneficiul gospodăriilor și firmelor; 4. "Folosirea eficientă a resurselor în Europa" pentru a sprijini decuplarea creșterii economice de utilizarea resurselor, a sprijini trecerea la o economie cu consum redus de carbon, sporirea aportului surselor regenerabile de energie, modernizarea transporturilor și promovarea eficienței energetice; 5. "O politică industrială pentru era globalizării" vizând îmbunătățirea mediului de afaceri, în special pentru IMM-uri, și sprijinirea dezvoltării unei baze industriale sustenabile și capabile să concureze pe plan global; 6. "Agenda pentru noi competențe și locuri de muncă" având ca scop modernizarea pieței muncii și dezvoltarea abilităților personale pe tot parcursul vieții pentru a spori gradul de ocupare și a corela mai bine cererea și oferta de forță de muncă, inclusiv prin mărirea mobilității acesteia; 7. "Platforma europeană împotriva sărăciei" pentru a asigura coeziunea socială și teritorială în așa fel încât un număr cât mai mare de oameni să împartă beneficiile creșterii economice, iar cei ce au suferit de pe urma sărăciei și excluziunii sociale să ducă o viață demnă și să participe activ la viața societății.

În această viziune cuprinzătoare interesele României se regăsesc aproape în totalitate. Ceea ce ar mai rămâne de discutat ține de particularitățile României, determinate de poziția sa geografică, capitalul natural de care dispune, nivelul de dezvoltare economică și socială, calitatea instituțiilor de piață și a mediului de afaceri, maturitatea structurilor democratice ale guvernării și funcționarea principiului separației puterilor în stat.

Una dintre aceste particularități este că România este țara din UE cu cea mai mare proporție a populației (peste 40%) care trăiește în mediul rural și este ocupată preponderent în agricultură. S-a vorbit mult la noi, poate prea mult, despre câștigarea pariului cu agricultura, despre potențialul României de a hrăni 80% din populația Europei. Poate că este adevărat, dar între timp România este încă silită să importe cam 80% din necesarul de produse agro-alimentare. Nici nu este de mirare atunci când randamentul productiv al terenurilor agricole nu depășește 35% iar evaziunea fiscală în sectorul agro-alimentar bate spre 70%. Producția la culturile de câmp și densitatea de animale la 100 hectare sunt cu mult sub media UE.

Dar ceea ce este perceput ca un handicap poate fi transformat, cu răbdare și chibzuință, într-o resursă prețioasă de dezvoltare generatoare de avantaje competitive. În condițiile României secolului XXI nu mai poate fi luată în considerare rețeta aplicată cu peste două secole în urmă în majoritatea țărilor europene azi dezvoltate, adică ruina micului producător agricol. Nu prin lichidarea sau subminarea micii proprietăți rurale vom putea ieși la liman ci, dimpotrivă, prin consolidarea regimului proprietății, prin modernizarea și diversificarea producției agricole, prin dezvoltarea de noi îndeletniciri eco-eficiente, aducătoare de venit și prin încurajarea unor forme flexibile și acceptabile de asociere. Aproape jumătate din fondurile de solidaritate și coeziune ale Uniunii Europene alocate României pentru perioada 2007-2012 (circa 15 din 35 miliarde euro) sunt consacrate agriculturii și dezvoltării rurale. Prin modul în care vom ști să le folosim vom putea preschimba virtualitatea în realitate.

Lucrul cel mai important (și, poate, cel mai greu) este să găsim modalitățile practice pentru declanșarea energiilor latente care mocnesc încă în societatea românească. Stimularea inițiativei particulare și a spiritului antreprenorial, sprijinirea micii întreprinderi în mediul rural ca și în cel urban, ocrotirea proprietății private și a activităților asociative pot produce, prin acumulări progresive, efectul dorit. Este un efort național care merită să fie făcut.

CRIZA ȘI CULTURILE NESUSTENABILE

Acad. Mircea Malița

Autorul imaginează un moment situat undeva peste două-trei decenii, când va avea loc summit-ul principalelor domenii de activitate umană și al problemelor lor globale. Notează că ora schimbărilor semnificative ale secolului nostru are de pe acum și un nume: marea schimbare sau punctul de inflexiune. Experiența crizei globale constituie un imperativ al schimbărilor. Economie, energie, resurse sunt principalii actori a căror apropiere de țintă este discutată. Sustenabilitatea e un concept care le leagă. Vor lipsi culturile de la această întâlnire? Studiul concludă că prezența lor se impune.

Scena lumii este învolburată și, evident, viziunea unui viitor apropiat este neclară. Ca în toate stările de acest gen, incertitudinea este mărită și societățile nu se simt în siguranță. O anxietate crescută provine din persistența unei crize care, aidoma unei comete cu coadă lungă, prelungește daunele suferite. Și, cum criza nu a fost doar economică și financiară ci și politică, numărul întrebărilor deschise este considerabil.

Încercarea de a desluși, chiar și parțial, un orizont posibil sau dezvoltări dezirabile poate lua, însă, ca punct de plecare unele evenimente sau fapte susceptibile de a avea consecințe previzibile. Cele trei domenii la care ne adresăm cu unele speranțe de clarificare sunt evoluția situației de criză, pașii făcuți în domeniul încălzirii globale și grijii față de mediul natural și un început de colaborare sporită între marile puteri.

La capitolul *crizei* sunt proaspete efectele ei distructive în materie de falimente bancare, dispariție de firme industriale, evaporare a economiilor populației sau pierdere de bunuri și, mai ales, de locuri de muncă. O experiență de proporții istorice, nelăsând niciun loc nevizitat, într-un moment de globalizare avansată a constituit și un prilej de analiză a factorilor care au condus la ea sau au favorizat-o. Pe lângă ampla dezbateri asupra remediilor care, până la urmă, nu au fost complet elucidate iar un remediu universal valabil și miraculos nu a fost identificat, întrebarea care a persistat a fost: ce nu mergea în sistemul economic și financiar, care era defecțiunea majoră ce se impune a fi redresată, regândită sau re proiectată?

Experții, ca și publicul, s-au împărțit în tabere: cine vede o simplă eroare, inevitabilă într-un sistem ce recurge la riscuri, urmată de revenirea la normal, versus cei ce văd un defect profund sau o sursă malignă ce trebuie îndepărtată.

Pe alt plan, statele opuse marilor corporații își dispută vechiul litigiu al eliminării intervenției sau controlului statelor. O altă temă teoretică sau doctrinară: mai este valabil curentul neoliberal, desigur, adept al ideii de criză ca accident temporar și al slăbirii rolului statului?

Culturile, ca generatoare și garante de identitate ale unei populații, sunt legate intim de funcționarea statului, construit și el pe baza acestei identități. Iar faptul că ideologiile și doctrinele fac parte din cultură prin valorile, credințele și mentalitatea sau chiar tradițiile lor face ca tema statelor și a doctrinelor, exacerbată de criză, să cheme și cultura să depună mărturie.

Criza și statele

Starea actuală a acestor dezbateri și pendularea balanței în favoarea unui răspuns sau altul ne permit să deslușim, dacă nu răspunsuri ferme și definitive, cel puțin înclinări sau tendințe. Acestea sunt:

Ideea unei schimbări mai profunde și nu a soluțiilor cosmetice, de reparații. În alcătuirea sistemului există puncte slabe ce trebuie eradicate. Deși capitalismul însuși este uneori pus în cauză, el nu este vizat. Dar obiecțiile se adresează unor curente noi, dăunătoare, care i-au viciat principiile riguroase și eficiența verificată în cursul istoriei.

Din disputa state/corporații se degajă, pentru moment, un avantaj crescut al statelor. Controversa are în spate un proces îndelungat de sistematică limitare a statelor, în care a prevalat teoria „statului minimal”, oglindită în multe cazuri de situația unor state lipsite de pârghii de intervenții, de atribuții economice și de resurse. Tabloul ce a rezultat este al unor state înglodate în datorii, trăind agonia susținerii sistemului de asigurări, sănătate și educație, aflate în imposibilitatea de a servi bunul și interesul public. Revirimentul a constat în cererile disperate ale băncilor și ale corporațiilor, adresate statelor, de a le salva din efectele crizei, în principal din penuria de lichidități. Și, în proporție surprinzătoare, cererile au fost satisfăcute, iar statele au dobândit un prestigiu nou, ca salvatoare de criză prin pachete de stimulare, prin acoperirea de capital pe seama, bineînțeles, a banului public și a împrumuturilor de care dispuneau. Dacă adăugăm statele asiatice, acuzate de „autoritarism” și care, în mod real, aveau un rol în salvarea economiilor emergente, „statul”, peste tot în lume, și-a recâștigat drepturi pe care le pierduse și la care nu mai este dispus să renunțe nici în cursul crizei și nici la sfârșitul ei.

Prin această tendință, de rol restaurat al statelor în controlul activităților economice (termenul intervenție a fost evitat), disputele și-au mutat terenul de confruntare în domeniul teoretic și doctrinar.

Criza și doctrinele

În materie de doctrine și teorii, punerea în cauză a neoliberalismului s-a dovedit problema cea mai dificilă. Este vorba de un curent de largă cuprindere în rândurile oficialităților, universităților și ale economiștilor teoreticieni sau profesioniști.

Neoliberalismul este legat de numele lui Friedman, un bun mânuitor al metodelor analitice, care a câștigat un premiu Nobel. Neoliberalismul a fost considerat o teorie de succes și multe țări și-au atribuit saltul economic faptului că l-au pus în aplicare. Într-adevăr, baza acestei doctrine constând în totala eliminare a unui control sau a intervenției exterioare a dat libertate de inițiativă economiștilor, care au căutat prin toate mijloacele să asigure un câștig ridicat și rapid, cu asumarea unor riscuri mai mari.

Neajunsul metodei constă în efectele sale, întrucât o parte a populației, cuprinzând straturile de sus ale clasei mijlocii, era beneficiară în timp ce discrepanțele cu straturile inferioare se adânceau. Nimeni din exterior nu putea modera acest proces, sugerând o prudență mai mare în asumarea riscurilor. Încrederea în eficiența metodei se baza și pe teoria fermă a capacității pieței de a se echilibra singură în cazul unor fluctuații. Soluționarea unor crize pasagere a întărit gradul de siguranță a creatorilor neobosiți de noi proceduri financiare, în special în acordarea creditelor.

Ceea ce s-a produs în realitate s-a dovedit a fi un curent imprudent, riscant, bun conducător pentru apariția crizei prin faptul că până și caracterul fraudulos al unor metode era complet acoperit de neimixtiunea niciunui for de semnalare a ei. Numim fraudă orice inducere în eroare sau abuz al încrederii unei persoane și prezența ei se justifică prin faptul că deținătorii de credite ignorau mașinașiunile obscure care se aplicau fondurilor lor, cu riscuri de care ei nu erau conștienți. Izbucnirea crizei s-a produs în momentul când creditorii au devenit insolvabili și fluxul banilor s-a întrerupt.

Două păcate capitale au fost identificate în cauzele crizei: lăcomia și aroganța. Ele sunt tradițional condamnate de morala religioasă. Lăcomia înseamnă a pretinde un bun la care nu ești îndreptățit (maximizarea profitului printr-o metodă netransparentă și abuzivă), iar aroganța este pretenția de a ști ceea ce doar crezi că este. În speță, s-a dovedit că echilibrarea de la sine a pieței este un mit și nu un adevăr economic.

Într-un volum publicat în 2009, un cercetător reputat se ocupă de vina neoliberalismului de a fi creat o bază teoretică eronată pentru desfășurarea unor activități cu caracter fraudulos care au condus la izbucnirea crizei din 2008.

John Cassidy¹ consideră că, timp de douăzeci de ani, a existat o idolatrie a pieței libere. Demonstrează că acest lucru este o ficțiune, o invenție. Doctrina pe care o denunță (neoliberalismul) este numită de el „economia utopică” în opoziție cu economia bazată pe realitate pe care o propagă. Doctrinariii neoliberaliști: Friederich Hayek, Milton Friedman și Chicago School sunt demontați, ca și încercarea fără temei a autorilor crizei de a invoca modele matematice ca cele ale lui Arrow și Debreu, răsplătite cu Premiul Nobel. Autorul vede în prezența invadatoare a utopiștilor în manuale și cursuri o febră ce va fi calmată de revenirea la economia bazată pe realitate.

Mediu și energie

Lumea a stat cu sufletul la gură, așteptând acordul de la Copenhaga privind încălzirea planetei. A fost dezamăgită că a obținut o soluție provizorie. De fapt, au fost marcate rezultate ca antrenarea țărilor emergente, transferarea subiectului din sfera opiniei publice în cercurile de decizie ale statelor și abordarea mai profundă a problemelor pădurilor și ale agriculturii. Reducerea fermă a emanațiilor de CO₂ se izbește încă de subita îndârjire a lumii a treia care a cerut despăgubiri pentru restricțiile ce i-ar fi fost impuse ei și aspirațiilor de industrializare. Nimeni nu trebuie să se mire, ținând seama că încă de la apariția îngrijorărilor ecologice ale lumii dezvoltate, ea este alungată de la masa celor ce s-au înfruptat timp de secole din resursele lor naturale pentru a se industrializa și moderniza. Dezvoltarea durabilă a fost formula care a menționat responsabilitatea comună în fruntea unui program mondial care pune accentul pe sustenabilitate, adică pe cruțarea resurselor. Iarși, nu trebuie să ne surprindă dificultățile marilor puteri dezvoltate care au serioase probleme industriale și economice de a aplica noua filosofie care le impune schimbări drastice.

Soluția durabilității impune o cotitură uriașă: renunțarea la energiile neregenerabile și trecerea la altele, încă în fașă, care sunt regenerabile: vânt și soare, valuri oceanice și apă curgătoare. Ecologia, știință firavă, are cereri radicale. O nouă eră se deschide și ea are semnificația istorică a trecerii de la piatră la bronz și apoi fier, de la lemn la petrol și gaze, de la tracțiunea animală la cărbune și abur. Istoria civilizației trece un prag nou, cu nimic mai semnificativ ca celelalte.

Ce este interesant de remarcat, dacă legăm de criză dosarul mediului ambiant, este faptul că la originea viciilor care sunt acum asociate tipului clasic de civilizație industrială și tehnologică stau aceleași atitudini de lăcomie și aroganță manifestate în câmpul economic. Totul s-a situat sub semnul „mai mult” și „mai repede” combinat cu „știm totul”, „stăpânim legile materiei”.

¹ *How Markets Fail: the Logic of Economic Calamities*, Farrar, Straus and Giroux, NY, 2009.

Măsura progresului a constat în producția globală și pe cap de locuitor și, mai ales, pe viteza ei de creștere. Orice alt criteriu de evaluare a fost secundar. Dar odată cu produsul a crescut și gradul de epuizare a resurselor. La orizont a apărut zona „economiei rare”.

Întreaga dezbatere a problemelor de mediu atârnă greu în dilema stat/corporații, pledând pentru un rol decisiv și eficace al statelor. Cu gândul la perioada de încercare constituită de resursele rare și economia rară, economistul Nicolas Georgescu-Roegen zâmbea la pretențiile de neintervenție a statelor, cerute de neoliberalism, în ideea că acestea sunt jocuri de copii față de ce ne așteaptă în acea eră în care economia va fi supusă unei „supravegheri” severe, aplicate nu doar față de producători ci și de consumatori.

Relația între problemele crizei și problemele mediului nu se reduce la origini comune și la identificarea unor racile ce se cer eradicate, ci și la perspectivele ce le deschid. În ambele este recunoscută nu doar schimbarea ce se impune, ci și magnitudinea sa istorică.

Faptul că o anumită solidaritate internațională s-a efectuat în materie de criză a dat speranță și curaj rezolvării problemelor de mediu și acceptării unui nou tip de energie. Întrucât eforturi s-au întreprins și în politica internațională de a șterge efectele crizei politice care a caracterizat trecuta decadă, a apărut posibilitatea unei reconcilierii a marilor puteri și un nou impuls de a rezolva litigiile considerate cronice sau intratabile, care întrețin focarele războaielor locale sau regionale. O nouă configurare a puterii în lume este pe masa de lucru a decidenților și analiștilor politici.

Nicio temă economică, niciun subiect politic și nicio dispută legată de mediu nu pot fi desprinse de starea mentalității dominante și de prejudecățile care împiedică soluțiile. Culturile și valorile lor au un cuvânt greu în adoptarea lor.

Ceea ce este mai prețios în acest calendar deschis al schimbărilor este semnalarea unui punct de convergență a proceselor începute, numit de unii *the big shift* sau de alții *punctul de inflexiune*, unde curbele își schimbă direcția. Poate fi întrezărit dacă discuți viitorul energiei, salvarea mediului, înlănzirea climei, obiectivele și metodele activității economice, ștergerea efectelor crizei, evoluția procesului de globalizare. La întâlnirea de la punctul I cultura nu poate să lipsească. Schimbarea pluri-dimensională va căpăta profil clar probabil în anii 30 ai secolului, când se va produce și schimbul generațiilor.

Este posibil ca marea schimbare să se producă? Deschiderea unei noi pagini în civilizația actuală nu are drept precedent decât două sau trei revoluții: agrară, științifică, industrială. Următoarea n-are încă nume. Există vreo bază care să o justifice și forțe ca s-o instaureze?

Declin economic, avânt științific

Sursa de încredere și forța cerută de o schimbare globală de proporții mari există. Ea constă în revoluția tehnico-științifică a secolului trecut. La sfârșitul aceluși secol se autointitula „era cunoașterii” ca un omagiu adus ritmului neatinș până atunci al creșterii numărului și importanței noilor cunoștințe. Tot atunci s-au încetățenit simbolurile S/T (știință și tehnologie), R/D (cercetare și dezvoltare) ca mijloc de atingere a realizării S/T. Au apărut concepte noi devenite puncte cardinale ale economiei, cum este inovația. Factorul uman a intrat în formula clasică a factorilor de producție, așezându-se în fruntea listei ce cuprindea capitalul și resursele naturale. Computerul a devenit omniprezenta unealtă care asigură informația, cunoașterea, comunicarea și raționamentul uman. Limbajul lor a invadat celelalte științe: până și politica internațională aspiră să devină „soft” în loc de „hard”-ul tradițional al forței brute. Zeci de activități umane sunt efectuate de roboți, iar altele, fără număr, sunt asistate de inteligența artificială ascunsă în „cipuri” mai mici decât un sâmbure. Sfera obiectelor domestice devine „digitală” pentru oameni înconjurați de aparatură de comunicare, viziune, calcul sau gospodărie care lucrează în biți digitali.

Nimic nu ilustrează mai bine avântul științei și tehnologiei în zilele noastre decât explorările distanțelor extreme ce ne despart de Cosmosul mare și celula minusculă. Stațiuni permanente și observatoare sunt instalate în spațiu, locuite de oameni, vizitate, reparate și aprovizionate de zboruri extraatmosferice, devenite baze de plecare pentru distanțe ce depășesc sistemul solar. În cealaltă direcție, atomul și celula își dezvăluie spre folosul uman structurile și legile, iar o știință nouă, nanologia, este în plină desfășurare, cu consecințe în toate direcțiile de la medicină la tehnologie.

Contrastul între avansul rapid al științei și tehnologiei față de stadiul stagnant și uneori retrograd al gestiunii umane și al instituțiilor și politicilor învechite, roase de corupție și birocrăție, este uluitor. Scapă, totuși, observării de către publicul larg și chiar a bunului simț care ar putea să se întrebe dacă una și aceeași minte umană le concepe sau dezvoltă pe amândouă?

Nu întâmplător, ideea unei schimbări globale și multidimensionale reține atenția sectorului științific și tehnologic, care o consideră o provocare bine venită pentru capacitățile și resursele de care el dispune. Este posibil să auzi, mai degrabă, chemarea schimbării într-o reunire de antreprenori sau cercetători, decât în sesiunile marilor organizații sau foruri ale politicii mondiale sau în limbajul partidelor politice.

Stadiul exploziei demografice

Dacă cităm știința și tehnologia drept factori care legitimează așteptările „marii schimbări” nu putem omite un alt factor, de presiune de data aceasta, care impune realizarea ei cât mai apropiată. Este factorul demografic. Extinderea civilizației a antrenat popularea întregii planete cu specia umană.

Valul uriaș, neperceput direct, a putut fi măsurat în cursul anilor. M-am născut în anul 1927 când populația lumii atinsese 2 miliarde, dublându-se în 123 de ani, de la 1 miliard, cât număra pe timpul lui Napoleon. După ce îmi încheiasem studiile și reveneam de la New York unde lucrasem cinci ani ca diplomat la ONU, atingând maturitatea la 33 de ani, în 1960, am așteptat doar 14 ani ca să mă aflu într-o lume de 3 miliarde, moment petrecut, în mod ciudat, în timp ce mă ocupam de organizarea Conferinței Mondiale a Populației la București (1974). Intrarea în lumea de 5 miliarde m-a găsit în 1987 ca profesor de modele matematice utilizabile în prognoză la Universitatea din București. Era în pragul intrării României în perioada de tranziție, în cursul căreia, în 1999, lumea avea 6 miliarde de oameni. Și iată că în 2010 scriu eseuri prospective despre o lume care va atinge 7 miliarde peste 2 ani și apoi va depăși 8 miliarde în 2025.

E greu de găsit o schimbare mai mare și mai profundă a societății care descoperă cu uimire acum că orașele, șoselele și liniile sale aeriene sunt supraaglomerate. Ține de puterea evidenței că evoluția politică, administrativă și gestiunea treburilor publice a rămas cu totul în urmă și că se descurcă cu greutate, obstacole și crize în rezolvarea problemelor sale.

Cei care au trăit triplarea populației în cursul vieții lor, înțeleg cu greu că trăiesc în altă lume decât cea în care au văzut lumina zilei. Din toate fibrele ei, această lume cere, pretinde și impune schimbări radicale.

Trăim într-o lume cu 7 miliarde de locuitori și în 2050 vom depăși 9, îndreptându-ne spre 10. Se pare că nu hrana va fi o problemă, întrucât producția ei crește mai repede ca populația. Noutatea va consta în zonele, ariile și distribuția puterii și bogăției. Un grup clasic de afluență, Occidentul (SUA, Canada și Europa) va reprezenta doar 12% din populația lumii și cel mult 30% din produsul global. Până în 2050, Occidentul își dublează producția, dar restul lumii îl înmulțește cu 5. În vârf vor sta tot statele dezvoltate, dar nu vor forma un grup atlantic, ci unul al Pacificului cu America de Nord și cu Asia estică împreună. Emergentele le vor urma de aproape. Rămâne în urmă grupul țărilor sărace și populate, cu mențiunea că vor fi urbane și tinere. Ce soluții se vor propune în forul reconcilierii globale pentru această zonă a cărei mizerie poate surpa întreaga lume? Iarăși, educația în primul rând, culturile și mentalitățile vor fi luate în calcul.

Ne mirăm că în tensiunea globalității și a schimbărilor pe care le vizează, culturile stau pe margine și murmură dezaprobator. Ele sunt antiglobaliste prin construcție și vocație. Globalul tinde spre universal și aceasta este direcția civilizației, semnul sub care circulă.

Culturile se ocupă de specificitate și, deci, sunt partizane ale eterogenității. Sunt orientate spre local, individual, original. În globalitate culturile văd un dușman amenințător pornit să le uniformizeze.

De aceea e de ajuns ca o reuniune internațională să fie convocată pentru norme globale, nu pentru probleme comune, ca partizanii culturilor să se manifeste zgomotos și să protesteze. E ceva rău în asta?

Culturile sustenabile

La prima vedere, nu. Culturile, prin chemarea lor particularizantă, sunt apărătoarele identității indivizilor sau grupurilor.² Civilizația nu oferă statut specific, ci rol de tip universal. Cultura este mama ocrotitoare a acelei misterioase și prețioase calități de a fi „tu însuși” și de „a nu te confunda” cu alții. Îndreptată spre individ, îi sporește încrederea, îi stârnește ambițiile, îl împinge la creație.

Cine vorbește de culturi trebuie să se gândească la acele colecții de tradiții, istorii, credințe, valori, obiceiuri și stiluri care fac o colectivitate să străbată istoria cu același nume și același profil, cunoscut și înregistrat de restul lumii.

Acest elogiu nereținut adus culturilor (întotdeauna la plural) nu poate îndepărta două întrebări stânenitoare:

- 1) De ce marea majoritate a conflictelor deschise de azi între vecini sau în interiorul unor țări sunt de tip identitar, adică de ce din 30 de războaie, 28 sunt culturale?
- 2) De ce unele culturi uită de imperativul supraviețuirii și îmbracă forma vizibilă a decadenței, devenind frivole, obsedate de clipa imediată, hedoniste, întreținând un amuzament perpetuu, ieftin și lipsit de sens?

În plus, această fază, ce pune importanța valorilor la loc de cinste, se combină cu critica acerbă a științei și tehnicii, care „alterează și înstrăinează” omul de școala efortului și a muncii, formând un strat gros și hilar de anarhiști ai secolului nostru. Iată-ne îndreptățiți să răsfoim istoria imperiilor, țărilor sau societăților care, înainte de a pieri, performau un dans al decadenței.

Un ciclu de conferințe organizat de Armand Clesse din Luxembourg a analizat „vitalitatea națiunilor” din diferitele părți ale lumii. Unele țări europene,

2

Cercetătorii ca Clifford Geertz (*The Interpretation of Cultures*, Basic Books, NY, 1973) situează categoria religiilor și ideologiile în cultură. Alte studii (*Culture matters*, L.Harrison, S.Huntington, Basic Books, NY, 2000) adâncesc relațiile între culturi, economie și viață socială. Foarte puțini afirmă clar distincția culturi/civilizație, ai cărei precursori sunt prezențați în M.Malița, *Zece mii de culturi, o singură civilizație*, Nemira, București, 1998.

care în trecut și-au demonstrat vitalitatea devenind mari puteri ale vremii, se întreabă acum ce a rămas din această vitalitate, într-o perioadă de îmbătrânire a populației, indiferentă la marile proiecte.

Citim numeroase studii la adresa Europei ale cărei slăbiciuni, proprii senilității, s-ar manifesta. Deși acuzele sunt reciproce în cazul SUA și Europei, se poate face constatarea că întreg Occidentul dovedește o vitalitate mai redusă decât aceea a țărilor asiatice, începând cu China și terminând cu ASEAN-ul. Îmbătrânirea populației și descreșterea demografică, asigurarea mâinii de lucru prin imigrație masivă, legală și ilegală, creșterea economică modestă, crizele dese, îndatorările masive, negativismul, pesimismul culturilor devenite ale imaginii și ale clipei prezente ar putea fi semne îngrijorătoare ale unui declin. Iar prospecțiunile pentru prima jumătate a secolului nostru și jumătatea a doua sunt chiar alarmante. Sub ochii noștri centrul civilizației din zona euro-atlantică se mută în cea euro-asiatică și apoi se instalează în continentul asiatic. Pasărea civilizației a pornit de la marginea asiatică a Pacificului, a parcurs continentul, a făcut popasuri pe firul drumului mătăsiu, oprindu-se îndelung în sud-estul Asiei și în Orientul Mijlociu, înlocuite de cele mediterane în Italia și Grecia și apoi Spania, iar mai apoi în colțul englez și cel nordic. Dar, peste ocean, a ajuns în America, planând peste continent de la Atlantic din nou la Pacific și acum ea reintră în Asia.

Ce au culturile cu acest zbor? Dacă identitatea culturală păstrată în mintea oamenilor este expresia instinctului de autoconservare, atunci cultura măsoară forțele puse în slujba supraviețuirii, din care cea mai tăcută, a minții, este cea mai puternică.

Culturile decadente, în faza lor de sleire, oboseală și resemnare au dat semnalul vătămării grave a acestui instinct, frizând sfârșitul și/sau sinuciderea. Celălalt atribut al culturii decadente era nesustenabilitatea. Grija pentru generațiile ce vin se evaporă, gândirea pe termen lung și proiectele de anvergură dispăreau, înecate de un spectacol final „son et lumière” și de un jubileu perpetuu, așa cum rezultă din istoria ultimelor zile ale imperiului roman.

Iată astăzi lumea adunată în dezbateră mediului, naturii și climei. Toți acuză economia: e nesustenabilă, industria la fel, tehnologiile idem. Se aud și voci amare. Ele ne cer să examinăm propria minte și cultura pe care o purtăm în ea. Nu ne îndreptăm, în unele cazuri, spre o cultură nesustenabilă? Poate că „de te fabula narratur!” Vrem să schimbăm totul ca să avem o civilizație sustenabilă, în timp ce cultura dă semne de nesustenabilitate? Am putea examina școlile filosofice din sistemul nostru educativ. Predomină curente post- și neo-, având ca miez denunțarea științei, iraționalismul, instalarea unei realități care n-are existență în afara subiectivismului nostru, lumea platonice, virtuală, distantă, atât de dragă „umaniștilor” încât unii se instalează definitiv în ea, nerevenind în lumea

reală, pe odiosul suport fizic limitat și constrângător. Există și culturi ce manifestă nesustenabilitate, deși par slabe și sărace, care nu pot fi post-moderne pentru simplul fapt că n-au cunoscut modernitatea, dar care stau sub jugul secular al miturilor și fantasmelor.

Desigur, vine și o replică violentă! Nostalgicilor, vreți să ne întoarcem la antici? Vreți luminile de acum trei veacuri sau industriile cu fum care ne-au otrăvit „modernizarea”? Încăierarea nu este exclusă, pe aceste teme, nici spargerea de vitrine. Multe dintre schimburile de idei se termină astfel în societățile iritate, nemulțumite și îngrijorate de propria soartă.

Culturile aflate în faza lor de iminentă nesustenabilitate, pot deveni triste heralde ale declinului, dar nu se pot eschiva de a se înfățișa la Marea Schimbare, unde se întâlnesc economia, finanțele, știința, tehnologia, ecologia și alte domenii cheie ale cunoașterii și acțiunii umane.

Nu li se va cere nimic „antic” sau desuet. Rațiunea e demult în curs de acceptare a cunoașterii empirice, afective și emoționale. Știința a încetat demult să fie absolută. Determinismul ei a fost înlocuit de calculul probabilităților. Omul e și el conectat la sistemul informațional, chiar dacă îi ignoră structura. Timpul câștigat de bunăstare permite tuturor răgaz de reflecție și posibilitatea educației permanente.

Anii de muncă sunt intercalați de anii de reciclare, iar practicarea unei singure profesii e înlocuită de o succesiune de activități mai mult alese decât dictate.

Cei vechi? E suficient să cităm pe Horațiu, care-și dedică oda tristeții declinului unui mare imperiu privind la tinerii din jur, învățaței ai unei culturi grecești decadente. Și unde sunt, spune el, feciorii voinici care dezleagă boii de la juguri, seara când vin de la lucru, sub privirile unor mame severe? Acest înțelept simțea că Roma decade în timp ce adoptă o cultură nesustenabilă.

ÎNTOARCEREA LA RAȚIUNE ESTE NECESARĂ

Prof. Daniel Dăianu

Libertatea economică nu este sinonimă cu o economie nereglementată

Scriu aceste rânduri într-o perioadă de adâncire a crizei financiare care se propagă în întreaga lume, provocând suferințe și teamă, un declin economic tot mai răspândit. În același timp, nu a trecut mult de la aprobarea de către Parlamentul European a unui raport pe care l-am elaborat împreună cu o colegă olandeză, Ieke van den Burg, în care pledăm în favoarea unei schimbări profunde a cadrului de reglementare și supraveghere a piețelor financiare¹. Trebuie subliniat că fundamentele paradigmatică ale raportului nostru nu ne-au fost revelate de marasmul financiar ce a cuprins economiile occidentale; de mai mult timp amândoi avem, deși facem parte din grupuri politice diferite în Parlamentul European, viziuni similare despre ceea ce a fost greșit în dinamica finanțelor globale.

Libertatea economică și spiritul întreprinzător, care se află la rădăcina inovației și progresului economic, se bazează pe și își trag seva din piețele libere; acest fapt este de necontestat și explică de ce economiile comuniste s-au prăbușit, în cele din urmă, la finalul secolului trecut. În această privință, Ludwig von Mises, Friedrich von Hayek, Joseph Schumpeter și alții² au avut dreptate. Dar este înșelător să argumentăm că piețe libere sunt sinonime cu piețe nereglementate, cu dispariția sectoarelor publice și a politicilor publice. Economii și societățile moderne au nevoie de reglementări și de politici publice pentru ca bunurile publice să fie furnizate în mod adecvat, iar externalitățile negative să fie prevenite sau limitate; aceasta implică funcționarea sectoarelor publice pe fundalul alocării libere a resurselor (la prețuri de piață) și a unei competiții economice vibrante. Este de la sine înțeles faptul că este nevoie de eficientizarea sectoarelor publice astfel încât resursele publice să nu fie irosite. Este nevoie, de asemenea, și de un reper moral, fără de care totul se împotmolește mai devreme sau mai târziu.

Eram economist șef la Banca Națională a României când am fost întrebat de oficialii ai FMI dacă aș susține liberalizarea contului de capital al României; aceasta discuție a avut loc în 1996, cu aproximativ un an înainte de izbucnirea crizei financiare în Asia. Le-am răspuns că o astfel de decizie ar fi deosebit de

1 Ieke van den Burg și Daniel Dăianu, "Report with recommendations to the Commission on Lamfalussy follow up: future structure and supervision", Regula 36 a Regulilor de procedură, Parlamentul European, 2008.

2 Îndeosebi economiști aparținând Școlii austriece.

riscantă în condițiile României, o acțiune chiar periculoasă, pe care nu aş recomanda-o liderilor politici. Din fericire, decidenții din România au adoptat politicile potrivite în decursul acelor ani. Astăzi mulți sunt de acord că în Asia criza a fost cauzată, în principal, de o liberalizare prematură a contului de capital în economiile din acea regiune. Întotdeauna am fost de părere că graba pentru privatizarea utilităților publice nu este justificată. După cum Joseph Stiglitz³ și alții au evidențiat, contextele instituționale sunt esențiale pentru companiile care se privatizează pentru ca acestea să funcționeze bine. În plus, există utilități publice care e mai bine să rămână în mâini publice. Trebuie adăugat aici că schimbarea instituțională necesită timp, iar timpul nu poate fi comprimat după voie.

Suprasimplificarea "bunelor practici" în domeniul guvernantei și, nu în cele din urmă, ipocrizia care, nu de puține ori, a acompaniat discuția despre acestea, din partea unor țări industrializate importante din întreaga lume, este mai mult decât evidentă acum⁴. Criza financiară profundă, eșuata rundă de negocieri Doha (cu controversa despre diferența dintre comerțul liber și cel echitabil), lipsa de rezultate peste tot unde politicile de dezvoltare au fost cuprinse în mod simplist în mantra ideologică a neo-liberalismului sunt grăitoare. Spunând acestea, nu trec cu vederea corupția, lipsa de claritate a drepturilor de proprietate, risipa și devalizarea resurselor publice în multe țări sărace, o alocare a resurselor profund greșită, care toate frânează creșterea economică⁵. Dar astfel de slăbiciuni structurale nu constituie un argument convingător pentru acceptarea necondiționată a unor remedii care sunt prea generale și, uneori, în neconcordanță cu realitățile locale. Reformele orientate spre piață au descătușat spiritul întreprinzător și au stimulat creșterea economică în China după 1978 și în India pe parcursul ultimei decade, însă acele reforme au fost implementate într-un mod pragmatic, acordându-se mare atenție aspectelor sociale și problemelor de dezvoltare rurală, în vreme ce piețele financiare nu au fost liberalizate nechibzuit. În aceste două situații foarte complexe, mari compromisuri de politică publică și dileme rămân, cu toate că progresul economic a fost extraordinar. Dani Rodrik⁶, Paul Krugman⁷ și alți economiști clarvăzători au solicitat neîncetat abandonarea prejudecăților în examinarea marilor probleme care afectează țările sărace; ei au respins suprasimplificările și au cerut diferențierea politicilor în funcție de circumstanțele locale. Cu toate că aceștia sunt posesorii unor cărți de vizită de excepție, vocile lor nu au fost suficient ascultate.

3 Joseph Stiglitz, *Making Globalization Work*, Allen Lane, New York, 2006. A se vedea și Narcis Serra și Joseph Stiglitz (ed.), *The Washington Consensus Reconsidered*, Oxford University Press, New York, 2008.

4 Banca Mondială este preocupată de "bunele practici" (buna guvernanta) de mult timp și diseminează informații pe această temă în întreaga lume în mod regulat. Mă întreb de ce nu a acordat atenție această instituție și erorilor din industria financiară din economiile bogate, care nu sunt de dată recentă.

5 A se vedea, de exemplu, William Easterly, *The Elusive Quest for Growth*, MIT press, Cambridge, 2001.

6 Dani Rodrik, *One Economics, Many Recipes*, Princeton University Press, Princeton, 2007. A se vedea și *The New Global Economy and Developing Economies. Making Openness Work*, a aceluiași autor, Overseas Development Council, Washington D.C., 1998.

7 Paul Krugman a obținut Premiul Nobel pentru că a demonstrat efectele economiilor de scară asupra tiparelor comerțului și asupra localizării activității economice. A prevăzut capcanele noului sistem financiar; a se vedea cartea sa *The Return of Depression Economics*, Norton, New York, 1999.

O mare parte din viață am trăit sub comunism și apreciez libertatea economică și politică într-un mod pe care cei care au avut norocul să trăiască în democrații liberale (ca să folosesc un concept pe care îl datorăm lui Fareed Zakaria) poate că nu îl pot înțelege pe deplin. Dar nu sunt orb la relele ce pot afecta economiile de piață, în special pe cele inadecvat reglementate și care nu oferă o cantitate decentă de bunuri publice cetățenilor lor. Mă consider un economist de factură liberală, dar nu sunt un libertarian. Pentru mine, valorile liberale (în sens european) susțin esențialmente democrațiile liberale; într-o democrație, crezurile liberale se află fără îndoială în spatele diferitelor curente politice, fie ele mai mult social-democrate sau aparținând curentului de tip «partid popular», de-a lungul spectrului politic european. Îmbrățișez un model de liberalism care datorează multe lui Karl Popper și conceptului său de «societate deschisă»⁸. Pentru mine, libertățile individuale coexistă cu conceptele de solidaritate socială, echitate socială⁹, bunuri publice și valori morale (încredere, onestitate, simțul responsabilității etc.). Termenul german pentru «economie socială de piață» (*soziale Marktwirtschaft*)¹⁰ ilustrează destul de bine modul meu de gândire în această privință. Am menționat valorile morale deoarece frecvent aud oameni (inclusiv în Parlamentul European) care susțin că, în afaceri, moralitatea nu are sens. Eu susțin că este așa pentru cei care aleg să nu țină cont de valorile morale și pentru care societatea, ca ansamblu de relații structurate dintre oameni, este lipsită de sens. De asemenea, cred că o concurență nemiloasă în economia globală stresează societățile europene și modelul lor social. Însă măsurile care au în vedere ameliorarea competitivității, în timp ce ignoră coeziunea socială și contractul social dintre stat și cetățeni, pot fi la fel de distructive pentru societate ca și status quo-ul. În Uniunea Europeană, experiența țărilor scandinave în ceea ce privește întreprinderea de reforme care să amelioreze competitivitatea fără să neglijeze țesutul social al societății este destul de relevantă în această privință.

Schimbarea paradigmei

Criza financiară ce a lovit în centrul industriei financiare internaționale este, în opinia mea, o respingere decisivă a paradigmei ce glorifică dereglementarea totală în economii, fie ele bogate sau sărace.¹¹ Abrogarea în

8 Karl Popper, *The Open Society and Its Enemies*, Routledge, London, 1945.

9 A se vedea John Rawls, *A Theory of Justice*, Harvard University Press, Cambridge, 1971.

10 Un teoretician de bază al economiei sociale de piață a fost Wilhelm Roepke, iar un practician de marcă în Germania a fost cancelarul Ludwig Erhard.

11 Într-o scrisoare publicată în influentul cotidian francez *Le Monde*, în 22 mai 2008, se poate citi: "Unii sunt tentați să privească actuala criză financiară ca pe un accident recurent, deși mai sever, pe parcursul unui ciclu economic și care urmează mai multor ani la rând de credit ieftin în întreaga lume. Dar o analiză atentă ar conduce la rădăcinile sale structurale. Globalizarea piețelor și ingineria financiară, cu reglementări precare și, uneori, absente, scheme de remunerare distorsionate și numeroase conflicte de interese, au creat cadrul pentru această criză". Scrisoarea a fost semnată de Helmut Schmidt, Otto Graf Lambsdorff, Lionel Jospin, Jacques Delors, Michel Rocard, Romano Prodi, Jacques Santer, Göran Persson, Pär Nuder, Massimo d'Alema, Hans Eichel, Poul Nyrup Rasmussen, Daniel Dăianu, Paavo Lipponen, Ruairi Quinn, Laurent Fabius, Anneli Jaatteenmaki.

1999 a Glass-Steagall Act, care limita deținerea de companii financiare ce operau pe alte segmente de piață, precum și decizia din 2004 de a scuti operațiunile de brokeraj ale băncilor de investiții de pe Wall Street de un plafon maxim al datoriei pe care o pot contracta s-au dovedit a fi gafe istorice.¹² La rădăcina crizei actuale se află un sistem financiar sub-reglementat și inadecvat reglementat. Valurile de dereglementare din industria financiară au adus pe piață o mulțime de produse atrăgătoare ale căror riscuri au fost puțin înțelese. Ipotecile nu sunt toxice în sine; însă titlurile de valoare prost contruite pe baza ipotecilor sunt toxice. Împachetarea și reîmpachetarea de produse financiare au fost în largă măsură toxice, ceea ce a făcut evaluarea lor din ce în ce mai puțin clară, reducându-le vandabilitatea. Scheme de remunerare ce determină deciziile managerilor și agenților pe piață și care determină un comportament iresponsabil din partea acestora, acestea au fost toxice. Modelele cantitative înșelătoare sunt toxice. Poate că declanșatorul acestei crize financiare s-a aflat în industria imobiliară, dar aceasta nu este cauza structurală a acestei crize.

Ceea ce această criză ar trebui să facă limpede pentru toată lumea este că nu toate inovațiile financiare sunt benigne. Este năucitor să auzi argumentul că noi reglementări sunt de nedorit pentru că ar înăbuși inovarea financiară. Noi reglementări sunt necesare pentru că există un deficit de reglementări și supraveghere corespunzătoare. Greșelile enorme care au fost comise prin lăsarea finanțelor să-și dezvolte propriile rațiuni de a exista trebuie reparate. Însă suntem noi capabili să învățăm din această lecție? De ce nu am învățat din crize precedente? Alexander Lamfalussy a avertizat acum aproape zece ani; Warren Buffet și fostul președinte al Federal Reserve (FED) Paul Volcker sunt printre acele figuri importante care au atras atenția cu ani în urmă. Nouriel Roubini a făcut același lucru, inclusiv în cadrul reuniunilor Forumului de la Davos. Cum se face că predicțiile lor despre criză nu au fost ascultate?

Așa cum traficul are nevoie de reguli și semafoare pentru a proteja viețile oamenilor, și economiile de piață au nevoie de reglementări pentru a limita daunele colaterale și pentru a crește producția de bunuri publice. O politică monetară laxă poate conduce la inflație mai mare și, în cele din urmă, la recesiune, dar nu poate singură să provoace dezastru într-un sistem financiar. Aceasta este cheia problemei: trăsăturile sistemului financiar care au produs această criză sunt trăsături structurale ale „noului” sistem financiar.

Grupurile de interese pot avea un braț lung și pot încerca să influențeze reglementarea și supravegherea. Dar grupurilor de interese trebuie să li se opună

12

Alan Greenspan, fostul președinte al FED, este citat în *International Herald Tribune* acceptând că ceva a fost greșit cu teoria piețelor libere pe care el a susținut-o (Brian Knowlton and Michael Greenbaum, "Greenspan makes rare admission of fallibility", 24 October 2008, p.1). Greenspan este bine cunoscut ca fiind un ferm oponent al reglementării derivatelor, "al noului sector bancar".

o rezistență puternică, folosind toate mijloacele disponibile. Reglementatorii și supraveghetorii ar trebui să știe că piețele financiare sunt volatile și predispuse la instabilitate și că ipoteza piețelor eficiente – aceea care spune că prețurile reflectă toate informațiile cunoscute – este o fantezie.

Dacă sunt prea mari pentru a fi lăsate să moară, atunci divizați-le!

Prăbușirea Lehman Brothers, una din cele mai importante bănci de investiții de pe Wall Street, este privită de majoritatea analiștilor ca fiind evenimentul care a dus criza de încredere de pe piețele financiare mondiale la apogeu. În vreme ce criza financiară a erupt cu aproape un an înainte, căderea Lehman Brothers pare să fi fost momentul critic pentru trecerea la o recesiune economică globală. Aș vrea să insist aici pe un aspect care a marcat majoritatea discuțiilor despre pachetele de salvare din economiile dezvoltate. Esența acestor dezbateri este dacă/de ce entitățile care primesc sprijin sau sunt salvate cu bani publici reprezintă un risc sistemic. Când AIG a fost salvată cu o sumă imensă din banii contribuabililor americani explicația a fost clară: anvergura și nivelul de pătrundere al operațiunilor sale, legăturile complicate cu foarte mulți clienți financiari din întreaga lume au făcut ca această operațiune de salvare să fie obligatorie; ne-intervenția a fost considerată a avea un potențial efect fatal pentru sistemul financiar în întregime. Într-un fel, acțiunea de salvare a AIG a fost o copie, la o scară mult mai mare, a ceea ce FED-ul a făcut în 1998 când a ajutat, în mod indirect, LTCM (Long-Term Capital Management) prin convocarea a cinci bănci de investiții care să participe într-o acțiune comună de ajutorare.

Am scris mai multe articole despre cauzele actualei crize financiare. Dar exista un aspect care cred că necesită mai multă atenție. Deoarece argumentul “prea mari pentru a fi lăsate să cadă” revine frecvent în discuție. Dacă dimensiunea grupurilor financiare poate deveni o problemă covârșitoare de politică publică, în sensul că apar riscuri enorme pentru sistemul financiar atunci când rețelele de legături îl paralizează, atunci trebuie să ne ocupăm de “dimensiune”. Cu multă vreme în urmă, o legislație anti-trust a fost elaborată de guverne, în SUA și în Europa, pentru a contracara comportamentul monopolist care submina concurența și extrăgea venituri nemeritate. Să ne amintim de divizarea companiei Standard Oil la începutul secolului 20; mai târziu compania AT&T a avut o soartă similară. De asemenea, au existat valuri de vânzări de subsidiare, în anumite industrii, atunci când a devenit clar că grupuri supradimensionate și conglomerate nu aduc neapărat un plus de performanță; să ne amintim bunăoară de cazul Textron.

În finanțe, valurile de dereglementare din ultimele decenii (și aici aș vrea să subliniez cazul abrogării Glass Steagall Act din 1998) au mărit spațiul disponibil pentru formarea de grupuri foarte mari, cu operațiuni acoperind întreg spectrul de servicii financiare. Citigroup reprezintă un exemplu la îndemână în acest sens. Globalizarea piețelor și apariția noilor tehnologii de informare și comunicare (care au crescut volumul global al tranzacțiilor în timp real) au oferit un stimul foarte puternic apariției de jucători cu adevărat globali, AIG fiind unul dintre aceștia. Unele grupuri de acest fel au acaparat piața - lucru care poate fi ușor sesizat din multiplicarea de câteva ori a ponderii profiturilor industriei financiare în PIB-ul mondial în ultimele două decenii. Însa comportamentul imprudent al mai multor giganți financiari, precum și interconectarea lor fantastică, au devenit sinonime cu și au servit ca exemplu pentru riscurile sistemice, iar aceasta rămâne o provocare fundamentală. Asemenea grupuri transfrontaliere care produc riscuri sistemice reprezintă în același timp o bătaie de cap evidentă și un viciu pentru sistemul financiar, în măsura în care guvernele sunt forțate să intervină pentru a evita un dezastru financiar.

Sunt de părere că o componentă importantă a eforturilor actuale de reformare a sistemelor de reglementare și supraveghere a industriei financiare ce au loc în economiile dezvoltate trebuie să fie și problema dimensiunilor grupurilor financiare. Pentru că, dacă acestea sunt prea mari pentru a fi lăsate să moară, trebuie identificate soluții eficace pentru două probleme ce decurg de aici: hazardul moral (încurajarea practicilor rele prin eliminarea eșecului ieșirii de pe piață); și reducerea, pe cât posibil, a recursului la bani publici atunci când acțiunea guvernului o implică. Doar creșterea transparenței, plafonarea îndatorării, îmbunătățirea ratelor de adecvare a capitalului și evitarea unui comportament prociclic, noi scheme de remunerare, încercarea de a reglementa conflictele de interese, îmbunătățirea modelelor cantitative pentru a surprinde complexitatea și "momentele Minsky" etc. nu sunt suficiente atunci când dimensiunile unor jucători țin întreg sistemul ostatic. Cred că divizarea marilor grupuri financiare este rațională în asemenea circumstanțe. Legislația anti-trust trebuie reexaminată/completată în această privință. De asemenea, cred că ar trebui luată în considerare resuscitarea unei legi precum Glass-Steagall Act într-o formă sau alta. Nu mai trebuie menționat că astfel de măsuri trebuie avute în vedere dintr-o perspectivă globală.

Ironia este că actuala criză a indus un val de preluări (unele dintre ele la îndemnul guvernelor, cum ar fi preluarea Merrill Lynch de către Bank of America) care vine împotriva sugestiei de politică publică din acest articol, cu toate că reducerea îndatorării și reducerea dramatică a securitizării vor reduce foarte probabil ponderea industriei serviciilor financiare în totalul activității

economice. Mai mult, în Europa modul în care este distribuită povara bugetară implicată de eforturile de salvare a grupurilor transfrontaliere este mai mult decât neclar (lucru evidențiat de Charles Goodhart cu ceva vreme în urmă), în vreme ce supravegherea și reglementarea sectoarelor bancare sunt fragmentate la nivel național. Aceasta situație poate domoli avântul multor bănci de a se extinde peste hotare; ele pot chiar să se retragă și să devină mai parohiale. Însă, în general, această criză va conduce, probabil, la o consolidare în finanțe, la o perpetuare a sindromului “prea mare ca să cadă” (inclusiv la nivel local/național), care ar putea recrea riscurile sistemice pe care încercăm să le reducem prin reformarea reglementării și supravegherii. Această situație reprezintă un motiv în plus să apelăm la legislația anti-trust sau la o reglementare foarte strictă a finanțelor (dacă am privi sectorul bancar ca pe o industrie specială, de “utilitate publică”).

Unii s-ar putea întreba: pot SUA și Europa să-și permită să divizeze grupuri financiare “prea mari ca să moară” într-un moment în care entitățile financiare asiatice par a obține un avans competitiv la finalul actualei crize? Această motivație trebuie privită în relație cu argumentul arbitrajului generat de reglementare. Ambele aspecte trebuie luate în considerare. Dar ar fi greșit să punem în pericol funcționarea unor economii întregi de dragul unui beneficiu corporativ incert. În plus, de ce ar ignora asiaticii lecțiile actualei crize financiare, care au implicații globale? De ce nu ar ajuta G20 și Consiliul pentru Stabilitate Financiară marile țări ale lumii să ajungă la un consens în această privință?

Criza financiară și mișcările tectonice din economia mondială

Imensele salvări (bailouts) în curs de desfășurare (în sectoarele financiare) vor introduce (sau consolida) elemente ale capitalismului de stat în numeroase țări industrializate, inclusiv în SUA. Impactul asupra bugetelor naționale va fi împovărător pentru ani de acum înainte. Pentru a minimiza suferința și a reduce dependența de împrumuturile externe, ratele de economisire vor trebui să crească în toate economiile în care recapitalizarea băncilor va fi importantă. O întrebare legitimă se naște aici: pot deveni dintr-o dată societățile bogate mult mai economice și mai prevăzătoare? Aceasta atârnă de coeziunea socială (solidaritatea) și de capacitatea politicianilor de a conduce în vremuri de restriște. Dacă adăugăm aici implicațiile demografice și ale unor sisteme asistențiale sub presiune, schimbările climatice, precum și provocările de competitivitate din partea puterilor globale emergente, contururile unor agende publice foarte complicate pentru deceniile viitoare nu sunt greu de trasat.

Efectele actualei crize financiare au lovit lumea occidentală într-un moment în care mișcările tectonice din economia mondială se petrec de mai bine de un deceniu. Ascensiunea Chinei, Indiei, Braziliei, resuscitarea unei Rusii capitaliste (care profită de resurse naturale imense) fac loc unei lumi tot mai multi-polare, cu reverberații economice și geopolitice crescânde. Lupta pentru controlul resurselor neregenerabile (mai ales petrol și gaze) rezumă acest fenomen. Criza financiară a accentuat și mai mult slăbiciunile inerente ale unor politici lipsite de pragmatism și care sucombă principiilor fundamentaliste.

Prăbușirea comunismului, pe care unii au echivalat-o cu "Sfârșitul istoriei"¹³, a favorizat foarte mult dezvoltarea ideilor neo-liberale. În lumea occidentală, această dezvoltare a alimentat ofensiva așa-numitului capitalism de tip anglo-saxon – cu al său reflex al celei de-a "Treia căi"¹⁴ către stânga spectrului politic. Nu mai este nevoie să spunem că superioritatea covârșitoare a SUA pe toate fronturile (economic, militar, tehnologic) a oferit un fel de Pax Americana sui generis și a creat condițiile pentru un regim internațional. Acesta din urmă ar fi trebuit să ordoneze lumea prin furnizarea de bunuri publice internaționale și prin rezolvarea/prevenirea posibilelor conflicte majore. Neo-liberalismul (fundamentalismul de piață) și-a dezvăluit în timp serioasele defecte iar acum este, vrând-nevrând, pus înapoi pe raft de dragul salvării funcționării economiilor de piață. Pentru că ceea ce se întâmplă acum nu este o respingere a forțelor pieței ca mecanism esențial de alocare a resurselor și stimulare a spiritului întreprinzător, ci o invalidare a unei interpretări profund greșite a ceea ce este necesar unei economii moderne ca să-și atingă scopurile economice și sociale pe termen lung.

Noi fragmente ale capitalismului de stat încep să apară și vom vedea ce va rămâne din ele în timp. Probabil, bucăți substanțiale din noile sectoare de stat în devenire se vor întoarce în mâini private cândva în viitor. Politicile monetare sunt îndreptate acum către asigurarea stabilității financiare și au căpătat un soi de flexibilitate ce amintește de învățăturile lui John Maynard Keynes, marele economist britanic care a susținut importanța intervenției guvernului, pentru evitarea echilibrelor rele (Marea Depresiune a fost un "echilibru" teribil de rău). Preocuparea guvernelor și băncilor centrale de a schimba din temelii reglementarea și supravegherea piețelor financiare, astfel încât "momentele Minsky" – momente în care, conform economistului acum decedat Hyman Minsky, sectorul financiar pustiește economia¹⁵ – să fie evitate reprezintă o puternică validare a moștenirii intelectuale a lui Keynes și a simțului său de realism în înțelegerea funcționării piețelor în general.

13 Francis Fukuyama, *The End of History*, Free Press, New York, 1990.

14 Anthony Giddens, *The Third Way*, Polity Press, Cambridge (UK), 1998.

15 Hyman Minsky, *Stabilizing an Unstable Economy* (first edition, 1986), Mc Graw Hill, New York, 2008.

Miezul problemei este că nou-conturatele economii mixte trebuie să funcționeze în așa fel încât, spre binele democrației și bunăstării majorității cetățenilor, să fie evitate politici extravagante. Ciclurile economice nu pot fi eliminate, crize vor mai apărea. Însă un cataclism financiar, cu efectele sale teribile asupra economiei reale, poate fi prevenit prin adoptarea de politici și reglementări potrivite; iar crizele foarte severe pot fi, de asemenea, evitate.

UE și SUA vor ieși din această criză cu economiile transformate (cu sectoare publice mai mari) și, foarte probabil, vor continua să fie în mod fundamental democrații liberale. Însă criza financiară le-a slăbit deja, pe când ascensiunea noilor puteri mondiale este greu de oprit, cu toate că recesiunea va fi resimțită în toată lumea. Estimez că viitorul va fi marcat de o concurență între democrația liberală și forme autoritare de capitalism – acestea din urmă fiind reprezentate de China și Federația Rusă, în principal.

Pentru Uniunea Europeană obiectivele initial formulate în Agenda Lisabona nu sunt diminuate de actuala criză financiară. Dar ele trebuie urmărite în timp ce schimbări importante au loc în *Zeitgeist* și în cadrul politicilor publice. Democrațiile liberale vor avea de luptat cu statutul lor slăbit în economia mondială și vor trebui să renunțe la aroganță în relația cu restul lumii, spre binele lor.¹⁶ Acest fapt este aplicabil reformei Instituțiilor Financiare Internaționale și noii arhitecturi pentru abordarea problemelor de guvernare globală, care vor trebui să includă și puterile globale emergente. După cum spun unii, un nou Bretton Woods este necesar.

Această perioadă, anii ce vor veni, marchează revenirea proeminentă a lui Keynes și a ideii de intervenționism guvernamental. Avem nevoie de rațiune și de pragmatism în politica economică, nu de fundamentalism. După cum unii remarcă "istoria dovedește importanța politicilor pentru păstrarea țesutului social".¹⁷

Cât de deschise pot fi economiile naționale?

În mijlocul celei mai adânci crize financiare de după Marea Depresiune, instabilitatea sistemului financiar mondial este cât se poate de evidentă. Dar aceasta nu este o instabilitate de moment: au existat mai multe episoade de criză în țările industrializate în ultimele două decenii, numeroase crize financiare și monetare pe piețele emergente, liberalizarea comerțului a lăsat multe țări sărace cu mai multe daune decât beneficii, mitul „noii economii” s-a disipat, scandalurile

16 Pentru a vedea care este părerea "celorlalți" despre SUA și UE în secolul XXI, citiți Kishore Mahbubani, "The New Asian Hemisphere", *Public Affairs*, New York, 2008.

17 Robert Shiller, *The Subprime Solution*, Princeton University Press, Princeton, 2008, p.2.

corporative au arătat că favoritismele și guvernarea proastă sunt mai complexe și mai răspândite decât se credea, bogăția este distribuită mai inegal decât înainte, iar fragmentarea socială și excluziunea au crescut atât în țările bogate, cât și în cele sărace.

Și totuși această dezordine a co-existat împreună cu un „consens” asupra principiilor și practicilor economice, transpus în fapt printr-o liberalizare și dereglementare a piețelor, privatizare și reducerea la minimum a sectorului public. Această „știință economică rațională” este, poate, în consonanță cu ceea ce Max Weber numea „raționalizarea vieții”, tendința noastră de a pune pe prim plan cunoașterea și teoria, precum și căutarea înțelepciunii supreme.

Această criză ar trebui să dea lovitura de grație accepțiunii conform căreia economia este o știință „tare” (*hard science*). În mod sigur a dezvăluit grave slăbiciuni ale fundamentalismului piețelor. Desigur, au existat multe transformări determinate de piețe - dar și acestea pot fi nuanțate diferit la o examinare mai atentă. Liberalizarea și privatizarea au transformat societățile post-comuniste - dar unicitatea lor geografică, etosul cultural și politic combinat cu suportul considerabil din partea SUA și Europei Occidentale au făcut ca aceste țări să reprezinte o situație cu totul specifică. Reformele orientate către piață au împins China și India înainte - însă reformele lor au fost pragmatice, acordând atenție problemelor sociale și celor ce țin de dezvoltarea rurală, în timp ce piețele financiare și comerciale nu au fost liberalizate fără discernământ.

Globalizarea (și liberalizarea) nu trebuie să constituie o mantră ideologică; poate fi un concept deschis care să definească “deschiderea” societăților sub impulsul schimbărilor tehnologice și al nenumăratelor căutări ale progresului economic. O astfel de interpretare ar încuraja politici pragmatice și flexibile și ar elibera globalizarea de percepția conform căreia aceasta este de origine occidentală.

O asemenea abordare în interpretarea globalizării ar avea repercusiuni majore asupra politicilor publice naționale și politicii internaționale. Astfel, politicile publice naționale ar deveni mai pragmatice, variate și orientate către obiectivele tradiționale ale creșterii economice, stabilității prețurilor și justiției sociale. Unii ar putea spune că o prea mare varietate a design-ului instituțional și de politică publică ar afecta uniformitatea mediului de acțiune și ar împiedica funcționarea eficientă a piețelor. Acest argument nu este lipsit de un temei însă diminuează importanța identificării politicilor care țin cont de diversitatea condițiilor din economia mondială și de faptul că forțele pieței nu induc convergența în mod automat.

Este posibil ca deja să asistăm la începutul unei schimbări semnificative în elaborarea politicilor financiare. Una din moștenirile intelectuale ale lui Keynes

- aceea că fluxurile de capital deosebit de volatile sunt ostile comerțului și prosperității - și-a demonstrat relevanța în această criză. De decenii tot auzim o mantră la nivel mondial: aceea că nu se pot face foarte multe la nivel național deoarece piețele globale ar pedepsi guvernul. Această criză încurajează întrebări fundamentale (Este natura piețelor globale dată de Divinitate?) și întrebări ce pun în discuție perspectiva schimbărilor de politică economică (Nu sunt piețele globale, pe lângă motorul lor tehnologic, totodată și produse ale deciziilor oamenilor de a stabili reguli pentru finanțe, comerț și investiții?). Afirmatia că nimic nu poate fi făcut în legătură cu fluxurile financiare atunci când provoacă suferință este neconvingătoare. Există o multitudine de reglementări specifice care pot fi impuse și constrângeri care pot fi exercitate.

În mod analog, comerțul liber ar putea fi reexaminat pe măsură ce preocupările statelor în legătură cu impactul acestuia asupra securității va crește. Una din preocupări - împărtășita de economiști de seamă și economiști din domeniul dezvoltării - este costul asociat ajustării la presiunile competitivității. Un alt set de preocupări se referă la "securitatea vitală". Cât de mult "negoț cu rivalul" este posibil înainte ca restricțiile să fie impuse? Vor accepta SUA, sau alte state membre importante ale UE, ca părți importante ale celor mai sensibile sectoare industriale și de IT să fie preluate de companii și fonduri suverane de investiții din China și Rusia? Securitatea alimentară și schimbările climatice vor induce o reținere de la dependența în exces de furnizorii externi. Putem gândi global, însă riscurile existente ne pot forța să ne limităm la modele "mai sigure" ale comerțului și producției.

Cu alte cuvinte, am putea asista la o domesticire parțială a forțelor pieței în încercarea guvernelor naționale de a face față riscurilor sistemice și tensiunilor sociale. Aceasta ar implica o prezență mai mare a statului în economie (elemente de capitalism de stat) și o reglementare mai largă; elemente ale "economiei de război" vor fi mai vizibile în politicile publice, chiar și în democrațiile liberale. Nevoile presante vor fi mai importante decât înclinațiile ideologice.

Astfel de preocupări ar putea stimula formarea de alianțe între grupuri de țări care împărtășesc interese comune. UE este deja un astfel de bloc. O zonă de comerț transatlantic ar putea, de asemenea, să apară. Am putea asista la o replică a acesteia în Asia. Rivalitatea și experiența - în ciuda speculațiilor, nu a fost formată o uniune monetară după criza asiatică din 1997 - ne sugerează că așa ceva ar putea să nu se întâmple; totuși, dacă yuan-ul devine monedă de rezervă, rațiunea de a crea o uniune monetară asiatică ar crește.

Mai multe grupuri sub-globale ar putea, atunci, să apară pentru a diminua potențialele efecte devastatoare ale unui sistem mondial complet deschis. Acestea ar opera într-o lume multipolară formată din mai multe puteri

globale - iar existența unori poli care să constituie alternative la puterea Statelor Unite ar putea crea ea însăși bariere în calea comerțului mondial liber, investițiilor și finanțelor.

Cum ar putea evolua UE într-un asemenea context? Logica piețelor unice ar putea rămâne dominantă dar deciziile de politică publică ar putea fi destul de nuanțate la nivel național. În absența unei politici externe și de securitate comune și în fața unor riscuri de securitate crescute, guvernele naționale ar fi mai active în economie. De aceea, UE ar putea continua să aibă o structură a procesului decizional destul de complicată.

În concluzie, cine ar trebui să formuleze și să impună un regim internațional potrivit pentru secolul XXI? SUA nu vor mai avea capacitatea să o facă în continuare. În starea actuală, UE nu ar putea să preia un astfel de rol. Iar o schimbare fundamentală a arhitecturii internaționale a instituțiilor financiare atârnă de ceea ce principalii actori internaționali doresc să facă și de cum se plasează aceștia unii față de ceilalți. Dacă SUA, UE și puterile globale emergente pot ajunge la un acord în ceea ce privește reforma, alți actori importanți li se vor alătura în cele din urmă. Provocarea lor va fi să facă economia deschisă să funcționeze pentru întreaga lume. Aceasta implică renunțarea la o credință oarbă în virtuțile de auto-vindecare și auto-reglementare ale pieței. Aceasta chiar s-ar putea întâmpla.

Gândind la Europa 2020

Președintele Comisiei Europene, Jose Manuel Barroso a supus dezbaterii publice proiectul strategiei „Europa 2020”. Obiectivele majore ale acestui document se concentrează asupra creșterii ratei de ocupare și reducerii sărăciei, îmbunătățirii standardelor educaționale și creșterii susținerii cercetării și dezvoltării, administrării mult mai eficiente a schimbărilor climatice și modificării modelelor de producție și consum ale energiei în Europa; ținta acestei strategii ar fi obținerea unei „creșteri inteligente” și a unei forțe competitive mai accentuate în economia globală.

Țintele au fost alese destul de judicios, deși unii ar putea spune că acestea s-ar părea că amestecă scopurile cu mijloacele. Acest proiect este o continuare a Agendei Lisabona care a fost urmată la câțiva ani distanță de raportul Kok. Se crează astfel o senzație de *deja-vu*, iar întrebarea implicită ar fi: De ce agendele politice de până acum nu și-au atins ținta? Ar exista riscul ca și acest document să aibă o soartă similară? Este oare suficientă motivația lui Barroso de a susține o mai bună coordonare a politicilor?

Motivația mai sus menționată trebuie să fie legată de o imensă provocare cu care se confruntă UE: administrarea complexității sale în continuă creștere. În fond, Tratatul de la Lisabona s-a născut din această stare de fapt. Un aspect al complexității sale este revelat de slăbiciunea Uniunii Monetare Europene (UM) pe fundalul actualei crize financiare; pentru că marea epocă a moderației din deceniul trecut, cu rate scăzute ale inflației și bani foarte ieftini, i-a camuflat neajunsurile. De aceea, Tratatul de la Lisabona are nevoie să fie completat printr-o reexaminare a instrumentelor prin care se coordonează politicile în UE. În cazul UM, în special, este nevoie de o ajustare eficientă a instrumentelor care ar trebui să fie ceva mai mult decât prevederile Pactului pentru Stabilitate și Creștere. Această revizuire ar putea include și înființarea unui Fond Monetar European.

Anumite procese vor complica misiunea guvernelor în anii care vor urma: impactul schimbărilor climatice (care pot fi văzute ca o povară fiscală în plus, dar și ca o oportunitate ca tehnologiile "revoluționare" să ofere creșterii economice un avânt de tip schumpeterian); efectele stăruitoare ale crizei financiare și o criză fiscală în curs au diminuat previziunile de creștere; și, nu în ultimul rând, mișcările tectonice din economia mondială care erodează competitivitatea UE. Adăugați la această ultimă preocupare și necesitatea îmbunătățirii performanței educaționale. Este adevărat că una dintre țintele acesteia se referă la atingerea unui procent de 40% de tineri absolvenți de facultate până în 2020. Dar trebuie să se aibă în vedere și modalitățile de îmbunătățire a conținutului acestei educații, precum și accentul sporit în cadrul pregătirii profesionale pe știință și tehnologie (să nu uităm numărul de ingineri care ies de pe băncile facultății în fiecare an în China și India, dar și prezența tot mai numeroasă în publicațiile științifice de top a oamenilor de știință proveniți din rândul acestor puteri emergente).

Ținând cont de criza fiscală aflată în plină desfășurare și de dinamicile demografice nefavorabile, un accent pe reforma sectoarelor publice este absolut justificat.

O întrebare îndreptățită este de ce europenii au acumulat atât de puține reușite când vine vorba despre implementarea propriilor strategii. Poate fi din cauză că acestea sunt slab concepute, că orientările politice (*leadership*-ul) sunt deficiente, că instituțiile au devenit, într-un fel, sclerotice.

Totuși, rămân foarte vizibile diferențele puternice între statele membre ale UE, unele dintre acestea obținând rezultate remarcabile. Mă refer aici, în principal la țările scandinave. Performanța acestor state oferă un motiv în plus să ne gândim la ele. Suedia în anii 70 și Finlanda în anii 90 ai secolului trecut au trecut prin momente foarte grele. Suedia s-a confruntat cu declin economic și derută (faimosul articol al lui Assar Lindbeck din *Journal of Economic Literature* despre prăbușirea unui model economic este adesea citat în acest caz) iar Finlanda a

fost puternic afectată economic de colapsul piețelor CAER. Aceste două țări s-au angajat într-o serie de programe de reforme radicale, inițiate de elitele lor politice și culturale. S-ar putea ca Europa zilelor noastre să aibă cel mai mult nevoie de o combinație între conștientizarea necesității de a urgenta schimbarea după modelul nordic și voința fermă a liderilor politici de a întreprinde reformele necesare.

O provocare majoră la adresa implementării politicilor publice este clădirea încrederii. Criza financiară profundă a evidențiat importanța acestui ingredient esențial pentru funcționarea democrației și economiei libere. Pierderea reperelor morale din partea multor actori din mediul financiar, din comunitatea de afaceri reflectă o degradare a conștiinței civice și a responsabilității celor care administrează resursele, subminează încrederea oamenilor, ca cetățeni, în instituțiile democratice. Să ne reamintim că, într-o anumită perioadă, au mai existat în Europa discuții despre un deficit de democrație. Dezbaterile de acum ar trebui să reia această temă. În acest sens, prin prisma valorilor și principiilor morale, se impune depășirea discrepanțelor dintre nevoile omului obișnuit și modul de funcționare a instituțiilor financiare. Trebuie să mizăm pe valorile care au adus prosperitatea în lumea occidentală: munca, onestitatea, sentimentele de mandrie și rușine, responsabilitatea, solidaritatea, compasiunea etc. Așa cum au subliniat în operele lor Adam Smith, Max Weber, Kenneth Arrow și alții, valorile au o funcție economică, ele îndeamnă societatea să funcționeze și să performeze mai bine. Valorile morale pot deveni o forță într-o lume cu resurse epuizabile și aflată într-o competiție globală crescută.

Uniunea Europeană are resursele necesare pentru a face față unei complexități sporite a lumii globalizate. Nu în ultimul rând, UE trebuie să joace un rol mai important în regândirea și revizuirea generală a structurilor de guvernanță ale economiei mondiale, a instituțiilor financiare internaționale.

Către un alt model de creștere

Criza financiară profundă a scos la iveală carențe ale modelului de creștere din Europa centrală și de Răsărit ce s-a bazat mult pe import de capital; am în vedere acele țări care au avut deficite externe, de cont curent, foarte mari (ce au depășit două cifre). Afirm aceasta întrucât sunt și țări care au ținut deficitele sub control. În anii trecuți, economia românească a crescut rapid, motoarele de creștere fiind consumul privat și investițiile. Expansiunea a fost bazată pe finanțarea atrasă din străinătate, iar setea de consum a fost stinsă cu bunuri de import, astfel că România a ajuns să aibă un deficit de cont curent (generat de dezechilibrul comercial) de două cifre încă din 2006, iar datoria externă privată a urcat rapid. Blocarea finanțării

bancare din toamna anului 2008, pe fondul crizei financiare internaționale, a dus însă la o prabușire a consumului și a blocat practic investițiile; economia s-a contractat cu 7,1% anul trecut, după o creștere de 7% în 2008.

Aceasta criză arată că este bine să ne bazuim mai mult pe economisire internă, că este periculos să avem sistematic deficite de cont curent de două cifre și că trebuie să găsim căi de a orienta resurse spre producția de bunuri care pot fi exportate și care pot acoperi cererea internă mai bine. A investi preponderent în servicii axate pe consum, în *mall*-uri, nu este o strategie bună. România a urmat practic un ciclu de "avânt și prabușire" (după cel din deceniul trecut), indus de intrări masive de capitaluri ieftine între anii 2003 și 2008 și inversarea tendinței de anul trecut. Aceste mișcări au fost favorizate de regulile aderării la UE, de liberalizarea prematură a contului de capital și politica unor bănci de a credita agresiv în valută. Studii recente ale FMI ca și critici în UE la adresa deficitului de reglementare a mișcărilor de capital speculative, a derivativelor, converg cu teze pe care le-am susținut în deceniul trecut privind riscuri ale deschiderii premature a contului de capital. Îmi mențin opinia ca libertatea totală de circulație a capitalurilor nu este potrivită pentru stadiul actual de dezvoltare al economiei românești, al altor economii emergente din Estul Europei.

Piața, care este mecanismul esențial de alocare a resurselor, nu este suficientă, mai ales într-o economie emergentă. În cadrul UE putem practica înlesniri fiscale în timp ce investițiile publice în infrastructura au un rol covârșitor. Parteneriatele public-private pot ajuta în dezvoltarea infrastructurii, dar nu pot înlocui investițiile publice. Politicile industriale nu sunt interzise în Uniune. Și raportul «Europa 2020» vorbește despre politici industriale. Drept este, însă, că trebuie să avem asigurate resurse bugetare corespunzătoare. Iar aici fondurile UE capătă importanță excepțională.

O altă coordonată esențială a unui nou model de creștere economică ar trebui să fie o politică de venituri care să nu ducă la creșteri ale salariilor peste câștigurile de productivitate, la deficite bugetare greu finanțabile. Salarii inferioare nu sunt un avantaj competitiv dacă nu avem productivitate corespunzătoare. Un investitor se uită finalmente la costul unitar cu forța de muncă, la productivitatea totală a factorilor de producție. Nu doar asanarea finanțelor publice rezolvă problemele în economie; trebuie să avem un mix de politică monetară și de curs, politici industriale și de venituri care să nu permită o devansare în timp a sporului de productivitate de către salarii, ceea ce ar reface deficite de cont curent nesustenabile. Totodată, trebuie să investim masiv în educație.

Este necesară consolidarea finanțelor publice, pentru că finanțarea unor dezechilibre în viitor, chiar de dimensiuni mai mici, ar deveni foarte dificilă, pe fondul deteriorării situației bugetelor publice în țări mari din Europa, în

SUA. Aceste țări, prin împrumuturile masive pe care le vor avea în anii ce vin, vor exercita un intens efect de evicțiune (*crowding out*) pe piețele de credit internaționale. Anul trecut statul român a fost nevoit să recurgă la un împrumut de 20 mld. euro de la Uniunea Europeană și FMI (în principal) în contextul în care sectorul privat acumulasese în anii precedenți o datorie pe termen scurt foarte mare (de 24 mld. euro, la sfârșitul lui 2008) și exista pericolul ca aceasta să nu fie rostogolită. Deficitul bugetar a sărit la 7,2% din PIB, însă alternativa – tăierea drastică a cheltuielilor publice - ar fi însemnat o spirală mai dureroasă a economiei, cu efecte incalculabile.

Pentru România, ieșirea din chingi ar fi să avem un proces de reformă a cheltuielilor publice simultan cu atragerea masivă de fonduri europene, care să permită ca nivelul agregat al cheltuielilor bugetului public să crească. Dacă, de pilda, consolidarea bugetară ar reclama o diminuare a cheltuielilor publice finanțate din venituri proprii și împrumutate cu 2% din PIB, ar fi dezirabil ca fondurile europene atrase să fie de cel puțin 4% dintr-un PIB estimat la 125 mld. euro, adică 4-5 mld. euro - astfel încât cheltuielile publice agregate să fie o forță motrice pentru economie, să compenseze slăbiciunea sectorului privat.

România ar trebui să profite în continuare de flexibilitatea oferită de politica de curs, ca instrument de acomodare a șocurilor externe, și să evite o supra-apreciere a leului, care ar afecta exporturile și ar încuraja, din nou, importurile. Noi am avut o ajustare puternică a deficitului de cont curent (care a coborât de la 12% în 2008 la 4,2% din PIB anul trecut), dar nu în principal prin mixul de politici, ci prin lipsa finanțării. Astfel, o revenire a finanțării ar putea inversa, în mod periculos, aceasta corecție. O discuție privind adoptarea mai rapidă a euro a devenit irelevantă, în condițiile în care nu puține state din zona euro se confruntă cu dificultăți majore, iar apetitul de a accepta alte economii mai slabe în Club este foarte redus. Este de menționat că Uniunea Monetară (UM) are mecanisme și dinamici lăuntrice ce pot favoriza dezechilibre. Convergența în Uniune nu a funcționat cum se anticipa, capitalurile s-au dus în regiuni mai puțin dezvoltate, în sectoare ce nu produc *tradeables*. Punctul meu de vedere este în consonanță cu declarațiile din aprilie 2010 ale directorului general al FMI, Strauss-Kahn, la București. Summit-ul Consiliului UE de la Bruxelles din aceeași lună a consemnat nevoia de reexaminare a instrumentelor de ajustare a dezechilibrelor în Uniunea Monetară.

Concluzia ar fi: un nou model de creștere economică ar trebui să asigure orientarea resurselor în mult mai largă măsură către producția de bunuri și servicii exportabile și care acoperă mai bine cererea internă, așa-numite *tradeables*, în timp ce creditarea ar trebui să fie preponderent în lei și alimentată mai mult de economisirea internă. Ne-am integrat financiar în UE complet și riscant, dar suntem mai puțin integrați în profunzime, în rețele industriale competitive.

ECONOMIA LA RĂSCRUCE? DAR ȘTIINȚA ECONOMICĂ?

Prof. Lucian-Liviu Albu

Nu este vina economiștilor

Actuala criză globală are, desigur, cauze multiple. Dacă suntem onești, unele dintre ele cu siguranță încă ne scapă nouă, economiștilor. Acesta nu este însă un motiv de a ne lăsa pradă panicii generale care a cuprins opinia publică (manipulată adesea) sau tendinței “firești” spre populism a politicianilor. La o analiză atentă, se constată că tocmai aceste două forțe, de multe ori haotice și deci imprevizibile, au atras sistemul economic în zone periculoase. Sub impactul acțiunii lor, ar mai trebui adăugată goana după profit cu orice preț a unora dintre întreprinzători, după câștiguri facile a unora dintre salariați (sprijinți de sindicate), după un consum rapid și exagerat a unora dintre gospodării, după avantaje materiale crescute a unora dintre cei asistați etc. În cazul extinderii la nivel de masă a acestei tendințe, imaginea rezultată ar putea fi una sumbră: agenții economici (inclusiv “agentul economic reprezentativ”, la nivel macroeconomic), presupuși de teoria economică a fi raționali, încep să prezinte un comportament care merge de la atipic spre irațional. În acest caz extrem, teoria și modelele economice au șanse sporite de a eșua. Mai grav, economia însăși, în ansamblul său, se poate prăbuși.

Variabila timp joacă (sau ar trebui să joace) un rol fundamental în economie. Opinia publică (stimulată și manipulată) și politicienii acționează de regulă sub imperiul termenului scurt, al momentului chiar, dacă ar fi posibil. În corelație cu aceste două forțe, o serie de agenți economici tind să-și regleze comportamentul tot raportat la termenul scurt. Aparent, aceasta poate fi considerată ca o adaptare mai bună la schimbările rapide și tendințele din economia și societatea actuale. Se pune întrebarea: tendințe spre ce? Spre un consum nesăbuit, urmat de secătuirea resurselor naturale și poluarea mediului? Spre o cultură a consumului de dragul consumului? (A se vedea agresivitatea și omniprezența reclamelor care îndeamnă spre așa ceva). Spre o economie în care productivitatea își pierde relevanța în raport cu speculațiile la bursă (sau cu cele imobiliare) și în care creditul de consum substituie ca regulă venitul din muncă? Spre o societate în care volumul consumului determină statutul social al unui individ sau al unei familii? ș.a.m.d.

Teoria economică se fundamentează pe două principii elementare: 1) legile economice au valabilitate demonstrată pe termen lung; 2) numărul mare al agenților economici raționali. Se pare însă că în perioada pre-criză cele două principii au fost sever încălcate. Și nu din vina economiștilor. Ar trebui totuși recunoscut că aceștia s-au aflat în mare măsură descoperiți în fața crizei actuale, de multe ori metodele și modelele lor de predicție fiind inadecvate noii situații și mai ales gradului ei de expansiune datorat așa-numitei globalizări.

Cum va fi economia post-criză

Este aproape cert că, pentru a funcționa sustenabil, economiile naționale și cea globală vor suferi transformări profunde. Este de presupus că economiștii, blamați în faza de debut a crizei, vor fi chemați să-și aducă contribuția în procesul de "restructurare" a economiei, atât la nivel macroeconomic, prin analiza mai rafinată a corelațiilor dintre variabilele macroeconomice (fragilizate în perioada crizei), cât și la nivelul firmelor, prin oferirea de soluții viabile pentru funcționarea într-un mediu economic o bună perioadă încă incert.

Pentru ieșirea din criză a apărut tendința de intervenție a statului în economie, în multe țări ale lumii. Cu toate că, până la un punct, aceasta poate fi o soluție salvatoare, ar trebui ca apoi, conform teoriei economice, statul să-și mențină principalul rol doar pe latura socială și pe cea de securitate. Menținându-se statul doar în zona reglementărilor strict necesare și a asigurării cadrului general, s-ar evita tendința "naturală" a acestuia de a vicia piețele, sistemul concurențial și, în final, chiar sistemul democrației moderne. Cu toate că nu s-a ajuns încă la un consens în ceea ce privește "statul optimal", cercetările privind evaluarea dimensiunii acestuia se vor dovedi utile și în perioada post-criză.

La nivel mondial, principala modificare care se întrevede va consta în sporirea influenței unor economii considerate până nu de mult emergente, precum China, India, Rusia, Brazilia ș.a. Mutații vor fi probabil și între blocurile economice mari, avansul zonei asiatice fiind deja resimțit în comerțul mondial.

La nivel european, după redresarea economiilor afectate serios de criză, se va relua cu siguranță așa-numitul program de convergență promovat în cadrul Uniunii Europene. Probabil, având în vedere efectele grave ale crizei, în cadrul Uniunii Europene se va încerca corelarea și a altor grupe de politici, cum ar fi de exemplu politicile fiscale. Discrepanțele regionale din perioada de dinaintea crizei în ceea ce privește nivelul de dezvoltare, exprimat prin Produsul Intern Brut pe locuitor, vor persista, probabil, ca efect al crizei încă o perioadă lungă.

În Figura 1 este prezentată harta stilizată a UE, unde zonele cu negru semnifică niveluri scăzute ale PIB-ului pe locuitor, în vreme ce cele gri închis

niveluri ridicate. În Figura 2 este prezentată harta stilizată a UE în ceea ce privește distribuția ratei inflației, unde zonele cu negru semnifică niveluri scăzute ale inflației, iar cele gri închis niveluri ridicate.

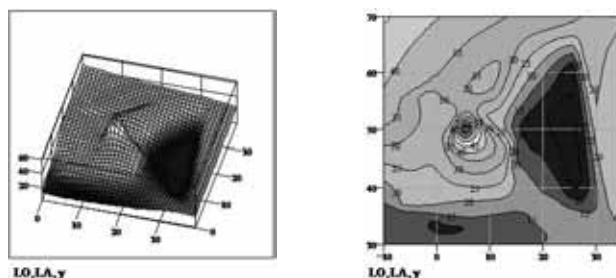

Figura 1. Distribuția spațială a PIB-ului pe locuitor în UE înainte de criză

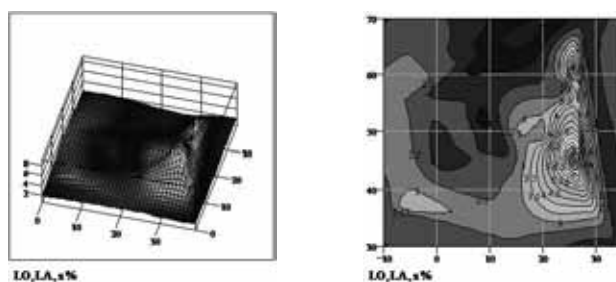

Figura 2. Distribuția spațială a inflației în UE înainte de criză

Economia românească, una dintre cele mai afectate de criza actuală, se va angaja probabil într-un amplu proces de restructurare, amânat datorită unei perioade lungi de tranziție. Una dintre corelațiile fundamentale de care va trebui să se țină seama, la fel ca în teoria economică clasică, este aceea dintre consum și investiții. Rolul investițiilor de la buget va fi decisiv, ca impuls al relansării creșterii economice, având în vedere atât insuficiența capitalului privat autohton, cât și restrângerea investițiilor străine ca urmare a crizei. De asemenea, sectorul bugetar, extins exagerat în trecut, va fi probabil redimensionat, conform standardelor din UE.

În cazul României, esențială, pentru viitor, va fi reluarea procesului de convergență către media europeană, adică revenirea la un ritm anual de creștere a PIB-ului potențial de aproximativ 5%, așa cum era situația în perioada de dinaintea crizei, dar desigur în condițiile unor rate cu mult mai mici ale inflației și ale dobânzii. În Figura 3 este redată imaginea tridimensională și reprezentarea geodezică (contour plot, în engleză) ale corelației inflație (p) – rata dobânzii (i) –

ritmul anual de creștere a PIB-ului (r), unde diagonala notată prin linia de contur 5 poate fi interpretată ca valoare a ritmului potențial de creștere.

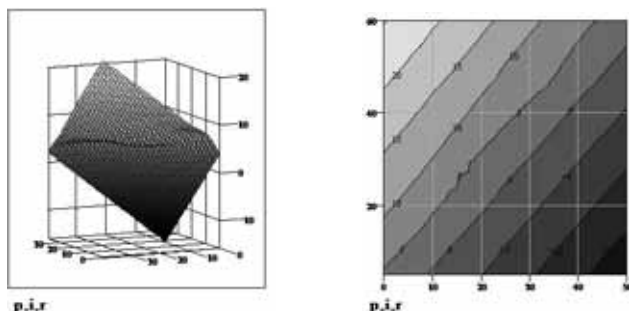

Figura 3. Corelația inflație – rata dobânzii – ritmul PIB înainte de criză

Cum va fi știința economică post-criză

Și știința economică va suferi probabil modificări semnificative în perioada post-criză. Enumerăm în continuare câteva tendințe previzibile, cum sunt:

- dezvoltarea de macromodele folosind seriile statistice cu frecvență înaltă (macromodele trimestriale și chiar lunare);
- crearea unor modele mai evolute de simulare a sustenabilității datoriei publice și a deficitelor;
- utilizarea modelării non-lineare și a echilibrelor multiple pentru depistarea timpurie a intrării unor variabile macroeconomice fundamentale în zone de instabilitate înaltă (când variații foarte mici ale unor parametri fundamentali sau de stare pot atrage sistemul economic în regimuri caracterizate prin cicluri neregulate, așa-numitele multiciclu, prin fluctuație înaltă și chiar prin haos);
- dezvoltarea unor modele mai rafinate de planificare bugetară multianuale etc.

CE FEL DE ROMÂNIE VREM?

Prof. Adrian Curaj

*Celui ce nu știe în ce port vrea să ajungă,
niciodată vântul nu-i va fi favorabil!*

În loc de introducere

Suntem la răscruce! De opțiunile noastre depinde în ce fel de Românie vom trăi.

Pe mine mă interesează pentru că am ales viitorul ca *loc* unde vreau să trăiesc. Mă simt responsabil, ca și Dumnevoastă, de deciziile luate astăzi, de cele ce se vor lua mâine, și poimâine pentru ca le asociez cu pași necesari pentru a ajunge *acolo*. Avem un *acolo*? Imaginea lui, viziunea pe termen lung, am construit-o împreună și credem în ea? Am discutat despre tendințele globale, am luat în calcul factorii ai schimbării, am negociat posibile opțiuni, ne-am pus problema riscurilor? Este această viziune suficient de provocatoare dar și credibilă? Ține cont de (și valorifică) imensul capital intelectual, natural și cultural al României? Este acea viziune pe termen lung asumată de actorii-cheie din sistem și conduce la decizii și acțiuni începând de mâine? Dacă da, atunci avem o țintă, acel *acolo*, iar politicile pe termen scurt, strategiile și planurile de implementare precizează doar forma prezentă, specifică de acțiune. Ținta nu este însă nici ea fixă și de aceea se vorbește de un proces continuu, de cicluri de învățare. Pe de altă parte nu inventăm și reinventăm roata, fiecare ciclu politic începând prin a nega tot ce a fost înainte, pornind totul de la zero și, implacabil, terminând a fi contestat de altul ce reia ciclul, din păcate nu unul virtuos.

Dacă m-ați întreba “Ce fel de Românie doresc?”, aș spune că vreau o Românie în care îți place să trăiești și să muncești, o destinație științifică și tehnologică de interes. “Îți place să trăiești” se asociază calității sociale; “îți place să lucrezi” înseamnă mediu deschis competiției, producerii de cunoaștere și inovare, oportunități de a-ți valorifica cunoașterea și creativitatea. O Românie care nu te gonește, pentru care nu *brain-drain*-ul este problema ci selecția celor ce vor să vină să lucreze în universități, în institutele publice de cercetare și în cele private, în firmele high-tech, în centrele de design. O Românie care-și valorifică moștenirea culturală, științifică și tehnologică, în care ruralul nu este văzut ca problemă și handicap ci este transformat în avantaj competitiv.

Nu avem încă o astfel de viziune și nici priorități, deși nu se poate spune că nu s-a încercat la momente diverse de timp în ultimii 20 de ani. Dacă le-am fi avut, cu siguranță că în perioada aceasta atât de dificilă economic, global și național, nu am fi putut lua decizii atât de neinspirate și dureroase privind diminuarea dramatică a cheltuielilor/ investiției în cercetare și dezvoltare (C&D). Cu siguranță că nu am fi ajuns să avem cel mai mic procent din PIB alocat investiției publice în cercetare dintre toate țările UE27 și am fi înțeles că tocmai criza economică și nevoia de ieșire rapidă din ea ne obligă să sporim investiția atât în cercetare și dezvoltare, cât și în educație. Un raport recent al Organizației pentru Colaborare Economică și Dezvoltare¹ analizează răspunsurile țărilor membre la un chestionar privind recesiunea economică și acțiunile pentru revenirea la o creștere pe termen lung, sustenabilă. Investiția în C&D și inovare este văzută ca o prioritate în pachetele de stimulare economică. În principiu, aceste măsuri constau în formularea și aderarea la ținte pentru C&D (incluzând creșterea cheltuielilor destinate acestui scop, măsuri specifice pentru anumite domenii considerate prioritare și investiția în infrastructuri de cercetare), stimulente pentru investiția privată în C&D (incluzând facilități fiscale, achiziții publice de inovare), măsuri pentru sprijinirea IMM-urilor inovative, încurajarea angajării în C&D. Acest efort include, de asemenea, măsuri fără rol de reglementare pentru a stimula inovarea, cum ar fi prevederi ce direcționează cercetarea în științele vieții (de exemplu, în domeniul celulelor stem) sau în sfera tehnologiilor verzi (de exemplu, cele privind sursele standard sau regenerabile de energie). Aspectele instituționale, colaborarea public-privat, transferul de cunoaștere și cooperarea internațională sunt considerate drept componente esențiale ale pachetelor de stimulare economică.

Țin de viziune atât opțiunile pe termen lung (*think big*) cât și opțiunile pe termen scurt (*act small, quick and of quality*).

Dacă ne uităm la statistici și analize (*Trendcharts, INNO-Barometers, Innovation Scoreboards, Science and Engineering Indicators, Key Figures*) dar și la tendințe și provocări globale, înțelegem că șansa României nu poate veni din a copia, din a avea permanent ținta să-i ajungă pe alții din urmă, ceea ce poate fi asemănat cu *red ocean strategy*, ci din schimbarea de paradigmă pe care aș asocia-o cu *blue ocean strategy*². Într-un fel, este vorba de a construi o poveste de succes așa cum sunt povestile altora, ale Irlandei, Finlandei, Israelului sau Coreei de Sud, ca să păstrăm scala, dar aceasta trebuie să fie propria noastră poveste.

Pentru fiecare dintre țările de mai sus diferența a făcut-o investiția în cercetare, dezvoltare, inovare dar mai ales investiția în educație, iar rezultatele

1 Policy responses to the economic crisis to restore long-term growth: Results of the OECD questionnaire, DSTI/IND/STP/ICCP(2009)1/ADD, 20 February 2009.

2 Blue Ocean Strategy, How to Create Uncontested Market Space and Make the Competition Irrelevant, W.Chan Kim, Renee Mauborgne, 2005.

s-au văzut în 10-15 ani și sunt sustenabile. Nu cred în soluții miraculoase pentru România dar cred că este momentul să discutăm despre viziune, strategii, consecvență, predictibilitate. Nu cred într-un consens superficial, dar cred în opțiuni majore, negociate și asumate de actorii cheie.

Parafrazând raportul unuia dintre Grupurile de Experți ai Comisiei Europene pentru pregătirea Strategiei 2020, aș vrea să cred că ne putem propune un viitor intensiv în cunoaștere pentru România, așa cum se dorește *A Knowledge-intensive future for Europe*³. Sintagma “intensiv în cunoaștere” ne duce spre triunghiul Educație/Cercetare/Inovare ca punct focal pentru România, declarat ca și punct focal al Strategiei “Europa 2020”. În același timp nu trebuie să uităm de tripla elice (*triple helix*): universitate-guvernare-mediul de afaceri.

Avem proiecte pe termen scurt, mediu și lung referitoare la cercetare științifică și la universități?

Știința românească

În articolul “Știința românească pentru secolul XXI”⁴ este făcută o analiza a cercetării științifice din România ca sistem, cu puncte forte, puncte slabe, șanse și oportunități, amenințări și riscuri (SWOT), în condițiile unei României ce aderase la UE și tocmai lansase Strategia și Planul Național de Cercetare, Dezvoltare și Inovare (CDI) 2007-2013, cu Programe Naționale după modelul Programului-Cadru European de Cercetare 7 (PC7) și obiective clar formulate (dar greu de realizat). Atât analiza SWOT cât și analiza performanțelor sistemului CDI reflectă același punct de vedere cu analiza de sistem⁵ făcută în cadrul primului exercițiu național de *foresight*⁶ în știință și tehnologie.

De ce Strategie Națională de Cercetare, Dezvoltare și Inovare (CDI) și Plan Național CDI, două documente și nu unul? Este vorba de guvernarea sistemului național de cercetare și dezvoltare. Strategia Națională de CDI este strategia de cercetare, dezvoltare și inovare a României, iar Planul Național este documentul prin care Autoritatea Națională pentru Cercetare Științifică (ANCS) operaționalizează Strategia. Dar ANCS, deși are rolul de a coordona la nivel național elaborarea și implementarea politicilor CDI, este doar unul dintre actorii cheie din sistem, ceilalți actori fiind Academia Română și ministerele de ramură. Acestea au putut, la rândul lor, dezvolta propriile planuri de implementare și, respectiv, instrumentele de monitorizare și evaluare. Realitatea arată că nu există coordonare la nivel național, implicațiile fiind mai accentuate atunci când discutăm

3 ERA - Expert Group Report, *A Knowledge-intensive future for Europe*, 2009.

4 Acad. Ionel Haiduc, în *Șansa României – oamenii. Reprofesionalizarea României II*, IPID, 2009.

5 S. Agachi, A. Curaj, I. Dumitrache, Gh. Popa, L. Szabo, I. Stanculescu (Editors), *Sistemul național de CDI în contextul integrării în aria europeană a cercetării*, Editura Academiei Române, 2006.

6 Proces sistematic, participativ, orientat spre viitor; este deosebit clar de *forecasting* (prognoză).

de inovare. UE va publica anul acesta planul european pentru inovare, iar țările OECD discută de necesitatea unei strategii de inovare la nivelul fiecăreia dintre ele. Guvernele joacă un rol direct în favorizarea inovării. Este vorba de investiția publică în tehnologii informatice și comunicații (ICT), în știință și cercetare fundamentală care pot juca un rol important în dezvoltarea tehnologiilor cu scop general. Suportul public pentru inovare necesită dezvoltarea unui mix de instrumente pentru intervenții directe și indirecte: prin taxare, sprijin nemijlocit, parteneriate public-privat, sprijin pentru clustere inovative, introducerea unor mecanisme care să măsoare eficiența acțiunii publice⁷.

Noi ce facem, pentru că este clară nevoia unui proces continuu de reformă și actualizare a cadrului regulatoriu și instituțional în interiorul căruia activitățile inovative au loc?

În ultimii doi ani, 2009 și 2010, datorită recesiunii economice și deciziilor de reducere drastică a bugetului public pentru C&D, s-a pus din ce în ce mai mult problema eficienței și eficacității⁸ utilizării fondurilor publice alocate C&D, accentuând nevoia de monitorizare și evaluare, necesitatea elaborării unor planuri naționale de acțiune. Cel puțin două elemente sunt critice: coordonarea la nivel de sistem și finanțarea corespunzătoare.

Recomandarea 1: Operaționalizarea Consiliului Național pentru Politica Științei și Tehnologie (CNPST) în coordonarea Primului Ministru, consiliu stabilit prin Legea Cercetării⁹ dar care nu a devenit niciodată funcțional. CNPST va avea ca misiune crearea resurselor necesare de cunoaștere și punerea acestora la dispoziția Guvernului în vederea asigurării unui cadru unitar și eficient de politici în domeniile cercetării științifice, dezvoltării tehnologice și inovării. CNPST ar putea avea în componența sa două grupuri: Grupul Interministerial pentru Știință și Inovare (rol de coordonare și decizie) și Grupul de Analiză pentru Politica Științei și Inovării (rol consultativ, format din personalități ale comunității științifice, mediului de afaceri și societății civile care se bucură de recunoaștere și prestigiu).

Recomandarea 2: Adoptarea explicită a țintei de finanțare 3% Barcelona (1% finanțare publică și 2% finanțare privată a C&D). Mult mai interesantă ar fi adoptarea în România a țintei pentru intensitatea cunoașterii (*knowledge intensity*) propusă în cadrul elaborării Strategiei "Europa 2020": 5% din produsul intern brut pentru învățământ superior și cercetare până în 2020, 3% din fonduri publice (1% cercetare și 2% învățământ superior) și 2% din fonduri private pentru C&D. Această nouă țintă nu anulează ținta de 3%, ci întărește eficacitatea și impactul investițiilor în C&D prin

⁷ OECD, *Innovation and Growth: Rationale for an Innovation Strategy*, <http://www.oecd.org/dataoecd/44/50/40908171.pdf>

⁸ Este unul dintre punctele Memorandumului de Înțelegere (MoU - *Memorandum of Understanding*) dintre Guvernul României și Comisia Europeană referitor la împrumutul de 5 miliarde euro.

⁹ Legea 324/2003 privind Cercetarea Științifică și Dezvoltarea Tehnologică.

suplimentarea acestora cu investiții în învățământul superior. Ținta aceasta este deja depășită în destule țări ale UE. Avantajul adoptării unei astfel de ținte este că încurajează stabilirea unui echilibru al investițiilor în C&D, educație și inovare bazat pe contextul național, capacitatea de absorbție și priorități¹⁰. România ar putea lua o opțiune esențială pentru dezvoltare economică, competitivitate și bunăstare. Ține de opțiuni!

Revenind la Strategia CDI 2007-2013, aceasta a fost dezvoltată în cadrul primului exercițiu național de foresight în știință și tehnologie (2005-2006). Pentru România a reprezentat o premieră, fiind prima strategie de cercetare și dezvoltare după 1989. A reprezentat o premieră și prin dimensiunea procesului de negociere: opt cicluri pe o perioadă de 18 luni, peste 1.000 de persoane în întâlniri față în față (paneluri de experți, workshopuri, conferințe etc.), peste 6.000 de persoane ce și-au exprimat opinia on-line, peste 800 contribuții instituționale. A fost unică pentru că a existat o puternică expunere internațională, proiectul având un comitet internațional de avizare (*International Advisory Board*) format din personalități din Europa și America, din instituții UE (Comisia Europeană) și internaționale (Banca Mondială, UNIDO). A fost un proces complex de comunicare și negociere, iar povestea acestui exercitiu de foresight în România, ca tehnologie socială, este o poveste actor-rețea¹¹.

Elaborarea Strategiei și a Planului Național CDI 2007-2013 a valorificat o fereastră de oportunitate. La sfârșitul anului 2006 se încheia Planul Național 1 (1999-2004) cu toate prelungirile posibile (2005-2006), deci era nevoie de un nou Plan Național CDI; era nevoie și de o Strategie Națională CDI, ambele, Planul și Strategia, corelate cu ciclul de programare a instrumentelor Europene structurale (2007-2013). România trebuia să negocieze, în cadrul programului operațional de creștere a competitivității economice (POS-CCE), componenta de inovare și trebuia argumentată sinergia, complementaritatea programelor finanțate din fonduri naționale cu cele ce urmau a fi finanțate din fonduri structurale. Exercițiul a avut impact și asupra Programului Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane (POS-DRU) deoarece au fost prevăzute peste 12.000 burse doctorale și 2.000 de burse postdoctorale.

Nu ne-am propus să analizăm modul de implementare a programelor finanțate din fonduri structurale, nici să evaluăm implementarea Strategiei sau Planului Național CDI. O observație trebuie însă făcută legat de subfinanțarea cercetării și dezvoltării în 2009 și 2010 și impactul negativ asociat complementarității fondurilor naționale pentru C&D cu cele structurale. Fondurile structurale pentru inovare au fost în special orientate spre dezvoltarea

10 A Knowledge Intensive Future for Europe, EU Expert Group Report, 2009.

11 D.Grosu and A. Curaj, "Translating Foresight in Romania", *International Journal of Foresight and Innovation Policy*, Vol. 6, Special Issue.

de infrastructuri mari, moderne de cercetare, spre implicarea unor specialiști străini de excelență în proiecte implementate în instituții din România, spre stimularea creării de *spin-off*-uri inovative prin valorificarea unor patente. Am sperat ca printre specialiștii străini de excelență să fie mulți români, membri ai diasporei științifice românești, ținând cont de structura flexibilă a proiectelor și de cerințele limitate privind durata, pe an, a prezenței acestora în România. Nu aceasta este situația. De ce?

Recomandarea 3: Consolidarea legăturilor cu diaspora științifică românească pentru ca informarea, programele de mobilitate, evenimentele științifice comune să contribuie la valorificarea potențialului enorm de colaborare a românilor ce lucrează în străinătate cu cei ce lucrează în România. Conferința „Diaspora Științifică Românească”, desfășurată prima dată în 2008, cu ediția a doua planificată deja pentru septembrie 2010, va trebui să devină tradiție. Aceste întâlniri bi-anuale trebuie să fie urmate de activități comune, participare la proiecte de cercetare comune, cotutela unor tineri doctoranzi, participare în proiecte comune cu finanțare internațională.

Din fondurile structurale pentru dezvoltarea resurselor umane (POS-DRU) se asigură finanțarea de poziții de doctorat (peste 12.000 doctoranzi, cercetători în formare) și poziții postdoctorale (peste 2.000 cercetători cu experiență). Sunt câteva aspecte prea puțin vizibile în legătura cu aceste burse. Bursele pentru doctorat se acordă pentru 3 ani, corespunzător duratei ciclului 3, de doctorat, stabilit prin procesul Bologna, și prevăd o perioadă obligatorie de maximum 8 luni petrecută într-un laborator aflat într-o țară membră a UE. Asta însemna până la 96.000 luni/om petrecute de tinerii cercetători români în străinătate. Ce potențial enorm de colaborare și proiecte de viitor! Pe de altă parte, bursele postdoctorale sunt, esențial, programe în care cercetătorul cu experiență, doctor în științe se dedică integral (*full time*) cercetării, de regulă într-o instituție de cercetare alta decât cea în care a urmat programul de doctorat, mobilitatea cercetătorului fiind importantă pentru dezvoltarea sa profesională. Este un avantaj atât pentru cercetător cât și pentru laboratorul gazdă. De aceea este de sperat că instituțiile beneficiare vor anunța public pozițiile de doctorat scoase la concurs și vor face totul pentru a-i atrage pe cei mai buni.

Recomandarea 4: Pentru ca programele, atât cel de burse de doctorat cât și cel de burse postdoctorat, să aibă vizibilitate și să-și poată atinge potențialul maxim se recomandă realizarea unui portal național cu informații despre: (i) bursele de doctorat pe instituții, domenii, denumirile temelor, numele doctoranzilor și datele de contact, numele supervisorilor, numele laboratoarelor din străinătate în care doctoranzii urmeză să-și

desfășurare activitatea etc; (ii) bursele postdoc; competițiile pentru burse (în legătură și cu portalul www.Euraxess.ro¹²), instituțiile gazdă, beneficiarii burselor, temele etc.

Fondurile naționale pentru C&D urmau să asigure, prin proiecte, resursele complementare necesare pentru desfășurarea atât a unor cercetări exploratorii cât și a unor cercetări interdisciplinare ce trebuiau să vină cu soluții la probleme socio-economice și să contribuie la dezvoltarea de cunoștințe și producerea de inovare. Datorită scăderii bugetului cercetării, o bună parte din aceste proiecte sunt dramatic subfinanțate, cu implicații evident negative asupra rezultatelor așteptate, resursei umane și asupra valorificării/exploatării investiției semnificative în infrastructura de cercetare.

Finanțăm burse pentru doctoranzi. Unde se vor forma aceștia? Unde vor cerceta, în ce echipe și cu ce? În ce proiecte vor mai putea să-și valorifice cunoașterea pentru rezolvarea unor probleme de interes socio-economic? Cum vor acoperi costurile de acces la infrastructuri de cercetare, materialele necesare cercetării? Cu cine vor mai putea colabora în țară? Vor putea participa la evenimente științifice majore internaționale la care să-și prezinte rezultatele cercetărilor?

Finanțăm burse postdoctorale. În ce laboratoare vor lucra acei cercetători? Cu ce resurse vor acoperi costurile de cercetare? În ce echipe vor lucra? Cum vor acoperi costurile de mobilitate? Cum și cu ce echipe de cercetare vor colabora?

Am promis cercetătorilor români performanți că, revenind în țară, vor găsi un mediu potrivit dezvoltării lor. Mulți s-au întors și fiecare are propria sa „Poveste a revenirii mele”¹³. Aparent, direct poate că nu au fost afectați de diminuările semnificative ale bugetului public pentru C&D, granturile lor continuând. Au fost însă dramatic afectați cei din jurul lor, din laboratoare, institute de cercetare din universități datorită incertitudinii, lipsei de predictibilitate, încărcării administrative. Adesea colaborările lor internaționale au avut de suferit, iar efectul se vede și se va vedea.

Până la urmă toate acestea afectează performanțele la nivel individual și instituțional. Ne-am propus obiective specifice prin strategie, criteriile de performanță la nivel individual și ținte de performanță la nivel de sistem în condițiile unei finanțări publice a cărei evoluție, conform angajamentelor României referitoare la Strategia Lisabona, părea să fie predictibilă. În condițiile actuale obiective specifice din Strategia CDI precum: Creșterea atractivității carierei în cercetare; Atragerea de cercetători cu experiență din străinătate; Triplarea numărului de cercetători și scăderea mediei de vârstă a cercetătorilor;

12
13

Parte a portalului european EURAXESS, pentru mobilitatea cercetătorilor.
<http://www.cncsis.ro/Public/cat/43/Publicatii.html>

Creșterea ponderii doctorilor și doctoranzilor la peste 50% din totalul cercetătorilor; Creșterea accesului și a participării la infrastructurile internaționale, nu mai sunt posibil de realizat.

Perioada în care investițiile din C&D au fost apropiate de cele planificate a fost extrem de scurtă, dar rezultatele nu s-au lăsat așteptate. Producția științifică – indicator important al gradului de dezvoltare al unei țări – a urmat un trend ascendent, România fiind țara cu una dintre cele mai spectaculoase creșteri (Figura 1). Performanțele arată o legătura clară între investiția în cercetare și rezultate. Datorită ciclului de publicare se constată un decalaj de 1-2 ani între momentul desfășurării cercetării și momentul publicării, astfel încât impactul subfinanțării din ultimii ani va fi vizibil probabil în 2011, 2012, 2013.

Figura 1. Evoluția¹⁴ numărului total de publicații indexate de ISI (articole, comunicări prezentate la conferințe indexate ISI etc.), pe categorii:

An	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Article	1846	1965	2256	3117	4337	5320
Proceedings paper	468	558	647	886	914	668
Meeting abstract	236	309	473	693	815	788
Review	34	42	59	65	103	139
Book review	26	28	31	20	42	35
Editorial material	15	22	23	41	57	56
Record review	-	-	9	-	-	-
Letter	7	12	7	21	25	24
Biographical item	4	7	5	6	11	10
Correction	2	4	4	9	13	15
Reprint	1	1	-	-	1	1
Bibliography	-	-	1	-	-	-
News item	-	-	1	-	-	9
Total lucrări publicate în reviste ISI	2639	2948	3516	4848	6318	7065
Evoluție		11,71%	19,27%	37,88%	30,32%	11,82%

Lucrări publicate în volume de conferințe ISI	1111	1182	1616	2165	2837	2150
Evoluție		6,39%	36,72%	33,97%	31,04%	-24,22%

În anul 2010 este planificată evaluarea la jumătatea perioadei de implementare a Strategiei și a Planului Național CDI, iar recomandările vor putea duce la schimbări în programele planului național sau acțiuni suplimentare la nivelul sistemului CDI.

Recomandarea 5: Evaluarea implementării Strategiei și Planului Național să fie făcută internațional pentru a avea o opinie obiectivă, pentru a putea face comparații internaționale (*benchmarking*) cât și pentru transparență.

14

Singura evoluție negativă înregistrată în situația publicațiilor ISI din perioada 2004-2009 se poate explica prin faptul că publicarea în cadrul unui volum al unei conferințe ISI nu este eligibilă la proiectul "Premierea rezultatelor cercetării" din cadrul programului "Resurse Umane" – PNII și are o pondere inferioară în calculul unor indicatori de performanță.

Strategia de CD&I 2007-2013 precizează clar că are ca obiectiv recuperarea decalajelor existente față de nivelul țărilor europene și pregătește sistemul CDI din România pentru a-și identifica și consolida, prin deschidere internațională, parteneriat și competiție, acele zone unice în care România poate sa excelleze. Acest lucru ar fi însemnat, printre altele, o permanentă căutare a nișelor, acele zone științifice și tehnologice în care România are masă critică, infrastructură de cercetare, resursă umană de excelență, bine racordată internațional. Această căutare trebuia să înceapă imediat ce PN2 s-a lansat, componenta „Capacități” a Planului fiind pregătită și pentru a finanța astfel de proiecte. Cum ne pregătim pentru a identifica posibilele nișe? Ce acțiuni trebuie avute în vedere? Cum dezvoltăm capacitatea de a gândi strategic pe termen lung (*long-term strategic thinking*)?

Recomandarea 6: Organizarea unor exerciții de foresight/forwardlook¹⁵ pe subiecte ce îndeplinesc condițiile unor astfel de exerciții¹⁶ pentru a putea formula viziuni pe termen lung care să fundamenteze priorități în știință și tehnologie și să contureze acțiunile pe termen scurt și mediu, de tip strategii și planuri.

Recomandarea 7: Organizarea unui Institut de Studii Prospective și Evaluare Tehnologică care să ofere expertiză și să informeze procesul de elaborarea a politicilor și strategiilor guvernamentale prin identificarea potențialelor probleme și tendințe pe termen lung ce ar putea avea impact asupra politicilor publice.

Din ce în ce mai mult se pune accent pe Monitorizare și Evaluare (M&E). Resursele limitate creează presiune pe evaluarea rezultatelor, pe indicatori de ieșire: lucrări publicate în reviste cu factor de impact relativ cât mai mare, pe citări, pe indici ce măsoara performanța. Din ce în ce este mai accentuată nevoia de a se evalua performanța individuală, instituțională, regională, la nivel de țară și în context global. Monitorizarea și evaluarea trebuie să aibă în vedere proceduri care să asigure obiectivitatea și, în același timp, să conducă la simplificarea procedurilor administrative.

Recomandarea 8: Generalizarea evaluării internaționale atât pentru proiectele de cercetare, pentru performanța instituțională a universităților și a institutelor publice de cercetare/institutelor naționale de cercetare.

Eficiența și eficacitatea utilizării resurselor publice pentru cercetare, nevoie de performanță și recompensarea excelenței pune din ce în ce mai acut problema finanțării diferențiate în funcție de performanță, iar performanța trebuie discutată în contextul misiunii instituției. Nevoia restructurării instituționale

15

Topici posibile pentru a fi lansate în anul 2010: Viitorul Științei Serviciilor; Nanoștiințele și Nanomaterialele pentru competitivitatea economică a României; Energiile Verzi – oportunități și provocări; Terapiile Celulare.

16

<http://www.foresight.gov.uk/About/Programme.asp>

se simte la nivelul tuturor actorilor din triunghiul cunoașterii și îi implică pe toți actorii din *triple helix*¹⁷. Transformările instituționale vizează atât universitățile cât și instituțiile publice de cercetare, indiferent cine le coordonează. Suntem obișnuiți să discutăm despre misiunea universităților dar foarte rar despre misiunea institutelor publice de cercetare și dezvoltare: (i) să fundamenteze științific deciziile de politici (rol reactiv, de *policy support*) și, de dorit din ce în ce mai mult, să recomande politici (atitudine proactivă, de *policy advice*) în domeniul lor de competență; (ii) să contribuie la dezvoltarea stocului de cunoaștere; (iii) să contribuie la transferul de cunoaștere și tehnologii către mediul economic și social, inclusiv prin cercetare contractuală; (iv) să contribuie la dezvoltarea resurselor umane pentru cercetare.

De mult timp se simte nevoia unor schimbări structurale și a dezvoltării capacității instituționale la majoritatea actorilor publici: universități și institute de cercetare. Situația cere trecerea de la transformări reparatorii, de multe ori fără rezultatele așteptate, la transformări structurale, de la supraviețuire la excelență. Transformările structurale vor putea conduce la internaționalizarea învățământului superior și a cercetării științifice din România, instituțiile pregătindu-se să găzduiască cel puțin de două ori mai mulți cercetători comparativ cu situația anului 2010¹⁸.

Calitate și leadership

În ianuarie 2009 se lansau cinci proiecte strategice ce și-au propus deschiderea unui dialog despre învățământul superior¹⁹ la nivelul societății românești. Proiectele au sens prin conținut, fiind menite a face învățământul superior din România mai competitiv internațional (european și global) și au sens prin universul de timp, fiind orientate spre viitor. Cu siguranță că nu este ușor să vorbești despre viitor într-o lume care azi caută să-și găsească echilibrul.

Poate o succintă prezentare a principalelor aspecte legate de istoria recentă a sistemului românesc de învățământ superior ar contribui mai bine la precizarea rolului proiectelor strategice și a impactului așteptat.

Perioada imediat după 1989 este una dominată de "trecerea de la reforme reparatorii la reforme de sistem". Perioada 1990-1995 este caracterizată de reforme reparatorii. Autonomia universitară, libertatea academică, diversificarea programelor de studii și deschiderea lor spre piață, legea educației, prima lege de acreditare în țările post-comuniste, înființarea Consiliului Național pentru Evaluare Academică și Acreditare - CNEEA sunt numai câteva dintre rezultatele acestei perioade.

17 Universități-guvernare-mediul de afaceri.

18 România este departe de media europeană a numărului de cercetători.

19 www.forhe.ro

Perioada 1995-2002 aduce primul val de reforme sistemice: schimbări în autonomia universitară, modul de finanțare al universităților, conducerea universităților, asigurarea calității și finanțarea cercetării științifice. Prin crearea CNCSIS²⁰ (1995), CNFIS²¹ (1995), UEFISCSU²² (2000) și ACPART²³ (2001) dezvoltarea instituțională trece într-o nouă etapă. Cele mai importante proiecte ce sunt asociate acestor transformări: Proiectul finanțat de Banca Mondială și Guvernul României: "Reforma Învățământului Superior și a Cercetării Științifice în Universități" (1996-2002), Proiectul PHARE pentru Management Universitar (1996-2001) și programul TEMPUS (1991-2001).

De atunci, 2002-2009, au fost doar schimbări în principal datorate implementării procesului Bologna.

Anul 2010 ne găsește la începutul celui de al treilea ciclu de reforme. Perspectiva învățământului superior din România în următorii ani trebuie înțeleasă ca parte a mai multor agende care se suprapun adesea: (i) agenda largă europeană - procesul Bologna; România a fost printre primele 25 de țări semnatare ale Declarației Bologna în 1999; (ii) agenda europeană ca stat membru al UE, legată de rolul universității în societatea cunoașterii; (iii) agenda națională, legată de perspectiva socială și economică a României ca stat membru al UE, în care rolul politicilor interne nu poate fi subestimat.

Rezultatele acestor cinci proiecte complementare, integrate într-o perspectivă pe termen lung se va reflecta nu doar în creșterea calității învățământului superior, incluzând aici și cercetarea științifică în universități, dar și în implementarea cu succes a celei de a doua faze a procesului Bologna (2010-2020).

Ce își propun în principal proiectele:

- *Calitate și Leadership pentru Învățământul Superior*²⁴:
 - Construcția unei Viziuni 2025 pentru învățământul superior din România și a Cărții Albe pe baza căreia se vor putea face opțiuni strategice;
 - Analiza opțiunilor privind diferențierea universităților și stabilirea unui posibil model pentru România.
- *Doctoratul în Școli de Excelență*²⁵:
 - Evaluarea de fond a cercetării în universități, pe domenii. Evaluarea internațională va permite identificarea zonelor de excelență și va putea fi un bun punct de pornire pentru un program de finanțare instituțională a performanței în cercetare. Aici trebuie amintit că nu

20 Consiliului Național al Cercetării Științifice în Învățământul Superior.

21 Consiliului Național pentru Finanțarea Învățământului Superior.

22 Unitatea Executivă pentru Finanțarea Învățământului Superior și a Cercetării Științifice Universitare.

23 Agenția de parteneriat între universități și mediul de afaceri.

24 www.edu2025.ro

25 www.ecs-univ.ro

se finanțează instituțional cercetarea în universitățile românești, totalitatea resurselor financiare provenind din proiecte de cercetare câștigate în competiții naționale și internaționale cât și din cercetare contractuală cu mediul economic.

- Stabilirea unui posibil model de Universitate de Excelență / Campus de Excelență, ca răspuns la inițiativele de *World Class University*²⁶ pentru universitățile românești. Nu este scopul acestei lucrări de a intra în detaliile specifice ale unui astfel de program, dar este necesar a spune ca este vorba de ținta pe care și-o stabilește România în ceea ce privește plasarea unor universități în topul celor mai performante din lume. Ce vizăm? Loc între 100 și 150 în clasamentul Shanghai sau în cel mai performant clasament mondial la momentul 2025? Să avem o universitate în primele 100, două universități în primele 150 sau trei universități în primele 200? Recomandările vor putea conduce la un program pentru universități de excelență. Finanțarea va fi un subiect cheie și asociată acesteia subiectul privind comasarea/rețelarea universităților. Câte proiecte vom putea finanța, 2-3, 4-6 sau mai multe? Vom vedea dacă subiectul cheie este cercetarea științifică sau modelul de excelență va fi unul extins la triumphiul cunoașterii, așa cum este programul Universității de Excelență din Spania.

– *Studii Doctorale în România – Organizarea Școlilor Doctorale*²⁷

- Dezvoltarea unui sistem coerent, integrat și flexibil de organizare a Școlilor Doctorale la nivel național, cu instrumente adecvate de identificare a performanței și excelenței, caracterizându-se prin complementaritate și interdisciplinaritate.
- Doctoratul profesional, legătura doctoratului cu programele de master profesional și master științific cât și legătura cu programele postdoc vor fi analizate.

– *Îmbunătățirea Managementului Universitar*²⁸

- Promovarea unor tehnici, cunoștințe și instrumente moderne de management al instituțiilor de învățământ superior;
- Pentru că programele sunt orientate spre viitor (2025), proiectul își propune dezvoltarea capacității manageriale a viitoarei generații de manageri ai universităților, grupul țintă fiind format din tinere cadre didactice și cercetători din universități.

26 Jamil Salmi, *The Challenge of Establishing World-Class Universities*, WB, 2009
27 www.studii-doctorale.ro
28 www.management-universitar.ro

– *Registrul Matricol Unic*²⁹

- Crearea unui sistem informatic integrat unic la nivel național privind participanții din sistemul de învățământ superior (SIS). Pe lângă o mai bună gestionare a datelor la nivelul instituțiilor SIS, viitoarea bază de date va oferi o imagine reală a dezvoltării capitalului uman prin învățământul superior;
- Răspunde problemei privind scăderea reputației unor universități românești datorită scandalurilor cu diplome false³⁰.

Proiectele strategice pentru învățământul superior constituie poate cea mai semnificativă concentrare de efort și resurse privind politicile legate de învățământul superior. Sunt extrem de vizibile internațional și concentrează resurse la nivel național. Inovarea este cuvântul cheie, iar produse cum este portalul ForWiki³¹, în tehnologie web 2.0, primul în lume focalizat pe foresight tematic (învățământ superior), este în centrul comunității epistemice de foresight și platforma de referință în politici.

Cu siguranță că evaluarea performanței, managementului strategic, modelelor de finanțare instituțională și a excelenței instituționale sunt subiecte de interes și pentru Instituțiile Publice de Cercetare, indiferent de cine le coordonează.

Recomandarea 9: Derularea unui proiect de tipul “Calitate și Leadership pentru Cercetarea Românească” care să discute despre viitorul institutelor publice de cercetare, a institutelor naționale.

Recomandarea 10: Derularea unui proiect de tipul “Calitate și Leadership pentru Cercetarea în Academia Română” care să discute despre viitorul institutelor de cercetare ale Academiei Române.

Toate aceste exerciții de construcție de viziuni pe termen lung pentru unele domenii - Cercetare, Dezvoltare și Inovare; Învățământ Superior; Institute Publice de Cercetare și Dezvoltare, cazul exercițiilor de foresight derulate în ultimii ani sau care urmează să se deruleze - propun obiective de durată, axate pe domenii specifice, imagini obținute printr-un proces sistematic, participativ, orientat spre viitor și acțiuni. Ele mobilizează și conduc la acțiuni imediate.

Lipsește totuși ceva, un răspuns la întrebarea “Ce fel de Românie vrem?”, adică o viziune pe termen lung a României. Totul ține de opțiuni!

29
30
31

www.rmu.ro
Lisabona, Bologna și Fabrica Autohtonă de Mediocritate, Raport SAR, 2007.
www.forwiki.ro

În loc de concluzii

Știința și tehnologia, învățământul superior și inovarea pot face diferența pentru România. Sunt în pregătire două proiecte mari, cu ținte diferite dar cu impact important asupra vizibilității internaționale a României, asupra dezvoltării regionale, asupra competitivității. Cred că ele ar fi un start important pentru o Românie a Cunoașterii și Creativității, un loc în care îți place să lucrezi și să trăiești.

Un proiect se numește “Magurele *HotSpot* Internațional de Inovare” sau “Orașul Științei și Inovării”; el valorifică un capital uman, științific, tehnologic și de inovare de excepție din orasul Măgurele, cel al fizicii românești. Aici va fi realizată o infrastructură pan-europeană de cercetare denumită ELI-NP (*Extreme Light Infrastructure and Nuclear Physics*), unică în lume prin tipul de experimente la frontiera științei³², un parc tehnologic high-tech, un parc științific al universităților partenere, un centru de cercetări în știința viului, facilități de conferință și cazare pentru aproximativ 1.000 de cercetători români și străini, alte facilități de cercetare. Conceptul general de dezvoltare va fi acela de *green energy*. Va fi cea mai mare concentrare de resurse cu finanțare din fonduri structurale dar și din fonduri private. Impactul va fi asupra vizibilității științei românești, inovării cât și asupra dezvoltării regiunii. Proiectul este gândit pe termen lung (5-8 ani) și va începe în 2011.

Un alt proiect se numește “Institutul Internațional Dunăre, Delta-Dunării, Marea Neagră”. Este singularizat datorită unicității mediului natural și poate contribui la vizibilitatea internațională a României datorită studiilor interdisciplinare legate de schimbări climatice, biodiversitate, ecologie, geologie etc. Proiectul va fi finanțat din fonduri structurale și prin contribuții ale statelor partenere. Proiectul poate începe în anul 2011 și va dura 5-6 ani.

Ține de viziune, opțiuni pe termen lung (*think big*) și acțiuni, opțiuni pe termen scurt (*act small, quick and of quality*)!

AGRICULTURA ȘI DEZVOLTAREA DURABILĂ

Acad. Cristian Hera

Pornind de la adevărul incontestabil că agricultura este o îndeletnicire milenară, cu acumulări de cunoștințe vaste și variate care au condus la asigurarea hranei populației Terrei, este firesc să fie considerată ca vitală pentru existența, bunăstarea și liniștea socială a viitorului omenirii.

Este oare acesta realitatea zilelor noastre? Fără îndoială, progresele obținute de știință agricolă sunt evidente, dar nu suficiente pentru a dezvolta în viitor o agricultură durabilă și performanța, capabilă să contracareze marile provocări globale determinate de schimbările climatice, să asigure siguranța și securitatea alimentară pentru o populație care tinde să ajungă la 9 miliarde de locuitori în anul 2050, populație din ce în ce mai exigentă față de „hrana cea de toate zilele”.

În multe țări unde se înțelege rolul și importanța științelor agricole și agriculturii acest domeniu este considerat vital și i se acordă importanța meritată. SUA, China, Brazilia, India, Japonia, Noua Zeelanda susțin, prin performanțele obținute, această afirmație. În Uniunea Europeană (UE) Franța, Germania, Olanda, Danemarca sunt țări cu realizări remarcabile în agricultură, iar Politica Agricolă Comună a UE este în continua perfecționare și adaptare la condițiile caracteristice noilor etape de dezvoltare.

Majoritatea țărilor din Uniunea Europeană practică o agricultură performantă dar slab adaptată marilor provocări determinate de schimbările climatice globale, creșterea temperaturii, diminuarea resurselor de apă, sporirea conținutului de bioxid de carbon în atmosferă, extinderea deșertificării, reducerea suprafețelor forestiere, extinderea eroziunii și slăbirea fertilității terenurilor agricole ca urmare a pierderilor de sol și a exportului de elemente nutritive de către recolte, dispariția multor specii de plante și animale.

Diferența dintre agricultura practică în prezent și cea care trebuie practică în contextul noilor provocări este semnificativă.

O analiză integratoare a cunoștințelor acumulate până în prezent, deși necesară, nu este simplu de realizat, pentru că această analiză trebuie să cuprindă nu numai aspectele economice, ci ea trebuie confruntată cu realitățile ecologice, din ce în ce mai diversificate la nivel regional și global.

Cele două domenii pornesc de la premise contrarii. Lester Brown, remarcabil analist al problemelor dezvoltării societății contemporane, fondatorul Institutului de Veghe Mondială (*World Watch Institute*, 1974) și al Institutului de

Politică Planetară (*Earth Policy Institute*, 2001), afirmă că oamenii sunt dornici să găsească o viziune comună pentru a contribui la diminuarea deteriorării mediului planetar, dar încă nu se știe cum trebuie acționat, cu toate că schimbarea sistemului este necesară.

În lucrarea „Eco-Economie” (2001), în capitolul „Economia și planeta Pământ”, Lester Brown afirmă că se impune o schimbare radicală a concepțiilor actuale, asemănătoare celei lansate în anul 1543 de astronomul polonez Nicolaus Copernic, când afirma că Pământul se învâртеște în jurul Soarelui, contrar vechiului model elaborat de Ptolomeu, acceptat unanim până atunci, care vedea Pământul ca centrul universului. Revoluția determinată de gândirea lui Copernic a condus la o nouă imagine asupra lumii.

O schimbare similară se impune și în gândirea noastră asupra relațiilor dintre Planetă și economie, cu referire specială la agricultură și mediu. Întrebarea pusă de mulți gânditori ai zilelor noastre este dacă mediul face parte din economie sau economia face parte din mediu. Economiiștii privesc mediul ca pe un subsistem al economiei, în timp ce ecologiștii consideră economia ca un subsistem al mediului, creându-se astfel o nesincronizare între economie și ecosistemul de care depinde.

În goana după profit cu orice preț, indicatorii economici și teoria economică nu explică modul în care economia subminează sistemele naturale ale Terrei, cu repercusiuni majore asupra mediului, asupra prezentului și viitorului agriculturii: extinderea deșertificării, sporirea emisiilor de bioxid de carbon, gaz cu pronunțat efect de seră, încălzirea globală, creșterea nivelului mărilor, diminuarea surselor de apă dulce, eroziunea și pierderea fertilității solurilor, reducerea suprafețelor cu păduri și pășuni sau fânețe, dispariția multor specii de plante și animale. Toate acestea conduc la crearea unor relații din ce în ce mai tensionante între economie și ecosistemul planetei noastre.

Înainte de a fi prea târziu, înainte de a se ajunge la un declin economic greu de redresat, se impune găsirea căilor de colaborare între subsistemul economic și ecosistemul planetar. Lester Brown introduce conceptul de eco-economie, suportabil de către mediu, susținând că se impune stabilirea unui cadru de formulare a politicii economice pe baza principiilor ecologiei, că economiiștii și ecologiștii trebuie să lucreze împreună pentru modelarea unei noi economii. Lucrând împreună, economiiștii și ecologiștii pot proiecta și construi o eco-economie care să poată susține progresul pentru realizarea unei dezvoltări durabile, sustenabile, a societății în general și a agriculturii în special.

Nu trebuie să uităm că marile civilizații asiro-babiloniană, egipteană, chineză, cea a Indusului și Mekongului s-au prăbușit atunci când comunitățile umane nu au mai fost în stare să asigure funcționalitatea sistemelor construite,

îndeosebi a celor de irigare a culturilor agricole. Un exemplu elocvent îl reprezintă mănoasa Câmpie a Mesopotamiei, grâнарul Babilonului, acum un imens deșert cu soluri sărăturate.

Au trecut 38 de ani de la celebra Conferință a Națiunilor Unite de la Stockholm privind Mediul și Umanitatea (1972,) când a fost declanșat semnalul de alarmă: „Avem un singur Pământ și trebuie să-l protejăm!”

Pe baza acumulării de cunoaștere, elita mondială a înțeles că unica soluție viabilă pentru dezvoltarea viitoare a societății umane și pentru menținerea unui mediu sănătos este dezvoltarea durabilă, a cărei esență constă în utilizarea preponderentă a surselor de energie și materii prime regenerabile, într-o măsură și într-un ritm care să permită refacerea lor, sustenabilitatea eco-economică și continuitatea omenirii.

Fiind profund implicat în agricultură, mă voi referi la câteva aspecte ale realității de astăzi din acest domeniu, aspecte favorabile precum și deficiențe îngrijorătoare pentru o dezvoltare durabilă, în intenția de a contribui la orientarea strategică a acțiunilor prezente și viitoare.

Solul – avuție națională în pericol

România are un potențial agricol remarcabil, situându-se pe locul 6-7 în Uniunea Europeană.

În acest sens, un criteriu de valoare este reprezentat de cele 14,7 milioane hectare suprafață agricolă, revenind 0,65 ha pe cap de locuitor. România se situează astfel printre primele 6 țări din Europa.

Cu o suprafață de teren arabil de 9,4 milioane ha, ceea ce înseamnă 0,45 ha pe locuitor, România se plasează din acest punct de vedere pe locul 5 în UE.

România dispune de o suprafață de 4,8 milioane ha pășuni și fânețe, ocupând locul 7 în Europa, acestea constituind o sursă extraordinară de biomasă, din păcate puțin valorificată, care, prin sectorul zootehnic poate contribui la zootehnizarea agriculturii, adăugând o valoare considerabil mai mare acestei bogății naturale.

Din punctul de vedere al stării de fertilitate a solurilor, al capacității lor de a asigura condițiile optime pentru creșterea și dezvoltarea plantelor, pe plan mondial 62% din soluri prezintă o fertilitate redusă și foarte redusă, 27% au o fertilitate moderată și numai 11% sunt caracterizate printr-o fertilitate ridicată. Comparativ cu distribuția globală, țara noastră se găsește într-o situație superioară; 27% din soluri au o fertilitate ridicată și foarte ridicată, 21% au o fertilitate moderată și numai 52% din solurile românești au o fertilitate redusă și foarte redusă.

La Congresul Mondial de Știința Solului care a avut loc în România în anul 1964, cei 1.860 de specialiști prezenți vorbeau despre „miracolul” solurilor românești. Acest mit este pe cale de dispariție, mai ales în condițiile în care îngrășămintele organice sau minerale se aplică în cantități cu totul insuficiente, în medie pe țară între 20-40 kg NPK/ha, în timp ce în UE dozele depășesc 200-300 kg/ha, unele țări depășind 400 kg/ha.

Să nu uităm că fiecare cultură exportă anual din sol, prin recolta, zeci sau sute de kg de elemente nutritive, în funcție de nivelul producțiilor obținute, diminuând astfel starea de fertilitate a solurilor, fertilitate care se deteriorează continuu și ca urmare a eroziunii solului sau a altor factori naturali sau antropici nerațional folosiți.

Spațiul românesc este ocupat cu păduri și vegetație forestieră numai în proporție de 26,8% din teritoriu, situându-ne astfel sub majoritatea țărilor europene și sub media de 33% a UE, situație care, din păcate, se accentuează prin tăieri masive de arbori forestieri, accentuând procesele de deteriorare a solului prin eroziune, alunecări de terenuri și creșterea concentrației de CO₂ în atmosferă.

Perdelele agro-forestiere, înființate de marii noștri predecesori, agronomul Gheorghe Ionescu Șișești în colaborare cu silvicultorul Marin Dracea în deceniile trei și patru din secolul 20, au dispărut în România, rămânând și amplificându-se numai cele care acum se găsesc pe teritoriul de azi al Bulgariei.

În contextul schimbărilor climatice, înființarea și extinderea perderelor agro-forestiere devine imperios necesară pentru o valorificare superioară a captării și sechestrării bioxidului de carbon și valorificării fertilității solurilor.

Solul constituie bogăția cea mai de preț, zestrea cea mai valoroasă, care trebuie prețuită, protejată și valorificată la adevăratul potențial.

Solul are o funcție economică, reprezentând fundamentul pentru practicarea agriculturii, garanția stabilității viitorului, consolidează securitatea alimentară a populației, contribuie la producerea energiei neconvenționale, la producerea de materii prime pentru industrii non-agricole.

Solul și vegetația reprezintă un filtru și un captator al emisiilor de gaze, îndeosebi a bioxidului de carbon, responsabile de încălzirea planetară, furnizând totodată biomasă generatoare de biocombustibili care, conform „Strategiei 20-20-20” lansate de UE, trebuie să reprezinte 20% din consumul total de combustibil în perspectiva anului 2020.

Solul are o funcție ecologică prin menținerea biodiversității genetice, conservarea resurselor de apă, reducerea emisiilor de bioxid de carbon, fiind în același timp depozitar și filtru pentru poluanți.

Funcția socială a solului este magistral redată de părintele științei agricole românești, Gheorghe Ionescu-Șișești, cu jumătate de secol în urmă: „Un popor

ajunge creator de civilizație și dobândește dreptul de a trăi neatârnat atunci când prinde conștiință de sine, când își cunoaște zestrea spirituală, moștenirea istorică și pământul său propriu, cu tainele pe care le închide în sânul său și cu viața care se desfășoară pe toată întinderea sa [...] Indiferent cui aparține, pământul are o funcție socială și este veșnic. Dacă pământul dispare, dispare veșnicia”.

În „Șocol viitorului”, Alvin Toeffler scoate în relief funcția etică a solului: „Pământul nu l-am moștenit de la părinți ci îl împrumutăm de la copiii nostri. Și atunci ce lume construim? Ce lume lăsăm?”

La nivel global, suprafața agricolă reprezintă numai 6,4% din totalul de 29% suprafața terestră, dar produce 98% din totalul de hrană necesară omenirii, în timp ce suprafața ocupată de apa produce numai 2% din necesar. Iată de ce trebuie să veghem la protejarea funcțiilor solului, la menținerea și sporirea capacității de producție a acestuia pentru a asigura o agricultură sustenabilă, unica alternativă viabilă economic, acceptabilă social și sigură ecologic.

Apa – resursa vitală pentru viitorul omenirii

Împreună cu solul, apa reprezintă resursa naturală cu rol hotărâtor în asigurarea recoltelor.

Cu toate ca 71 % din suprafața Terrei este acoperită cu apă, numai 2,5% din volumul total revine apei dulci.

Urmare a exploziei demografice și a intensificării utilizării apei în tot mai multe domenii de activitate, resursele de apă dulce scad substanțial, de la 7.000 m³/an pe cap de locuitor în anul 2000, estimându-se o scădere de până la 5.100 m³/an în 2025.

Apa trebuie abordată nu numai sub aspect cantitativ, ci și calitativ, estimările pentru viitor prognozând înrăutățirea calității apei datorită creșterii poluării. Zilnic sunt deversate în râuri milioane de tone de deșeuri provenite din industrie, minerit, transporturi, urbanism, dar și din agricultură, în cazul folosirii neraționale, excesive, a pesticidelor și îngrășămintelor sau a dejecțiilor din complexele zootehnice de mari dimensiuni.

Problema apei dulci este o problemă mondială. Numărul țărilor sărace în resurse de apă dulce va crește, ajungând în anul 2025 la 48, cu o populație de 2,8 miliarde de locuitori.

Dintre principalele sectoare care folosesc cantități mari de apă se detașează agricultura, ca cel mai mare utilizator, în anul 2000, la nivel mondial folosind 67% din totalul de apă dulce. Pentru anul 2025 se estimează o creștere a cerințelor pentru apă a agriculturii de 1,2 ori, pentru industrie de 1,5 ori, iar pentru consumul casnic de 1,8 ori.

Dacă în anul 1995 în lume se irigau 253 milioane hectare, în anul 2025 se estimează că suprafața irigată va ajunge la 330 milioane hectare.

Având în vedere amplificarea fenomenelor de secetă și aridizare din ultimul deceniu, se impune pregnant modernizarea și eficientizarea sistemelor de irigații pentru valorificarea cât mai eficientă a tuturor resurselor de apă, în vederea obținerii unui randament cât mai ridicat pe fiecare metru cub de apă folosit în irigarea culturilor.

Schimbările climei și implicațiile pentru agricultură

Schimbarea climei, care se detașează ca prioritate prin consecințele sale sociale, economice și politice la nivel mondial, a fost demonstrată fără echivoc în anul 2007 de către IPCC (*Intergovernmental Panel on Climate Change*), când a fost evaluată o creștere a temperaturii medii globale în secolul XX de 0,6 grade Celsius (0,76 grade C între 1906-2005).

Administrația Națională de Meteorologie a evaluat o creștere a temperaturii medii anuale pentru țara noastră de 0,5 grade C, cu încălziri semnificative în regiunea extracarpatică. Dacă în secolul XX numai într-un singur deceniu (1941-1950) au fost înregistrați trei ani de secetă excesivă, în primul deceniu al secolului XXI (2001-2010) s-au înregistrat patru ani, fără a lua în calcul anul 2010.

În România, agricultura s-a confruntat frecvent cu seceta, fenomen endemic acutizat recent, care afectează 3,97 milioane hectare, din care 2,87 milioane ha reprezintă teren arabil din principalele zone agricole ale țării, cu precădere din partea de sud și sud-est.

Vremea lipsită de precipitații este marcată de temperaturi crescute peste media multianuală și de lipsa de apă, căldura și vântul exercitând influențe negative suplimentare asupra solului, asupra apei din sol, cu repercusiuni asupra vegetației spontane, pășunilor și fânețelor, plantațiilor de pomi și viță de vie, pădurilor și mai ales asupra recoltelor culturilor de câmp.

Raportat la o scară mai amplă de timp, Pământul ar trebui să se plaseze în cadrul unei perioade interglaciale lungi. Experții pun întrebarea dacă omul, prin activitățile sale, nu a schimbat, involuntar, evoluția climatică spre încălzire, modificând bugetul energetic planetar. Responsabilitatea privind schimbările climatice este atribuită, într-o proporție greu de stabilit, ciclului planetar normal și activităților antropice producătoare de emisii de gaze cu efect de seră.

În agricultură fiecare manifestare meteorologică deviată de la normal exercită efecte negative devastatoare, care merg până la distrugeri integrale de recolte, periclitarea vieții animalelor și a oamenilor, în final perturbând puternic economia țărilor afectate de asemenea fenomene.

Ținând seama de faptul că schimbările climatice globale determină restrângerea zonelor favorabile pentru agricultură, modificarea spectrului și sortimentului de culturi, se impune elaborarea unor noi sisteme de agricultură, crearea unor noi soiuri și hibrizi de plante și rase de animale cu rezistență sporită la condiții nefavorabile de mediu (secetă, arșiță), capabile să valorifice în mod superior apa și elementele nutritive. Elaborarea unor noi tehnologii de cultură și creștere a animalelor, adaptate noilor condiții, cu eficiență sporită în valorificarea apei și în transformarea grânelor în proteină animală devine o necesitate.

Având în vedere provocările fără precedent determinate de schimbările climatice globale, se impune unirea forțelor capabile să participe la evitarea tendințelor de declin și colaps a progreselor realizate, să asigure un mediu sănătos, dătător de speranțe generațiilor viitoare. Cercetarea științifică națională și multinațională, lansarea unor programe de cercetare inter si pluridisciplinare, naționale și internaționale, devine acum mai necesară decât oricând.

Biotehnologiile și ameliorarea soiurilor de plante

În calitate de stat membru al Uniunii Europene, avem datoria să realizăm dezvoltarea rapidă și durabilă a unui sector agricol performant, adaptat cerințelor europene și mondiale, să folosim pârgii eficiente economic și metode de producție în deplină armonie cu protejarea mediului și a resurselor naturale. Producții de 2.341 kg/ha la grâu, 3.417kg/ha la porumb, 15.993 kg/ha la cartofi, realizate în anul 2009 în România, comparativ cu 8.280 kg grâu la ha în Marea Britanie, 9.943 kg/ha porumb în Spania sau 44.056 kg/ha cartof în Germania, nu pot fi eficiente economic și sunt departe de a fi competitive, ceea ce face ca România din țară exportatoare să devină țară importatoare de alimente.

Încă de la instituționalizarea cercetării științifice, prin înființarea în anul 1927 a Institutului de Cercetări Agronomice al României (ICAR), rezultatele obținute au fost competitive cu cele realizate pe plan mondial. Au fost create soiuri de grâu și orz, hibrizi de porumb și floarea soarelui cu potențial ridicat de producție, calitate superioară și stabilitate a recoltelor. Hibrizii de floarea soarelui creați la Institutul de la Fundulea au constituit prioritate absolută pe plan mondial, aceștia cultivându-se nu numai în România ci și în SUA, Spania și în alte țări.

Dificultățile cu care se confruntă cercetarea științifică în ultimii 20 de ani explică abordarea timidă a domeniilor de vârf, cum este cel al biotehnologiilor moderne.

Pentru diminuarea efectelor negative determinate de schimbările climatice și pentru adaptarea la noile tehnologii de cultivare a plantelor, cooperarea cu instituții cu realizări de vârf în domeniul geneticii și ameliorării

plantelor este de mare interes, mai ales în domeniul infuzării în germoplasma românească a „genelor de interes”, pentru obținerea de organisme autohtone bine adaptate condițiilor de clima și sol din diferitele zone ale țării.

Pe plan mondial, ca urmare a potențialului ridicat de producție, a rezistenței la boli și dăunători, a toleranței ridicate la schimbările climatice, cultivarea soiurilor ameliorate prin biotehnologie a depășit, încă din primul deceniu de comercializare și cultivare, suprafața de 114 milioane de hectare, aducând beneficii economice nete de 27 miliarde \$ și reducerea utilizării pesticidelor cu 15%.

Noua decadă care a debutat în 2006 sub semnul câștigării încrederii a milioane de fermieri din țări avansate și emergente în viitorul culturilor biotehnologice, preconizează obținerea de plante cu modificări multiple, cu potențial sporit de producție și toleranță crescută la schimbările climatice.

Culturile comerciale biotech și produsele alimentare realizate au fost evaluate riguros sub aspectul siguranței alimentare și a mediului, în conformitate cu standardele și reglementările stabilite și acceptate internațional. Rezultatele demonstrează ca soia, porumbul, rapița și alte culturi ameliorate sunt pe deplin comparabile din punct de vedere al nutriției și siguranței alimentare cu culturile și produsele agroalimentare convenționale.

Reticențele manifestate față de progresul cunoașterii științifice și al dezvoltării tehnologice, neaplicarea sau aplicarea cu întârziere a progresului în practica agricolă afectează și performanțele agriculturii românești în competiția globală. Până în anul 2007, România cultiva 240.000 ha cu soia, fiind una din țările cu suprafețele cele mai mari consacrate acestei culturi. În ultimii ani suprafața cultivată cu soia a scăzut la 20-40 mii ha, în timp ce România, ca și alte țări ale UE, importă din SUA, Brazilia sau Argentina zeci de milioane de tone de șroturi obținute din soia. Prin valorificarea rezultatelor obținute de cercetarea științifică agricolă avansată, România poate deveni din țară importatoare de șrot, țară exportatoare, având în vedere condițiile extrem de favorabile pentru cultura soiei.

Asigurarea necesarului intern de hrană și produse pentru export, nivelul și calitatea recoltei depind de efortul concertat al factorilor politici și administrativi, al producătorilor agricoli, economiștilor, al tuturor specialiștilor, mai ales al cercetătorilor științifici.

Din nefericire, cercetarea științifică agricolă românească se găsește de 20 ani într-un avasat proces de decapitalizare, atât din punct de vedere economico-financiar, material, cât și al resurselor umane și este într-un mare impas. Numărul cercetătorilor s-a redus substanțial, iar baza tehnico-materială este mult îmbătrânită, necompetitivă.

O țară fără cercetare proprie în domeniul agriculturii va rămâne tributară importului de știință, importului de produse alimentare și nealimentare, atât de necesare pentru asigurarea hranei oamenilor și materiilor prime pentru industrie, inclusiv a biocombustibililor.

Reconstrucția cercetării științifice agricole în vederea asigurării siguranței și stabilității producției autohtone de alimente și materii prime va contribui la redarea încrederii într-un viitor prosper al acestui domeniu, vital pentru durabilitatea dezvoltării și performanța competitivă a României de mâine.

Exprim convingerea că, utilizând cu pricepere și discernământ cunoștințele acumulate și resursele de care dispunem, investind pentru consolidarea potențialul agricol existent, reconstruind și revitalizând cercetarea științifică, stimulând profesionalizarea și reprofesionalizarea, pot fi create condiții pentru practicarea unei agriculturi durabile și performante, pentru asigurarea securității și siguranței alimentare în România și pentru a face față, prin cultivarea cunoașterii științifice, competiției pe piețele europene și mondiale.

DE LA DECLIN LA PROGRES ÎN SILVICULTURĂ

Acad. Victor Giurgiu

După epuizarea zăcămintelor aurifere și după galopanta restrângere a resurselor petroliere și de gaze naturale, pădurea, solul și apele au rămas principalele bogății naturale ale României. Dar pădurea și solul nu sunt comori veșnice, nu au calitatea de bunuri naturale neepuizabile, iar apele sunt pe cât de neîndestulătoare, pe atât de vulnerabile și generatoare de hazarde hidrologice și geomorfologice, atunci când primele – pădurea și pământul – sunt iresponsabil gospodărite prin pulverizarea proprietății, secătuire și distrugere. În permanență trebuie avut în vedere adevărul potrivit căruia cadrul natural al spațiului românesc este excesiv de vulnerabil la aceste hazarde.

Din păcate, gravele și frecventele dezastre naturale – inundațiile, alunecările de teren, furtunile și secetele severe – amplificate și de consecințele schimbărilor climatice globale, prin care a debutat secolul al XXI-lea, nu au reușit să trezească conștiințele clasei politice și conducătorilor acestei țări față de prezentul și viitorul pădurilor, solului și regimului apelor în calitatea lor de factori indispensabili pentru echilibrul în natură și siguranța națională.

Cele menționate mai sus își vor mari valabilitatea chiar și după depășirea actualei crize economico-financiare prin care trece acum țara. Căci este în afara oricărei îndoieli că, fără păduri îndestulătoare, trainice și sănătoase, pentru perioada post-criză nu i se poate promite populației acestei țări o calitate a vieții economice, ecologice și sociale la nivelul țărilor avansate ale Uniunii Europene.

Iată de ce generației noastre, în primul rând elitei conducătoare, la îndemnul oamenilor de știință – silvicultori, agronomi, biologi și economiști – îi revine datoria de a ocroti ceea ce a mai rămas din legendarele păduri de odinioară și de a întregi patrimoniul forestier al României ca să rămână izvor nesecat de viață și totodată mijloc de existență îmbelșugată pentru actualii și viitorii locuitori ai țării noastre.

Starea actuală

În ultimii 20 de ani, pădurile și silvicultura românească se află în declin, așa cum se va prezenta în cele ce urmează.

1. Moștenim în prezent doar aproximativ o treime (27%) din suprafața pădurilor existente în trecutul îndepărtat (aproape 80% din actualul teritoriu al

României), față de procentul optim de împădurire de 45% și cu mult sub procentul actual de împădurire al Uniunii Europene (42% - calculat în funcție de suprafața pădurilor și a altor terenuri cu vegetație forestieră) și al unor țări europene cu condiții naturale asemănătoare cu cele ale țării noastre (Slovenia 63%, Austria 47%, Bosnia 43%, Slovacia 41% ș.a.). Grav despădurite sunt ținuturile secetoase ale țării (Câmpia de vest 3,2%, Câmpia Bărăganului 3,5%, Câmpia Moldovei 4,1%, Câmpia Olteniei 5,3% ș.a.). Dacă luăm în considerare doar pădurile ecologic funcționale, gradul de împădurire al țării este doar de 22% !

Din cele prezentate rezultă că România este o țară foarte săracă în păduri, ceea ce, în condițiile poziției sale geografice, ale reliefului accidentat și ale substratului litologic friabil al munților și dealurilor, dar și ale câmpiilor stepizate și ale stepelor aridizate, explică în mare parte vulnerabilitatea țării noastre la hazarde hidrologice, geomorfologice, climatice și antropice, respectiv la inundații, alunecări de teren, eroziuni, secete severe și perturbații economico-sociale.

Toate aceste hazarde se vor amplifica și intensifica în condițiile accentuării schimbărilor climatice globale (după cum avertizează Comisia Europeană în „Cartea verde” recent lansată la Bruxelles).

2. În ciuda înaltului grad al despăduririi țării și spre deosebire de țările Uniunii Europene, care și-au extins suprafețele pădurilor prin împăduriri masive pe terenuri degradate și abandonate, în România suprafața pădurilor desfrizate și a vegetației forestiere din afara pădurilor desfrizate o depășește pe cea a terenurilor degradate împădurite, stare specifică țărilor în curs de dezvoltare din Asia și Africa. Programul național de împădurire nominalizat de Codul Silvic (2008) nu este aplicat în totalitate, ca și prevederile referitoare la realizarea sistemului național al perdelelor forestiere de protecție (a se vedea Legea 289/2002).

Cu cele câteva sute până la câteva mii de hectare împădurite anual pe terenuri degradate din fondul agricol în ultimele două decenii, România deține un loc neonorabil în Europa (chiar în urma Republicii Moldova). În aceste condiții, cele aproximativ trei milioane hectare de terenuri degradate și inapte pentru o agricultură rentabilă vor rămâne mărturie ale indiferenței (sau neputinței) celor care au avut și au obligația de a „înlătura pecinginea de pe obrazul țării”.

Totodată a scăzut drastic preocuparea pentru amenajarea bazinelor hidrografice torențiale, favorizându-se astfel amplificarea consecințelor produse de hazardele hidrologice și geomorfologice.

3. Nu putem trece cu vederea faptul că cele mai frecvente defrișări, brăcuiri și tăieri ilicite au loc în pădurile retrocedate persoanelor fizice și comunelor. Din păcate, actele de corupție au pătruns adânc și în pădurile statului, astfel că, prin tăieri ilegale, se recoltează anual milioane de metri cubi de lemn, fără ca acest proces să fie corect surprins de statisticile oficiale și stăvilit de

organele împuternicite ale statului. Se reduce astfel biodiversitatea, stabilitatea și valoarea economică a actualelor și viitoarelor păduri.

Toate aceste acte reprobabile se produc sub ochii neputincioși ai silvicultorilor – uneori cu implicarea lor – cu îngăduința poliției, jandarmeriei și a justiției. Păduri de excepțională utilitate publică, cum sunt cele din jurul Bucureștiului, salvate în trecut cu mari riscuri și sacrificii de silvicultori, cad acum pradă actelor de corupție, cu implicarea unor oficialități.

Maltratarea și, implicit, marea suferință a pădurii românești din ultimele două decenii s-au amplificat nestingherite, în principal, ca efect al adoptării și aplicării tendențioase și defectuoase a legilor de reconstituire a dreptului de proprietate asupra terenurilor forestiere, prin care:

- o mare parte a patrimoniului forestier a fost fărâmițată în cel puțin 800 mii de proprietăți individuale, imposibil de gestionat durabil, exstând tendința ca acestea să fie pulverizate în și mai mare măsură (prin succesiuni, depășind un milion);
- sistemul unitar românesc de amenajare a pădurilor a fost bulversat;
- statul nu s-a implicat financiar pentru administrarea pădurilor particulare având mici suprafețe, chiar și atunci când au fost adoptate prevederile legale (Codul Silvic din 2008).

Pe alocuri, statul a pierdut controlul în privința respectării regimului silvic.

4. Calitatea actului silvicultural, inclusiv al exploatării lemnului, a scăzut considerabil, predominând tehnologii agresive din punct de vedere ecologic, ceea ce contravine principiilor gestionării durabile a pădurilor. În locul tratamentelor silviculturale intensive, se practică tot mai frecvent tăieri pe alese, dezorganizate, brutalizându-se astfel regenerarea, viitorul arboretelor și calitatea mediului. Însăși legislația în vigoare admite tăieri rase pe mari suprafețe (de 3 hectare).

5. De-a lungul secolelor, ca urmare a restrângerii suprafeței pădurilor și a modului de gestionare a lor, s-au produs considerabile îngustări ale biodiversității și, implicit, creșteri ale vulnerabilității acestora la adversități. În ultimele două decenii, deși s-au înregistrat progrese în plan legislativ referitoare la ocrotirea excepționalului tezaur natural de înaltă biodiversitate încă existent în România prin constituirea de noi arii naturale protejate (parcuri naționale, parcuri naturale, rezervații științifice, rezervații naturale, rețeaua ecologică „Natura 2000”, rezervații ale biosferei ș.a.), modul de administrare și starea acestora sunt încă departe de exigențele ecologice naționale și internaționale.

Din păcate, în pădurile cuprinse în respectivele arii au loc activități cu impact negativ puternic, cum sunt tăierile rase, defrișările ș.a. (Exemple: Parcul Național Munții Rodna, Parcul Național Piatra Craiului ș.a.).

Alte activități necologice sunt încurajate chiar prin actele normative în vigoare. Insuficiente sunt preocupările pentru conservarea și majorarea biodiversității la toate nivelurile ei (genetice, a speciilor, ecosistemice, structurale, complexelor de ecosisteme).

6. De mare importanță pentru silvicultura României este recunoașterea adevărului potrivit căruia aproape 40% din pădurile ei sunt destructurate ecologic ca urmare a modului defectuos de gospodărire și a neaplicării lucrărilor de reconstrucție ecologică. Ne referim la marile suprafețe de culturi de molid și de alte specii de rășinoase instalate în locul ecosistemelor naturale, la pădurile regenerare de lăstari, la pădurile degradate, la arboretele atacate de boli și insecte dăunătoare, la păduri cu starea de sănătate precară ș.a. Din nefericire lucrările de reconstrucție ecologică a acestor păduri se află în discordanță cu amploarea lor.

Din păcate, în ultimii 20 de ani a scăzut considerabil și suprafața pădurilor parcurse cu lucrări de îngrijire, precum și calitatea acestor lucrări.

În consecință, productivitatea actuală a pădurilor țării reprezintă doar 60% față de productivitatea potențială.

7. O altă particularitate esențială a pădurilor României constă în faptul că peste 50% din arborete îndeplinesc funcții speciale de protecție (a apei, solului, climei, peisajului, ecofondului, sănătății umane ș.a.). De aici decurge caracterul pregnant ecologic al silviculturii românești.

8. Volumul de lemn posibil de recoltat din pădurile țării a fost stabilit anterior la aproximativ 18 milioane m³, majorat recent la aproape 23 milioane m³ (în baza unor artificii de calcul incompatibile cu cerințele ecologice și ale gestionării durabile a pădurilor).

9. În România, spre deosebire de majoritatea țărilor avansate ale Uniunii Europene, silvicultura este insuficient implicată în dezvoltarea durabilă a spațiului rural, îndeosebi a zonelor de câmpie și dealuri.

10. Constatăm, de asemenea, că, deocamdată, contrar frecvențelor atenționări din ultimele două decenii formulate de comunitatea academică din silvicultură, sunt ne semnificative acțiunile necesare pentru adaptarea pădurilor și silviculturii românești la schimbările climatice care sunt tot mai evidente în primul rând în ținuturile secetoase și vulnerabile la inundații și alunecări de teren. Pe de altă parte mai constatăm doar firave acțiuni silvice întreprinse de oficialități, necesare contracarării consecințelor induse deja de schimbările climatice în unele zone ale țării (de exemplu, în sudul Olteniei).

11. Nu putem lăsa nementionată iraționala folosire a lemnului recoltat din păduri, fapt dovedit de: volumul ridicat al deșeurilor în procesul de exploatare a lemnului și în industria cherestelei; proporția exagerată a lemnului folosit drept

combustibil; folosirea lemnului de calitate superioară pentru produse forestiere de utilitate inferioară, exportul masiv de lemn brut etc.

12. Desimea foarte redusă a drumurilor forestiere (aproximativ 6m/ha, față de 20-30m/ha în țări dezvoltate din Europa) constituie o constrângere majoră pentru gestionarea durabilă a tuturor pădurilor țării. Accesibilitatea redusă a multor bazine hidrografice a condus la concentrarea exploatărilor forestiere în bazinele accesibile și, implicit, la dezechilibrarea lor ecologică, cu grave consecințe social-economice.

13. Importante firme originare din țări europene, care la ele acasă sunt constrânse prin legi severe și corect aplicate să exploateze lemnul prin tehnologii ecologice, odată pătrunse în Carpații României fac presiuni, multe reușite, pentru suprasolicitarea pădurilor valoroase. (Din fericire, un mare concern internațional excesiv de agresiv a fost respins de guvernul României încă din 1996. Atunci s-a putut!).

Toate aceste carențe menționate mai sus și multe altele neamintite în acest cadru sunt consecința unor politici, strategii și legi forestiere neraționale, inițiate și adoptate de o clasă politică subdezvoltată.

Un adevăr dureros pentru națiunea noastră trebuie spus răspicat: ciuntirea și destrămarea domeniului silvic național și folosirea nerațională a resurselor forestiere din ultimele decenii sunt rodul inconștienței iresponsabile a clasei politice românești care, politizând silvicultura peste limitele suportabilității, s-a folosit în scopuri proprii de toate pârgھیile statului, acționând împotriva intereselor naționale.

Acțiuni de redresare

1. Intră în atribuțiile guvernului și parlamentarului de a iniția și adopta o nouă lege mult mai severă prin care să se definească univoc regimul silvic și să se pună stavilă diminuării fondului forestier, tăierilor ilicite, în general corupției – acestui flagel care, neoprit, tinde să se extindă în silvicultură mai mult decât oricând în istoria țării, până la generalizare, mai ales în jurul Bucureștiului și altor mari orașe, în zonele turistice ca și în pădurile care încă mai au lemn de valoare.

Urmează să fie salvate și pădurile denumite „pășuni împădurite” cu consistențe mai mici de 0,4, neocrotite în prezent de lege, precum și cele cu consistențe mai mari dar care sunt aduse prin tăieri ilicite repetate la un grad de acoperire de sub 0,4. Pe un plan mai larg, se impune salvarea de la demolare (acțiune aflată acum în plină desfășurare) a vegetației forestiere din afara fondului forestier, neocrotită de actualul Cod Silvic.

2. Punerea neîntârziată în aplicare a Programului național de împădurire, astfel încât procesul de împădurire a țării să crească la 34% până în anul 2030, cu perspectiva de a ajunge la procentul optim de împădurire de 45% (Fig.1), potrivit „Strategiei Naționale pentru Dezvoltarea Durabilă a României” (2008), ceea ce implică împădurirea de terenuri degradate și abandonate pe o suprafață de două milioane hectare până în anul 2035, inclusiv prin realizarea „Sistemului național al perdelor forestiere de protecție”. Astfel spus, pentru atingerea acestui obiectiv, în România ar urma să se împădurească anual câte 80 mii hectare, pe întreaga perioadă menționată!

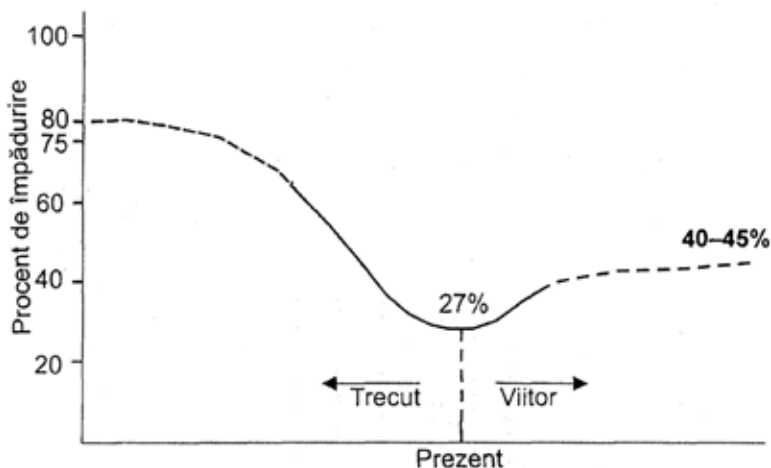

Fig. 1 . Dinamica procentului de împădurire în România de-a lungul timpului:
 80% – procent de împădurire natural;
 27% – procent de împădurire actual;
 40-45% – procent de împădurire optim (schemă).

Îndeplinirea acestui grandios Program presupune rezolvarea multor probleme adiacente definiției, dintre care următoarele două sunt de maximă importanță și dificultate:

- preluarea pentru împădurire a terenurilor degradate, abandonate sau de altă natură în care scop va fi necesară cadastrarea și înscrierea lor în cartea funciară și, la nevoie, exproprierea acestor terenuri cu acordarea de despăgubiri legale proprietarilor opozanți;
- finanțarea lucrărilor, ceea ce implică sume considerabile care depășesc fondurile interne (fondul de ameliorare a fondului funciar, fondul de conservare și regenerare a pădurilor, fonduri de la bugetul de stat și din alte fonduri interne).

Este în afara oricărei îndoieli că înfăptuirea acestui program nu va fi, deocamdată, posibilă fără accesare de fonduri europene, apelând, de exemplu, la reglementările UE privind dezvoltarea rurală (2007-2013), care reprezintă principalul instrument de finanțare în domeniul forestier¹, și din alte surse externe cum sunt cele referitoare la diminuarea efectelor produse de schimbările climatice. Este firească această solicitare, întrucât viitoarele păduri instalate pe terenuri degradate și abandonate din România vor contribui la absorbția unor cantități suplimentare de CO₂ din atmosfera comună, în procesul de fotosinteză. Totuși, și fără această ultimă menționare, precizăm că pădurile României stochează în biomasa lemnoasă și în sol cantități impresionante de carbon (peste 1.100 mii tone de carbon – date provizorii).

În privința realizării sistemului național al perdelelor forestiere de protecție, fără de care nu va fi posibilă o agricultură rentabilă în zonele secetoase ale țării mai ales în condițiile schimbărilor climatice, de mare utilitate va fi experiența dobândită în țara noastră în perioada 1948-1962, când au fost înființate asemenea perdele pe o suprafață de 18.000 hectare. (Din păcate aceste culturi au fost defrișate în perioada 1962-1970).

Față de realitățile ei ecologice, economice și sociale, România se află în fața a două alternative, oferite de două modele desprinse din experiența mondială:

- primul model, oferit de Coreea de Sud care, dintr-o țară aproape total despădurită și dezechilibrată ecologic și social, a reușit să-și mărească gradul de împădurire la 65% în doar câteva decenii, devenind o țară înfloritoare, echilibrată ecologic, economic și social;

- al doilea model, oferit de Haiti, țară cândva împădurită, unde în câteva decenii au dispărut mai întâi pădurile, apoi solul și, într-un final, însuși echilibrul economic și social, țară care, după un devastator cutremur, nu este în măsură să se redreseze decât numai printr-o implicare totală, pe termen lung, a întregii comunități internaționale.

Modelul „Haiti” este un exemplu pilduitor de cum ar putea ajunge România, dacă despăduririle vor continua iar împăduririle vor rămâne la nivelul actual.

În schimb, preluarea în România a modelului „Coreea de Sud”, prin amploarea Programului național de împădurire enunțat anterior, finanțat și din fonduri externe nerambursabile sau chiar sub formă de împrumuturi clasice, se poate dovedi benefic și din punct de vedere social, oferind locuri de muncă unui impresionant număr de muncitori, ceea ce pentru actuala perioadă de criză economico-financiară și, cu atât mai mult, pentru perioada post-criză este o soluție salutară.

1 Comunicarea Comisiei Europene (CE) nr. 1698/2005.

3. Dintre obiectivele prioritare ale silviculturii românești amintim necesitatea reconstrucției ecologice a pădurilor puternic destructurate și de foarte redusă funcționalitate ecoproductivă și productivă. Includem aici și renaturarea pădurilor din Delta Dunării, Lunca Dunării și din luncile marilor râuri interioare, precum și reconstrucția ecologică a pădurilor afectate de poluare. Această acțiune de reconstrucție ecologică urmează să se desfășoare pe aproximativ 25 mii hectare anual în perioada 2011 – 2035, implicând costuri considerabile.

Desigur, în ansamblul reconstrucției ecologice va fi inclusă și optimizarea compoziției și structurii verticale a arboretelor. Pe aceste căi productivitatea pădurilor țării, în aceeași perioadă, va crește la cel puțin $6,5 \text{ m}^3 \cdot \text{an}^{-1} \cdot \text{ha}^{-1}$, față de $5,6 \text{ m}^3 \cdot \text{an}^{-1} \cdot \text{ha}^{-1}$. Se estimează că va crește semnificativ și capacitatea viitoarelor păduri de a absorbi din atmosferă cantități suplimentare de CO_2 și de alte gaze cu efect de seră.

Este locul și momentul potrivit să subliniem cu tărie adevărul potrivit căruia, dacă vor continua aceste agresii asupra pădurilor și nu se va ameliora modul actual, extensiv de gestionare a pădurilor, atât productivitatea cât și capacitatea acestora de a sechestra dioxidul de carbon din atmosferă, în loc să crească, vor scădea sub nivelul estimat pentru pădurile prezente.

4. Potențialul ecoprotectiv al pădurilor – de a proteja regimul apelor, solul, echilibrul climatic, echilibrul ecologic, inclusiv biodiversitatea și peisajul – va fi păstrat și ameliorat numai menținând și dezvoltând actuala zonare funcțională a pădurilor, potrivit căreia peste 60% din pădurile țării vor fi destinate în viitor să îndeplinească prioritar funcții speciale de protecție, din care un sfert vor trebui scutite de obligații economice.

Potrivit unor documente oficiale europene aflăm că și în alte regiuni ale Continentului, pe lângă producția de lemn, celelalte servicii aduse de păduri furnizează mai multe venituri decât vânzările de lemn², cu precizarea că protejarea și refacerea biodiversității, sechestrarea carbonului și protejarea bazinelor hidrografice sunt cele mai importante servicii necomerciale care rămân însă nerecompensate din cauza faptului că frecvent aceste servicii au statutul de bunuri publice³.

5. În privința biodiversității (sub toate formele ei: genetică, a speciilor, agrosistemică, structurală, a complexelor de ecosisteme, bio-ecodiversității, ș.a.) avem în vedere că spațiul geografic românesc, cu deosebire fondul forestier, deține unul dintre cele mai înalte niveluri din Europa, implicând acțiuni urgente și ample de conservare, respectiv:

2 MCPCE, *State of Europe's forests*, 2007

3 Comisia Europeană, *Cartea Verde*, COM (2010) 66 final.

- identificarea și cartarea ecosistemelor având o rară și înaltă biodiversitate, luând în considerare în primul rând pădurile virgine și cele cvasivirgine încă existente în fondul forestier al României, dar neincluse până în prezent în arii naturale strict protejate, în vederea ocrotirii lor legale (din păcate, studiile recente nu au reușit să le identifice în totalitate);

- constituirea de noi arii naturale protejate în fondul forestier, cu prioritate în păduri virgine și cvasivirgine;

- îmbunătățirea substanțială a modului de administrare și gestionare a fondului forestier constituit în arii naturale protejate, fiind necesară chiar revizuirea actualei legislații de profil, înlăturând acțiunile reprobabile care se manifestă în aceste spații;

- dezvoltarea cercetărilor științifice în ariile naturale protejate, în staționare permanente complexe multi- și interdisciplinare, pe cât posibil în programe internaționale;

- intensificarea și amplificarea cercetărilor pentru cunoașterea și conservarea biodiversității genetice din fondul forestier național, apelând la mijloace ultramoderne de profil (folosirea markerilor biochimici primari, metode ale geneticii moleculare ș.a.);

- creșterea proporției de lemn mort în toate pădurile țării, cu precădere în ecosistemele forestiere naturale, acesta având un rol de excepție pentru conservarea biodiversității și menținerea stabilității ecologice a acestora⁴.

Imperativul conservării biodiversității (la toate nivelurile, urmărit cu insistență de organisme științifice și de politică forestieră de cel mai înalt nivel internațional⁵), obligă la ameliorări și adaptări profunde în privința modului de gestionare a pădurilor, chiar și a celor destinate să îndeplinească prioritar funcții economice. Dintre aceste acțiuni menționăm următoarele:

- interzicerea regenerării pădurilor prin tăieri rase, acestea din urmă fiind admise pe suprafețe mici, de cel mult un hectar și numai la speciile forestiere care nu pot fi regenerare altfel;

- regenerarea arboretelor prioritar prin tratamente cu perioadă continuă sau foarte lungă de regenerare, cum sunt: tratamentul codrului grădinărit, tratamentul codrului cvasigrădinărit, tratamentul codrului neregulat promovat de Pro Silva Europa ș.a.;

- interzicerea tăierilor în crâng, cu unele excepții (în salcâmete, sălcete și plopișuri);

- conducerea arboretelor la vârste relativ mari (100-140 ani la molid, brad, fag, stejari);

4 Din păcate, volumul lemnului mort din păduri rămâne sub nivelul optim în majoritatea țărilor europene (UE, Raport AEM nr. 4/2009), inclusiv în România.

5 A se vedea recenta „Carte Verde” lansată de Comisia Europeană. La nivelul Uniunii Europene biodiversitatea pădurilor este monitorizată prin proiectul BioSoil „Forest Focus”.

- trecerea în regim special de conservare a pădurilor unicat sub raportul genetic și ecologic;

- refacerea biodiversității la pădurile cu o structură genetică și ecologică ultrasimplificată, vulnerabile la adversități (monoculturi de molid, culturi uniclone etc.);

- interzicerea totală a pășunatului în păduri;

- formarea de arborete cu o largă, optimă diversitate genetică, specifică, ecosistemică și structurală, precum și formarea de păduri cu o bogată structură spațială peisagistică.

6. Agravarea stării de sănătate a pădurilor din multe zone ale țării, îndeosebi a celor de stejari din sudul și sud-estul teritoriului românesc, împreună cu atenționările și îndemnul IPCC⁶, ale Comisiei Europene și ale IUFRO (2009), potrivit căreia „Schimbările climatice din ultima jumătate de secol au afectat deja ecosistemele forestiere și vor avea efecte din ce în ce mai mari asupra lor în viitor” [Din: „Cartea Verde”: Pregătirea pădurilor pentru schimbările climatice”, COM (2010) 66], ne determină să insistăm cu tărie pentru adoptarea în România a unor acțiuni în vederea adaptării pădurilor la schimbările climatice.

În acest scop vom recunoaște rolul adecvat al gestionării durabile a pădurilor pentru reducerea vulnerabilității acestora la schimbările climatice și, implicit, pentru creșterea capacității lor de rezistență⁷. De exemplu, pentru zonele secetoase din sudul și sud-estul țării sunt indicate speciile forestiere și unitățile genetice adaptate la aceste condiții, cum sunt stejarul brumăriu și stejarul pufos. În acest scop, puținele păduri de aceste specii urmează să fie gestionate în regim special de conservare pentru a se asigura fondul genetic necesar producerii de material de reproducere adecvat condițiilor vitrege din zonele respective.

Așadar, în condițiile schimbărilor climatice este importantă conservarea resurselor genetice endemice și selecționarea unităților din patrimoniul genetic care sunt adaptate la noile împrejurări. S-ar putea gândi și la folosirea unor noi varietăți.

Pentru alte zone ale țării, bine aprovizionate sub raport hidric, încălzirea globală ar putea avea o influență pozitivă sub raport auxologic, ceea ce s-a putut evidenția pentru unele păduri din nord-vestul Europei.

Se estimează, de asemenea, că vor crește incidența și/sau gravitatea unor fenomene meteorologice extreme (incendii forestiere, furtuni, doborâturi produse de vânt, secete severe ș.a.), precum și inundații și alunecări de teren. De exemplu, în ultimii 10 ani furtunile distructive au crescut considerabil.

6 International Panel on Climate Change, sub egida ONU. Aflăm că “temperaturile medii în Europa au crescut cu aproape 1°C în ultimul secol și se estimează că vor crește, cel mai optimist scenariu situând această creștere la 2°C până în 2010” (din „Cartea Verde” a Comisiei Europene: COM (2010) 66 final).

7 A se consulta lucrarea *Pădurea și modificările de mediu*, V. Giurgiu et al., Editura Academiei Române, București, 2006.

Este posibil ca încălzirea în continuare a climei să afecteze puternic eforturile silvicultorilor români pentru gestionarea durabilă a pădurilor, cu repercusiuni asupra calității mediului și a vieții. O consecință majoră ar putea fi trecerea stepei în semidesert, a silvostepii în stepă, a zonei forestiere de câmpie în silvostepă, precum și o deplasare altitudinală a zonalității vegetației forestiere în direcția zonei alpine, fiind vorba despre modificări de-a lungul unei mari perioade de timp.

7. O cerință fundamentală pentru gestionarea durabilă a pădurilor este limitarea volumului de lemn recoltat la nivelul capacității de suport a acestora, atât pe ansamblul țării (aproximativ 18 milioane m³ anual), cât și pentru fiecare bazin hidrografic, trup de pădure sau proprietate.

Este însă locul și momentul pentru a menționa faptul că volumul de 22-23 milioane metri cubi, considerat ca fiind posibil de recoltat anual din pădurile țării, însoțit de administrația silvică centrală, are la bază regretabile exagerări, el putând avea consecințe grave dacă va fi pus în aplicare. Trebuie combătute cu fermitate intențiile de a se suprasolicita pădurile, ca mijloc pentru dezvoltarea economică a țării în viitoarea perioadă post-criză. Să avem mereu în față consecințele majore ecologice, economice și sociale ale exploatărilor forestiere supranormative din perioada comunistă, ale căror consecințe le suportă țara și în prezent.

O altă condiție fundamentală este accesibilizarea întregului fond forestier al țării prin construirea de noi drumuri, astfel încât desimea acestora să ajungă la nivelul optim, de 15-20 m.ha⁻¹.

Această vastă acțiune de lungă durată va implica un număr impresionant de muncitori - constructori ceea ce, pentru perioada post-criză nu poate fi decât benefică sub raport social.

Desigur, accesibilizarea pădurilor va necesita investiții considerabile care, deocamdată, depășesc posibilitățile financiare ale statului și ale proprietarilor. În aceste împrejurări se impune limitarea exploatărilor forestiere la nivelul pădurilor accesibile, fără supralicitarea acestora în contul celor inaccesibile.

Pe de altă parte este imperios necesară intervenția tuturor structurilor de profil ale statului pentru oprirea tăierilor ilicite care, după cum am arătat anterior, se ridică la niveluri îngrijorătoare, de ordinul multor milioane de metri cubi de lemn anual.

8. În perioada post-criză se impun modificări esențiale în privința modului în care este folosit lemnul recoltat din pădurile țării, în direcțiile:

- reducerii substanțiale a considerabilului volum al lemnului folosit drept combustibil (aproximativ 7-8 milioane m³ anual)⁸, ceea ce este neindicat atât din punct de vedere economic, cât și ecologic (prin ardere, cantități enorme de

8

O mare parte a acestui volum de lemn este procurat pe căi ilicite, fără să fie surprinsă în statisticile oficiale.

dioxid de carbon sunt transferate în atmosferă). O soluție de adoptat constă în introducerea sobelor „ecologice” care consumă mai puțin lemn pentru unitatea de energie produsă⁹;

- diminuării procentului de rumeguș la debitarea buștenilor în cherestea, prin modernizarea tehnologiilor;

- valorificării superioare a lemnului printr-o sortare optimă a acestuia.

- restrângerii exportului de lemn brut în favoarea exportului de produse forestiere superior prelucrate, ceea ce este benefic atât economic cât și social (oferind locuri de muncă suplimentare).

9. În vederea îndeplinirii recentelor directive ale Uniunii Europene, referitoare la majorarea la 20% până în anul 2020 a aportului surselor regenerabile în balanța energetică totală, silvicultura românească va fi și ea solicitată să aloce în acest scop cantități apreciabile de biomasă forestieră, dar fără suprasolicitarea pădurilor, eventual prin înființarea de culturi forestiere energetice pe terenuri adecvate din afara actualului fond forestier.

La măsurile menționate se adaugă creșterea reciclării maculaturii la fabricarea hârtiei și cartoanelor, domeniu în care România deține un loc neonorabil pe plan mondial (În Germania și Coreea de Sud reciclarea hârtiei a ajuns la 72%, respectiv 66%, față de sub 20% în țara noastră).

Pe aceste căi, și multe altele, poate fi redusă presiunea economică asupra pădurilor, cu efecte pozitive sub raport ecologic, dar și economic, în ultimă analiză.

10. Gestionarea durabilă a pădurilor implică și alte acțiuni importante, dintre care enunțăm doar următoarele:

- depolitizarea silviculturii, asigurându-se astfel continuitatea actului silvicultorului și al celui decizional;

- asigurarea continuității locului silviculturii în structura guvernamentală;

- creșterea substanțială a calității învățământului silvic, cu deosebire a celui superior, inclusiv prin reducerea și comasarea unităților universitare de acest profil;

- creșterea calității monitorizării și a controlului actului silvicultural și al celui de exploatare forestiere;

- interzicerea, fără excepții, a pășunatului în toate pădurile țării, indiferent de natura proprietății;

- ecologizarea tehnologiilor folosite la exploatarea lemnului și la construirea de drumuri forestiere;

- interzicerea totală a metodelor chimice la combaterea insectelor dăunătoare pădurilor;

9

Lester Brown, *Planul B-2.0*, Editura Tehnică, București, 2006.

- punerea neîntârziată în aplicare a prevederilor legale (Codul Silvic, 2008) referitoare la acordarea de fonduri pentru: administrarea și paza pădurilor private cu suprafețe reduse (mai mici de 30 hectare); compensații în cazul pădurilor private cu rol de protecție din care nu se recoltează lemn; amenajarea pădurilor private cu suprafețe reduse (sub 100 ha); cumpărarea de păduri de către stat ș.a.;

- urgentarea și completarea inventarului forestier național, astfel încât acesta să răspundă tuturor cerințelor referitoare la monitorizarea pe termen lung a gestionării durabile a pădurilor și să asigure compatibilitatea cu inventarele europene;

- adoptarea prin lege a unor restricții mai severe în privința scoaterii de terenuri din fondul forestier;

- elaborarea de amenajamente pe bazine hidrografice sau trupuri mari de pădure, independent de natura proprietății;

- trecerea în administrarea statului a ocoalelor silvice private, dacă acestea nu sunt în măsură să respecte regimul silvic;

- implicarea în mai mare măsură a silviculturii la dezvoltarea durabilă a spațiului rural, respectând regimul silvic.

Din păcate, odată cu intrarea țării în criza economico-financiară, s-a produs descreșterea cererii la produsele din lemn și a prețurilor la lemnul pe picior, ceea ce a creat dificultăți financiare atât Regiei Naționale a Pădurilor, cât și ocoalelor silvice private. În consecință, au avut loc restrângeri ale volumului de lucrări silvice și scăderi ale calității actului silvicultural. Așa încât redresarea silviculturii românești depinde într-o oarecare măsură de depășirea crizei prin care încă trece țara noastră.

Îmbunătățirea substanțială a stării pădurilor și, implicit, creșterea aportului acestora la redresarea și dezvoltarea economico-socială post-criză a țării nu vor fi posibile fără:

- o nouă legislație silvică compatibilă cu *Strategia forestieră a Uniunii Europene*, strategie aflată și ea într-un proces de adaptare la cerințele impuse de schimbările climatice;

- întoarcerea clasei politice românești cu fața la suferințele pădurilor țării.

Adoptarea și aplicarea acțiunilor enunțate în prezenta lucrare sunt gândite cu speranța că acestea vor contribui la scurtarea drumului de la regres la progres în silvicultura românească, în prezent și în viitoarea perioadă post-criză, precum și din convingerea potrivit căreia redresarea și dezvoltarea țării nu vor fi posibile fără aportul pădurii prin pârghiile ei ecologice, economice și sociale.

CADRUL DEMOGRAFIC

Prof. Vasile Ghețău

Sunt multe întrebări și necunoscute asupra felului și măsurii în care criza economică și socială va afecta țările europene în anii de după criză. Cazul țării noastre pare a fi și mai complex, prin caracteristicile economiei românești dinaintea crizei, prin politicile și strategiile anticriză adoptate de guvern și prin modul general în care a fost și este concepută și aplicată politica de dezvoltare economică și socială a țării, dominat de lipsa viziunii prospective, incoerență, instabilitate și incompetență. Nu știm cum va arăta economic și social România post-criză. Îndrăznim însă a afirma că peisajul demografic al acelei României se poate contura cu destulă precizie având în vedere particularitățile fenomenelor și proceselor demografice, stabilitatea evoluțiilor, acumulările și implacabila dinamică internă a demograficului, în general.

Anii 2008-2009 și primele luni ale anului 2010 nu au adus schimbări semnificative în evoluțiile demografice, schimbări care și-ar fi putut pune amprenta pe dezvoltările demografice viitoare astfel încât prognozele demografice existente să reclame revederi și ajustări. Stabilitatea în evoluții este dominantă ultimilor ani. Numai că această stabilitate are loc în contextul unei mortalități generale mai mari decât rata natalității, raport etalat pe aproape 20 de ani, și a unei migrații externe negative, caracteristici care înseamnă, de fapt, declin demografic stabil.

Vom fi mai puțini atunci când vom fi ieșit din criză, mai îmbătrâniți demografic, cu o depopulare dramatică a unui număr crescând de județe. Iar după 20 de ani de natalitate scăzută, întreaga construcție demografică va intra într-o fază de accelerare obiectivă a deteriorării, preluând la derapaj demografic inexorabil.¹⁰ Datele din Tabelul 1 prefigurează acest viitor, care nu este numai cel demografic. Vom menționa că datele pentru anii 2010-2050 rezultă din proiectări demografice bazate pe o ipoteză foarte optimistă asupra creșterii speranței de viață la naștere, fără a lua în considerare migrația externă și admitând că fertilitatea feminină va rămâne la nivelul stabil din ultimii 15 ani – 1,3 copii la o femeie. Prima ipoteză este una realistă și similară cu cele adoptate pentru România în proiectările Eurostat¹¹ și ale Diviziei de Populație ONU¹². În ceea ce privește migrația externă, considerăm că în actualul context economic și demografic național și internațional, ca și în cel care se întrevede pe termen mediu, nu pot fi

10 Vasile Ghețău, *Fațetele declinului demografic românesc* (manuscris), Centrul de Cercetări Demografice Vladimir Trebic al Academiei Române, București, 2010.

11 Gianpaolo Lanzieri, "Long-term population projections at national level", *Statistic in Focus. Population and Social Conditions*, No.3, Eurostat, Luxembourg, 2006.

12 United Nations Population Division, *World Population Prospects. The 2008 Revision*, United Nations, New York, 2009.

identificate repere care să permită formularea unor ipoteze cuantificabile asupra migrației externe. Ceea ce găsim în cele două serii de proiectări menționate sunt simple exerciții prospective, eterogene și nesuținute de argumentație.

Perspectiva demografică a României post-criză este sintetic prezentată în Tabelul 1.

Tabelul 1. România. Numărul populației și indicatori demografici selectivi, 1990-2050; date efective pentru anii 1990, 2000 și 2005; date proiectate pentru ceilalți ani:

	1990	2000	2005	2010	2015	2020	2025	2030	2040	2050
Numărul populației – la 1 iulie – mii	23207	22435	21624	21396	21066	20660	20162	19572	18190	16676
Număr născuți – mii	314,7	234,5	221,0	207,4	195,9	180,6	155,9	139,7	127,1	110,5
Rata natalității – la 1000 loc.	13,6	10,5	10,2	9,7	9,3	8,7	7,7	7,1	7,0	6,6
Rata fertilității totale – născuți la o femeie	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3
Număr decese – mii	247,1	255,8	262,1	265,2	269,5	268,8	266,8	266,2	274,6	268,9
Rata mortalității – la 1000 loc.	10,6	11,4	12,1	12,4	12,8	13,0	13,2	13,6	15,1	16,1
Scădere naturală – mii	+67,7	-21,3	-41,1	-58	-74	-88	-111	-126	-147	-158
Speranța de viață la naștere – ani:										
– Bărbați	66,6	67,8	68,8	69,9	70,6	71,3	72,1	72,9	74,6	76,4
– Femei	73,1	74,8	75,8	76,8	77,4	78,1	78,7	79,4	80,9	82,5
Populația de 0-19 ani – în %	31,7	25,7	23,6	20,7	20,0	19,5	18,9	17,8	15,8	15,0
Populația de 20-64 ani – în %	57,9	61,0	61,7	64,5	64,4	63,2	62,3	62,9	59,8	55,1
Populația de 65 ani și peste – în mii	2413,6	2985,5	3191,4	3179,8	3296,6	3568,0	3802,9	3785,6	4445,7	4991,6
– în %	10,4	13,3	14,8	14,9	15,6	17,3	18,9	19,3	24,4	29,9
Raportul de dependență al tinerilor	54,7	42,1	38,3	32,1	31,0	30,8	30,3	28,3	26,4	27,3
Raportul de dependență al vârstnicilor	18,0	21,8	23,9	23,1	24,3	27,3	30,3	30,8	40,9	54,4
Raportul total de dependență	72,6	63,9	62,2	55,1	55,3	58,1	60,6	59,0	67,3	81,6
Vârsta medie a populației – ani	34,5	37,1	38,6	39,7	40,8	41,8	43,0	44,3	46,8	48,8

Sursa: 1990, 2000 și 2005: INS, 2009a; 2009b și calcule ale autorului; 2010-2050: proiectări demografice ale autorului (Ghețău, 2010).

Privite prin prisma rigidității conexiunilor și raportului dintre starea și mișcarea populației, actualele caracteristici ale situației demografice, rezultat al evoluțiilor cumulate din ultimele două decenii, duc la o constatare dramatică: o perioadă prospectivă de 10-15 ani este doar mâine-le zilei de astăzi. Cu o natalitate de numai 8-9 la mie și o mortalitate generală de 13 la mie, scăderea naturală anuală ar ajunge și depăși 100 de mii de locuitori în mai puțin de 15 ani, de trei ori mai mare decât cea din anul 2009. Ajuns la o astfel de valoare, provenită din menținerea fertilității la nivelul din ultimii 15 ani - doar 1,3 copii la o femeie, și deteriorarea structurii pe vârste, declinul natural va urma o accelerare dramatică în continuare, prin dinamica internă a demograficului și chiar o redresare a fertilității nu ar putea schimba dimensiunea declinului decât dacă această redresare ar fi consistentă și durabilă. Populația de 65 de ani și peste este astăzi de 3,2 milioane, reprezentând 15% din populația țării și va ajunge peste numai patru decenii la cinci milioane, fiind compusă din generații aflate în viață (generațiile mari de după anul 1966 vor ajunge la vârstele respective după anul 2032). Cele cinci milioane de vârstnici ar urma să reprezinte aproape o treime din populația țării, raportul de dependență ajungând la aproape 55 de vârstnici la 100 de adulți, de 2,4 ori mai mare decât astăzi. Datele din tabel oferă o imagine coerentă asupra degradării stării demografice a României în deceniile viitoare. Unele dintre fațete ar putea fi diminuate în dimensiunea deteriorării doar dacă fertilitatea ar cunoaște o redresare de substanță. Alte fațete nu mai pot fi schimbate după două decenii de declin demografic provenit din scădere naturală și migrație externă negativă. Asupra uneia dintre aceste fațete credem că se impune o analiză mai detaliată pentru că avem în față expresia etalării în timp a efectelor unor evoluții trecute. Este vorba de mecanismul prin care nivelul scăzut al natalității din ultimele două decenii își va pune amprenta pe evoluția viitoare a fenomenului.

Există falsa impresie că o redresare a numărului de născuți poate schimba rapid situația demografică a țării. La o privire sumară afirmația s-ar putea să fie agreată de cititorul nespecialist în domeniu. Dacă însă vom intra în mecanismele demograficului vom putea vedea cât de simplistă și hazardată este o astfel de optică. În plus, vom putea înțelege care sunt implicațiile natalității scăzute din 1990-2008 și ce înseamnă stabilitatea ratei fertilității totale la 1,3 copii la o femeie.¹

Numărul anual al născuților este suma născuților aduși pe lume de 35 de generații feminine, cele care într-un an calendaristic formează populația de vârstă fertilă. Dacă luăm însă în considerare contribuția femeilor de la cele 35 de vârste fertile vom observa că aproape 90% dintre născuți provin de la femei

¹ Institutul Național de Statistică, "Natalitatea în anul 2008", în *Anuarul statistic al României 2009*, INS, București, 2009.

în vârstă de 20-39 ani, deci de la 20 de generații. Constatarea este extrem de importantă pentru orice abordare prospectivă a numărului de născuți în deceniile viitoare în țara noastră, având în vedere că generația 2009 este cea de-a 20-a generație născută după 1989, în contextul reculului masiv al numărului de născuți și al menținerii acestuia la valori scăzute. Generația 1990 a împlinit 15 ani și a intrat deci în populația de vârstă fertilă în anul 2006. La începutul anului 2009 în această populație se află patru generații mici - 1990-1993 și o generație nouă se adaugă în fiecare an. Cu alte cuvinte, numărul de femei de la care vor proveni copiii în anii următori va fi compus într-o proporție constant crescătoare din generațiile mici născute după anul 1989. Mărimea acestor generații este bine cunoscută (dar nu și măsura în care emigrația o va eroda). Orice abordare a viitorului populației României în deceniile următoare nu mai poate omite, în anul 2009, evoluțiile din cei 20 de ani de profunde schimbări politice, economice și sociale, schimbări care și-au pus cu forță amprenta pe demografia țării. Ceea ce ne interesează în mod particular este felul în care scăderea natalității în prima parte a anilor 1990 și menținerea ei la un nivel scăzut în toată perioada care a urmat vor determina evoluțiile viitoare ale fenomenului și, prin dinamica internă, evoluția numărului populației, structura pe vârste (îmbătrânirea demografică) și mortalitatea generală.

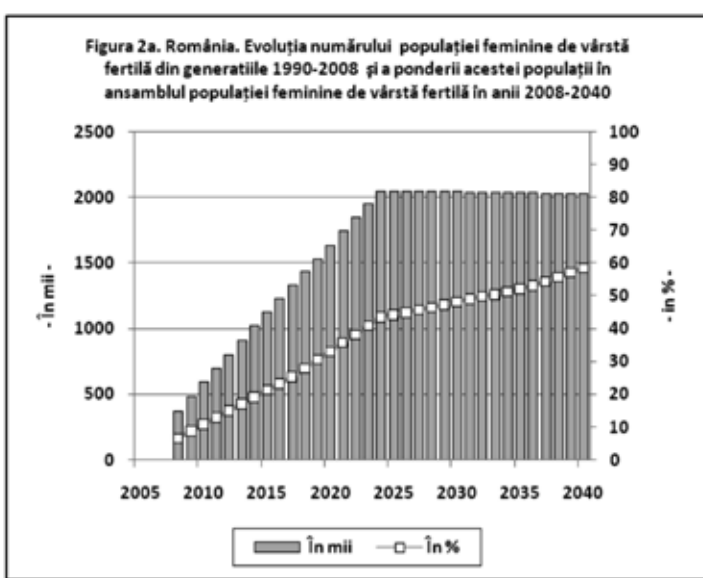
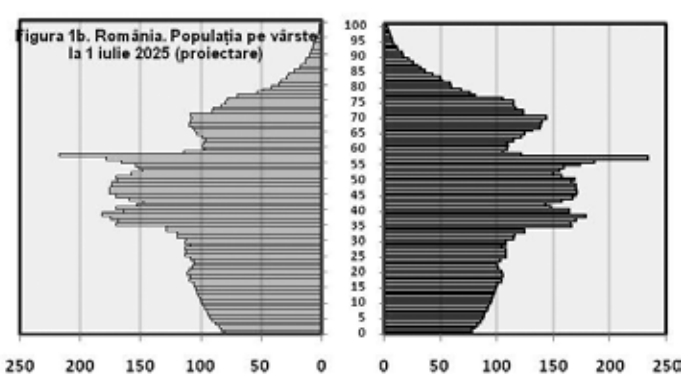
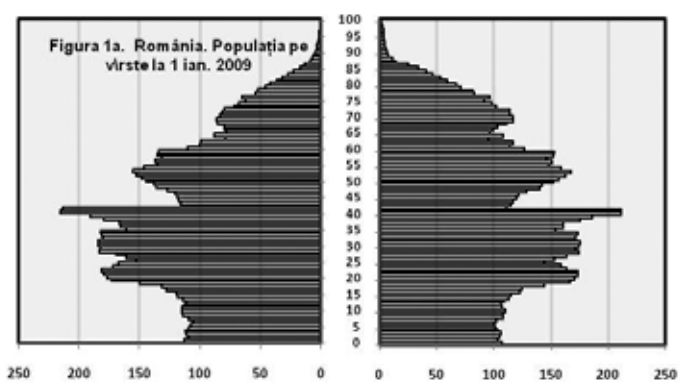
Populația feminină de vârstă fertilă este încă numeroasă, fiind compusă din generațiile mari născute înainte de anul 1990. Se poate însă remarca, în piramida vârstelor pentru anul 2009 (Figura 1a), începutul diminuării mărimii efectivelor de la vârstele cele mai tinere, odată cu intrarea la aceste vârste a primelor generații mai mici născute după anul 1989. Procesul va continua în anii următori cu amploare sporită, generațiile 1994-2008 așteptându-și locul în perioada fertilă a vieții. Piramida anului 2025 (Figura 1b) merită o atenție specială. Segmentul vârstelor fertile va fi dominat de generațiile 1990-2008 cu impact direct asupra numărului de născuți. Începând cu anul 2024 toate aceste generații se vor afla la vârste fertile dar ocupând poziții diferite ca și contribuție la numărul anual al născuților, în funcție de fertilitatea diferențială în raport cu vârsta. Vor începe să depășească vârsta de 49 de ani și să părăsească populația feminină de vârstă fertilă începând cu anul 2041. Care va fi parcursul acestor generații până în acel an? Când toate aceste generații se vor afla între 15 și 50 de ani vor avea o dimensiune cu puțin peste două milioane de femei. Poziția pe care o vor ocupa în ansamblul populației de vârstă fertilă va depinde de felul în care va evolua natalitatea în următorii 15 ani. Ni se pare firesc să construim scenarii potențiale începând cu cel bazat pe menținerea ratei fertilității totale actuale, de 1,3 copii la o femeie, rată constantă în ultimii 15 ani. Cu o astfel de ipoteză femeile din generațiile 1990-2008 vor atinge o proporție de 50% în întreaga populație de

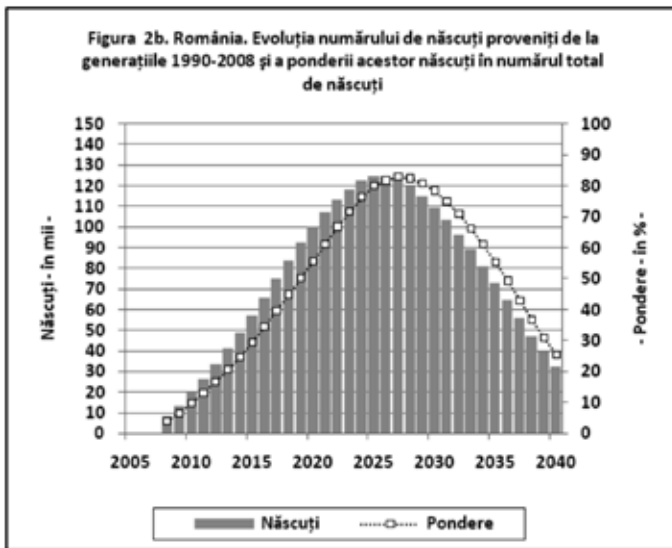
vârstă fertilă în anul 2032 și ar urma să se apropie de 60% în anul 2040 (Tabelul 2 și Figura 2a). Aceste proporții nu înseamnă însă și contribuții similare ale acestor generații la numărul anual al născuților. Contribuția cea mai importantă va fi în anii 2020-2031, cu peste 100 de mii de născuți, valorile cele mai ridicate – 125 de mii – urmând să fie înregistrate în anii 2025 și 2026. Ce ar reprezenta acești născuți în numărul anual total al născuților? Răspunsul îl avem în Tabelul 2 și în Figura 2b. Fără schimbarea ratei fertilității totale născuții generațiilor 1990-2008 ar urma să reprezinte, în anii 2024-2031, în jur de 80% din ansamblul născuților. Ponderea este enormă și ilustrează elocvent implicațiile pe termen lung ale natalității scăzute de după 1989.

Tabelul 2. Generațiile feminine 1990-2008: dimensiunea lor și născuții pe care i-ar aduce pe lume în anii 2009-2040 cu fertilitatea din ultimii 15 ani (1,3 copii la o femeie)

Anul	Vârsta atinsă la 1 ianuarie	Care generații	Dimensiunea generațiilor - în mii	Pondere -% - în populația feminină de 15-49 ani	Născuți aduși pe lume - în mii	Număr total de născuți - în mii	Născuții de la generațiile 1990-2008 în totalul născuților - în %	Rata natalității - la 1000 loc.
2009	15-18	1990-1993	481	8,9	13,8	209	6,6	9,8
2010	15-19	1990-1994	590	11,0	20,1	207	9,7	9,7
2011	15-20	1990-1995	698	13,1	27,0	205	13,2	9,6
2012	15-21	1990-1996	803	15,1	34,0	203	16,8	9,5
2013	15-22	1990-1997	911	17,2	41,4	201	20,6	9,5
2014	15-23	1990-1998	1020	19,3	49,1	198	24,7	9,4
2015	15-24	1990-1999	1127	21,3	57,5	196	29,3	9,3
2016	15-25	1990-2000	1231	23,4	66,2	193	34,4	9,2
2017	15-26	1990-2001	1331	25,4	75,1	189	39,6	9,1
2018	15-27	1990-2002	1431	28,1	83,9	187	44,9	9,0
2019	15-28	1990-2003	1532	30,7	92,5	184	50,2	8,9
2020	15-29	1990-2004	1635	33,3	100,3	181	55,6	8,7
2021	15-30	1990-2005	1740	35,8	107,3	176	61,0	8,6
2022	15-31	1990-2006	1843	38,4	113,5	170	66,7	8,3
2023	15-32	1990-2007	1947	41,0	118,5	166	71,6	8,1
2024	15-33	1990-2008	2046	43,7	122,7	161	76,2	7,9
2025	16-34	1990-2008	2045	44,4	124,7	156	80,0	7,7
2026	17-35	1990-2008	2045	45,1	124,7	153	81,6	7,6
2027	18-36	1990-2008	2044	45,8	123,2	149	82,8	7,5
2028	19-37	1990-2008	2043	46,6	119,9	146	82,3	7,4
2029	20-38	1990-2008	2042	47,4	115,1	143	80,7	7,2
2030	21-39	1990-2008	2041	48,3	109,4	140	78,3	7,1
2031	22-40	1990-2008	2040	49,1	103,4	138	74,8	7,1
2032	23-41	1990-2008	2038	49,9	96,7	137	70,7	7,1
2033	24-42	1990-2008	2037	50,6	89,4	135	66,1	7,1
2034	25-43	1990-2008	2036	51,3	81,5	134	51,0	7,0
2035	26-44	1990-2008	2034	52,3	73,2	132	55,3	7,0
2036	27-45	1990-2008	2033	53,2	64,7	131	49,2	7,0
2037	28-46	1990-2008	2031	54,6	56,1	131	43,0	7,0
2038	29-47	1990-2008	2029	55,8	47,6	130	36,7	7,0
2039	30-48	1990-2008	2027	57,1	39,7	128	30,9	7,0
2040	31-49	1990-2008	2025	58,6	32,5	127	25,5	7,0

Sursa: proiectări demografice și calcule ale autorului (Ghețău, 2010).

Datele ne oferă și alte constatări extrem de relevante, mai îngrijorătoare. Numărul total anual de născuți ar urma să cunoască un recul constant, trecând de la 210-220 de mii în ultimii ani la 156 de mii în anul 2025 și la doar 127 de mii în anul 2040, ceea ce ar însemna o deteriorare alarmantă a natalității: 10 la mie în 2008, 8 la mie în anul 2025 și 7 la mie în anul 2040, chiar dacă rata fertilității totale ar rămâne constantă – la 1,3 copii la o femeie.

Starea demografică a României post-criză este profund înscrisă în evoluțiile natalității, mortalității și migrației externe din perioada ante-criză. Am putea detalia aceste evoluții îndeosebi sub raportul factorilor și mecanismelor cauzale dar nu credem că este aici locul. Criza economică nu a influențat, până acum, de o manieră vizibilă și cuantificabilă, cele două componente ale mișcării naturale. Situația este similară în ansamblul spațiului european. Să nu uităm însă că, spre deosebire de cele mai multe țări europene, ambele componente se află în țara noastră, oricum, la valori inacceptabile, alimentând constant declinul demografic. Rămâne de văzut dacă în spatele stabilității nivelului celor două fenomene se află rigiditatea și inerția care le caracterizează, schimbarea fiind o problemă de acumulări și decalaj în timp, ori dacă profunzimea crizei nu a atins încă gradul care să declanșeze această schimbare.

SCHIMBĂRILE CLIMATICE CONDUC LA O NOUĂ STRATEGIE ENERGETICĂ

Prof. Ioan Dan Gheorghiu

Europa dorește ca anul 2010 să fie un nou început, după ce timp de doi ani s-a confruntat cu o criză economico-financiară fără precedent.

Criza poate că a însemnat un clopoțel de trezire dacă vom avea puterea să recunoaștem că menținerea cursului actual, așa-zisul *business as usual*, ne duce către un declin lent dar periculos. S-a văzut clar la nivelul Europei care sunt schimbările necesare cărora economiile din țările membre trebuie să le facă față.

Comisia Europeană a propus cinci ținte pentru anul 2020² care vor defini procesul și care vor trebui transpuse în ținte naționale:

- pentru locurile de muncă
- pentru cercetare și inovare
- pentru schimbări climatice și energie
- pentru educație
- pentru combaterea sărăciei

În cele ce urmează doresc să dezvolt câteva idei legate de domeniul schimbărilor climatice și energiei, lăsând plăcerea altor colegi să vină cu opinii și propuneri pe domeniile lor de specialitate.

Dacă până acum se vorbea de strategii energetice pe 15-20 sau chiar 50 de ani, acum lucrurile stau cu totul altfel iar soluția s-a înclinat definitiv în direcția definirii strategiilor energetice prin prisma schimbărilor climatice.

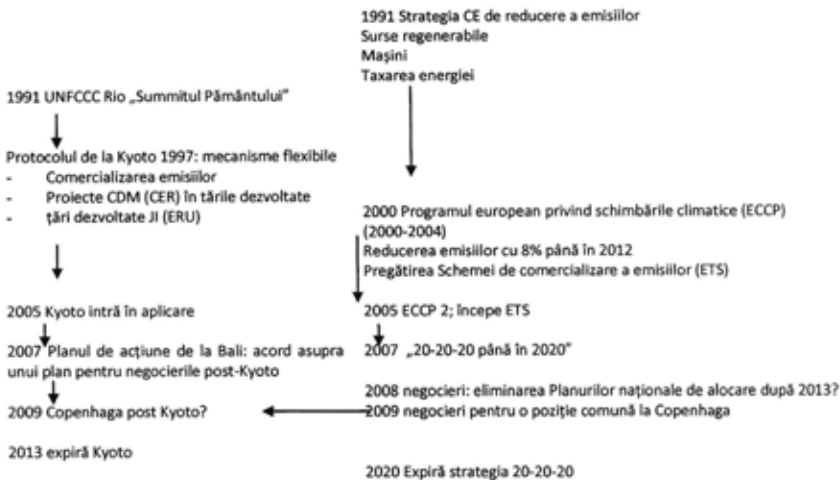
Acestea definesc și vor influența decisiv de acum înainte dezvoltarea oricăror sisteme de producere, transport și distribuție a energiei electrice, impunând restricțiile de rigoare în așa fel încât să lăsăm generațiilor viitoare o planetă curată, ca sa se poata bucura de ea așa cum am făcut-o și noi sau părinții noștri.

Să vedem, asadar, ce se întâmplă la nivel mondial și european, în privința schimbărilor climatice pentru a trage niște concluzii care să definească liniile directoare ale unei strategii energetice, pe următorii 20 de ani, în România.

Scurt istoric a acordurilor internaționale privind schimbările climatice și pașii următori

În timp ce la nivel politic există un consens că emisiile de CO₂ produse de om afectează climatul, realizarea unui acord pentru a lua măsuri corective s-a dovedit a fi mult mai dificilă.

Istoria acordurilor asupra schimbărilor climatice

UE a fost încă de la început un lider în eforturile de a limita efectele schimbărilor climatice.

În 1991 a apărut prima strategie comunitară pentru reducerea emisiilor de CO₂ și îmbunătățirea eficienței energetice. Măsurile au inclus o directivă de promovare a energiei regenerabile, angajamentele voluntare ale producătorilor de automobile să reducă emisiile de CO₂ cu 25% și propuneri privind impozitarea produselor energetice.

Primul acord la scară globală a fost realizat în 1992, la Summit-ul Pământului de la Rio de Janeiro, unde 108 guverne au convenit asupra mai multor principii pentru reducerea emisiilor de gaze cu efect de sera (GES). Cu toate acestea, Convenția-cadru a Organizației Națiunilor Unite privind schimbările climatice (CCONUSC) nu a stabilit nici o limită obligatorie privind emisiile și, de asemenea, nu a stabilit mecanisme de aplicare pentru statele semnatare, acestea urmând să fie detaliate în protocoalele ulterioare. Negocierile dificile au condus în cele din urmă la Protocolul semnat la Kyoto în 1997. Țările industrializate (cu excepțiile notabile ale SUA și Australiei) și unele țări din centrul și estul Europei au

convenit asupra unor reduceri obligatorii ale emisiilor de gaze cu efect de seră cu o medie de 6-8% sub nivelurile din 1990 în perioada 2008-2012, definită ca prima perioadă de angajament.

Ținta propriu-zisă pentru reduceri a rămas însă de numai 5,2% și a fost nevoie de 8 ani (până în 2005) pentru ca Protocolul de la Kyoto să fie ratificat și să intre în vigoare. Protocolul a introdus trei mecanisme flexibile: comercializarea internațională a emisiilor (statele tranzacționează alocări de emisii); Mecanismul de Dezvoltare Curată (țările dezvoltate investesc în proiecte vizând reducerea emisiilor în țări sărace), precum și Implementarea în Comun (țările dezvoltate investesc în proiecte vizând reducerea emisiilor în țări în curs de dezvoltare).

Înainte ca Protocolul de la Kyoto să intre în vigoare în 2005, UE a elaborat primul Program European privind Schimbările Climatice (2000-2004) cu scopul de a dezvolta în continuare mecanismele flexibile pentru reducerea emisiilor de CO₂ la nivelul Uniunii. Programul a stabilit principiile pentru un sistem de comercializare a emisiilor la nivelul UE (viitorul EU ETS, care avea să devină în 2005 cea mai mare piață de comercializare a emisiilor din lume). De asemenea, a propus mecanisme de promovare a biocarburanților și de impozitare progresivă a vehiculelor poluante. În același timp, s-a avut în vedere legarea proiectelor finanțate prin Mecanismul de Dezvoltare Curată (*CDM - Clean Development Mechanism*) și Implementarea în Comun (*Joint Implementation - JI*) la sistemul de comercializare a emisiilor și s-au propus măsuri de stimulare pentru implicarea sectorului privat în proiectele CDM / JI. Al doilea Program European privind Schimbările Climatice, început în 2005, l-a continuat pe primul și a rămas instrumentul principal al Comisiei pentru a discuta și pregăti dezvoltarea politicii UE în domeniul schimbărilor climatice. Astfel, Programul II a introdus aspecte suplimentare: captarea și stocarea geologică a carbonului, proiectele privind aviația, transportul rutier de călători, eficiența energetică, energia regenerabilă și anumite politici tehnologice.

Protocolul de la Kyoto acoperă doar reducerea emisiilor între 2008-2012, astfel încât guvernele au început să negocieze acorduri post-Kyoto. Din nou, Uniunea Europeană este în frunte. În 2007, UE a elaborat noua strategie comunitară pentru energie. Obiective precum asigurarea securității aprovizionării sau consolidarea competitivității pe piață au fost integrate cu cele privind schimbările climatice. Indiferent dacă va exista sau nu un acord post-Kyoto, UE și-a asumat angajamente unilaterale concrete. Așa numitele ținte "20-20-20" presupun ca UE:

- să reducă cu 20% emisiile de GES până în 2020, comparativ cu nivelurile din 1990;

- să crească ponderea surselor regenerabile în mixul energetic total de la sub 7% în 2006 la 20% din consumul general de energie al UE până în 2020;
- să îmbunătățească eficiența energetică pentru a economisi 20% din totalul consumului de energie primară al UE până în 2020, comparativ cu o bază acceptabilă (variabilă pentru fiecare țară).

În 2008 UE a luat în considerare măsuri de impulsione a stimulentele pentru reducerile de emisii prin decizia de a schimba mecanismul de alocare a drepturilor de emisie în a treia etapă a EU ETS (după 2013). Astfel va exista un plafon maxim de CO₂ unic la nivelul UE (planurile naționale de alocare ar fi eliminate) și "drepturile de a polua" nu vor fi acordate gratis celor care produc emisiile, ci în urma unei licitații. Ideea de bază din spatele acestei propuneri este că licitația ar fi cea mai rațională și mai transparentă metodă de alocare a acestor resurse rare (drepturile de poluare în sine). Cu toate acestea, companiile și-au dat seama că prețurile de CO₂ vor crește probabil semnificativ și vor deveni chiar mai volatile decât până acum (au variat între 1 și 30 euro/tonă). Pentru că asta ar fi însemnat noi costuri pentru firmele europene în fața competitorilor din alte regiuni, UE a decis în final să amâne decizia legată de licitație pentru companiile mari care sunt angrenate în competiția la nivel mondial (produse chimice, ciment etc.) până când principalele țări concurente se vor angaja și ele să-și reducă emisiile de CO₂.

În ceea ce privește un nou tratat internațional, Conferința de la Bali din 2007 a dus la un acord privind un plan pentru negocieri pentru perioada post-Kyoto; în principal s-a convenit că un acord ar putea fi atins până la sfârșitul lui 2009. La sfârșitul lunii octombrie 2009 UE a convenit asupra mai multor angajamente suplimentare și anume:

- să crească obiectivul de reducere a emisiilor de la 20% la 30%;
- să extindă ETS la alte sectoare;
- să crească finanțarea pentru cercetare în noi tehnologii;
- să reformeze CDM pentru a include sectoare întregi în mecanismul de funcționare (nu în funcție de proiect);
- să contribuie cu 22-50 miliarde euro anual până în 2020 pentru a sprijini țările în curs de dezvoltare să se adapteze la schimbările climatice.

În schimb, UE dorește ca țările în curs de dezvoltare să-și reducă ratele de creștere a emisiilor la 15-30% până în 2020 față de cele actuale și să pregătească strategii de dezvoltare durabilă până în 2011, urmând ca europenii să și sprijine alte țări în elaborarea de strategii de adaptare la climă.

Negocierile între statele membre UE nu s-au încheiat cu un acord ferm în ce privește angajamentele financiare de ajutor pentru țările sărace. Comisia ar fi preferat un acord prin care UE să ajute țările în curs de dezvoltare cu 1,5 miliarde de euro în perioada 2010-2012 și 15 miliarde de euro anual pentru intervalul 2013-2020. Singura țară care a insistat pe o promisiune concretă din partea UE a fost Marea Britanie, deși suma propusă este mai mică, 8 miliarde de euro anual, din care contribuția Marii Britanie ar fi de 1 miliard. Germania a susținut că este prematur să se ia angajamente ferme; oricum, guvernul de la Berlin a lăsat să se înțeleagă că, din cauza programului de sprijinire a băncilor, resursele bugetare germane sunt limitate. Poziția membrilor UE cu privire la modul în care Uniunea ar trebui să decidă depinde, de asemenea, de percepția fiecărui stat asupra nivelului contribuției proprii. În ceea ce privește criteriul de repartizare a efortului de ajutorare a țărilor sărace există două poziții legitime: "poluatorul plătește" și "cei bogați plătesc". Precizăm că aici nu este vorba despre reducerea propriilor emisii de către țările UE (asumată prin țintele 20-20-20), ci de modul în care se distribuie în interiorul UE costul ajutorării țărilor sărace. Din moment ce UE se va angaja ca bloc să aloce niște bani, se pune întrebarea: cum distribuim noua sarcină între statele membre?

Vechii membri ai UE preferă principiul "poluatorul plătește": fiecare stat din UE contribuie la ajutorarea țărilor sărace în funcție de cât de mult poluează.

Noii membri (Ungaria, Polonia, Cehia, Slovacia, Slovenia, Bulgaria, Letonia, Lituania și România) se opun unei contribuții bazate (exclusiv) pe ponderea emisiilor de CO₂. Polonia și-a exprimat clar punctul său de vedere: "Noi nu vrem ca săracii UE să ajute bogații UE să ajute săracii lumii". Poziția fermă adoptată de Polonia avantajează în mod evident România, dar rămâne să ne întrebăm câtă vreme vom mai putea conta pe fermitatea poziției poloneze pentru a ne urmări propriile interese în cadrul UE. Practic, acum beneficiem de opoziția vocală a Varșoviei, dar ar trebui să susținem mai coerent o alianță permanentă pe acest subiect, altfel riscăm (pe drept cuvânt) ca Polonia să negocieze excepții proprii de la regulile care o dezavantajează. De altfel, la nivel general se constată o tendință repetitivă ca interesele României să coincidă cu interesele Poloniei, pe subiecte diverse, iar o susținere coerentă a Poloniei va consolida colaborarea. Am putea conta pe sprijinul polonez în cazul altor poziții comune, cum ar fi, de exemplu, reticența față de proiectul Nord Stream (acorduri separate între Rusia și Germania pentru livrări de gaz) sau preferința pentru gazoductul Nabucco față de South Stream.

Noul concept european până în 2020 și după

Atingerea obiectivelor europene pentru dezvoltarea sistemelor energetice în corelare cu schimbările climatice are la bază dezvoltarea conceptului de *low carbon emission technologies*. Aceasta este concluzia cheie a Comisiei Europene prezentată în documentul „*An energy policy for Europe*” (2007).

În varianta revizuită din 2008, „*2nd Strategic European Energy Review*”, se arată că Uniunea Europeană va continua să se bazeze pe tehnologiile clasice de producere a energiei electrice până când va exista o schimbare radicală de atitudine și prioritizare a investițiilor în sistemele din energie.

Pentru a ajunge la această schimbare de atitudine Uniunea Europeană vine și propune „*European Strategic Energy Technology Plan (SET-Plan)*”¹ ca un vehicul care să accelereze dezvoltarea sistemelor de energie concomitent cu reducerea masivă a emisiilor de carbon pe baza lucrărilor de cercetare/dezvoltare existente azi în Europa. Este propus un nou concept de cercetare în colectiv și se au în vedere planuri de dezvoltare și implementare cu orientarea pe proiecte mari.

Implementarea SET-Planului a început și se lucrează pentru stabilirea în detaliu a programelor de cercetare dezvoltare ca „*European Industrial Initiatives*” (EIs) care aduc laolaltă industria și comunitatea cercetătorilor, statele membre și Comisia Europeană în împărțirea riscului, în constituirea unor parteneriate publice-private și în impulsionearea proceselor de implementare a noilor tehnologii.

Scopul SET-Planului este să prezinte câte o foaie de parcurs (*roadmap*) pentru implementarea a șase inițiative tehnologice europene, să implementeze conceptul de *Smart Cities* și să dezvolte o alianță de cercetare în domeniul energiei la nivel european pentru următorii 10 ani.

1

Commission of the European Communities, *Investing in the Development of Low Carbon Technologies (SET-Plan). A Technology Roadmap*, Brussels, 7 October 2009.

Îndrumarul SET-Plan pentru tehnologiile cu emisii reduse de carbon

Se propun șase *roadmaps* construite pe baza viziunii Uniunii Europene că sistemele de energie se află deja într-o perioadă de tranziție către obiectivul producției cu emisii de carbon reduse.

Aceste *roadmaps* arată acțiunile concrete viitoare care să conducă la ajungerea la maturitate a tehnologiilor și posibilitatea de a le utiliza pe scară largă până în anul 2050.

Scopurile sectoriale principale sunt:

- Până la 20% din totalul energiei electrice produse în UE, la nivelul anului 2020, să fie din surse eoliene.
- Până la 15% din totalul energiei electrice produsă de UE, la nivelul anului 2020, să fie din surse fotovoltaice.
- Sistemele energetice ale membrilor UE să fie capabile și pregătite ca atare încât să poată prelua la nivelul anului 2020, 35% din energia electrică produsă din surse regenerabile, asigurând totodată condițiile de securitate și calitate pentru livrarea energiei la consumator.
- Cel puțin 14% din mixul de energie va veni din bio-energie la nivelul anului 2020.
- Tehnologiile de captare, transport și stocare a carbonului vor deveni competitive la nivel de costuri până în 2020-2025.
- Producția de energie electrică din centrale nucleare va continua să acopere circa 30% din producția de energie electrică la nivelul UE și în următoarele decade. Primul reactor din generația IV (prototip) va fi în funcțiune în anul 2020, urmând ca el să intre în exploatare comercială în anul 2040.
- 25 până la 30 de orașe din Europa vor fi în postura de a face tranziția către orașe cu economii bazate pe tehnologii cu emisii reduse de carbon până în anul 2020.

Costurile estimate pentru SET-Plan Ells și Smart Cities

European Industrial Initiatives	Total (Miliarde €)
Energie eoliană	6
Energie solară	16
Bioenergie	10.5-16.5
Captare, Transport și Stocare CO ₂	2
Rețele de transport	5-10
Energie nucleară	10-12
Smart Cities	58.5-71.5

Activitățile de cercetare-dezvoltare, programele demonstrative în domeniul tehnologiilor cu emisii de carbon reduse și *Smart Cities* au fost estimate la nivelul UE, pentru următorii 10 ani, la un nivel de 58.5-71.5 miliarde euro.

Aceste costuri vor fi împărțite între industriile care vor dezvolta aceste tehnologii, statele membre ale UE și Comisia Europeană.

Repartiția costurilor pentru fiecare EIS poate varia de la o activitate la alta. În principal programul de cercetare-dezvoltare va avea o puternică componentă publică susținută de o finanțare a Comisiei Europene, programele demonstrative trebuie să aibă o puternică susținere din partea industriei, iar programul *Smart Cities* o componentă a țărilor membre ale UE.

România încotro?

Ca țară membră a UE, România nu poate sta deoparte și nu poate ignora o nouă abordare a problematicii energetice din țara noastră.

În primul rând, trebuie luată de urgență decizia revizuirii strategiei energetice până în anul 2020, cu extindere până în anul 2030, prin prisma schimbărilor climatice și mai ales prin prisma Set-Planului care va deveni cartea de căpătâi a Europei pentru următorii 10 ani în abordarea oricărei probleme legate de dezvoltarea sectorului energetic.

În acest context România are în față o mare provocare și anume: schimbarea de fond a conceptului de dezvoltare a Sistemului Energetic Național în sensul de a începe analiza pornind de la noul deziderat al prevenirii schimbărilor climatice.²

Vom putea oare modifica modul nostru de a gândi și de a construi un nou Sistem Energetic bazat pe tehnologii curate, capabil să facă față tuturor exigentelor de securitate și calitate a energiei?

Răspunsul este greu de dat într-un moment de criză financiară, atunci când toate ramurile de activitate solicită bani de la buget și când problemele de sănătate, învățământ și mai ales cele sociale au prioritate în politica oricărui guvern.

Cu toate acestea, pregătirea unei noi strategii energetice bazată pe limitarea schimbărilor climatice este posibilă și ea trebuie privită ca o îndatorire a României ca țară membră a UE, nicidecum ca produsul unui partid aflat azi la guvernare sau în opoziție.

Elaborarea unei strategii energetice pe următorii 10-15 ani, definită ca transpartinică și transguvernamentală, adoptată prin lege în Parlamentul României ar da posibilitatea planificării pe termen lung a resurselor financiare și umane corelat cu promovarea ultimelor tehnologii din domeniu.

² Ana Otilia Nuțu, *România și țintele UE de reducere a emisiilor*, Centrul Român de Politici Europene, 2010.

Prin natura lucrurilor și ținând seama de faptul că în ultimii 20 de ani nu s-a investit aproape deloc în Sistemul Energetic Național, România are șansa să sară niște etape pe care, de altfel, multe din statele europene le-au parcurs. România este în măsură să promoveze direct acele tehnologii care, într-adevăr, sunt capabile să reducă emisiile poluante și în special CO₂ la nivelul prescris astăzi prin norme și directive europene.

Personal consider că independența energetică în noul context european trebuie să primească alte valențe și că o țară cu adevărat independentă energetic va fi acea țară care va ști să producă energie electrică respectând normele de poluare și asigurând în același timp calitatea și cantitatea de energie solicitate de consumatori.

Dacă vom ști să livrăm din Sistemul Energetic Național aceea energie verde bazată pe tehnologiile cele mai avansate, sigur vom deveni lideri în această zonă sud-est europeană și (de ce nu?) un exemplu de țară căreia îi pasă de viața și sănătatea generațiilor viitoare.

Este un moment crucial pentru energetica românească și noi, specialiștii, suntem obligați să punem în fața politicului varianta optimă pentru România, sperând că măcar în această problemă interesul național să fie primordial în fața intereselor de partid.

Ca să închei, totuși, într-un spirit optimist, am convingerea că în momentele de cumpănă ale istoriei (fie chiar și tehnică) românii au știut să strângă rândurile și să ia deciziile în favoarea țării. Asta îmi doresc și acum.

ÎN LOC DE CONCLUZII

Priorități naționale pentru România post-criză

1. Însușirea și aplicarea principiilor dezvoltării durabile ca bază conceptuală a planificării strategice și politicilor publice. Trecerea treptată de la modelul de creștere bazat pe consumul excesiv și nerațional de resurse la realizarea unui echilibru dinamic între dezvoltarea economică și menținerea unui mediu natural curat și sănătos în forme ce pot fi înțelese și acceptate de societate.

2. Stabilirea unui profil de țară specific și punerea în valoare a avantajelor competitive reale ale României în special prin sprijinirea formării și consolidării capitalului național în forme compatibile cu reglementările europene, întărirea regimului proprietății, încurajarea inițiativei antreprenoriale eco-eficiente în producție și servicii pornind de la nevoile și resursele locale, în mediul urban ca și în cel rural, afirmarea și extinderea unor nișe de excelență.

3. Modernizarea structurilor statului cu precădere prin întărirea instituțiilor și procedurilor democratice, instaurarea domniei legii, unice pentru toți, depolitizarea și profesionalizarea funcțiilor executive la toate nivelurile, asigurarea transparenței și responsabilității, garantarea efectivă a drepturilor și libertăților cetățenești.

4. Accentuarea importanței capitalului uman pentru dezvoltarea României în secolul XXI prin alocarea prioritară a resurselor, indiferent de constrângerile ce pot interveni în alte sectoare, pentru învățământ și formare profesională, sistemul de sănătate, asistență și incluziune socială, cercetare, dezvoltare tehnologică și inovare, precum și pentru măsuri de redresare demografică.

5. Inițierea unor dezbateri naționale – cu participarea factorilor politici, comunității științifice și academice, mediului de afaceri, partenerilor sociali și societății civile – care să aibă ca rezultat adoptarea de măsuri legislative și politici publice vizând implementarea conceptului de dezvoltare durabilă, identificarea de noi resurse, inclusiv prin parteneriate public-privat, atragerea de investiții și stimularea unor formule asociative pentru crearea de locuri de muncă stabile și bine remunerate și pentru îmbunătățirea calității vieții.

6. Promovarea unei politici externe active, coerente și demne în cadrul UE și NATO precum și în relațiile cu alte state, în special cu cele vecine, urmărind interesele bine cumpănite ale României și împlinirea vocației sale de dialog și conciliere pe plan regional și internațional. Întărirea siguranței naționale și a capacității de apărare a țării.

